

Σ Ε Ι Ρ Α

νέα λογομάθεια

διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Περί Γλώσσας – Εισαγωγή

Επιστημονική υπεύθυνη: Ιωάννα Αντωνίου-Κρητικού

Επιμέλεια: Βίκυ Μποτίνη, Ζωή Αντωνοπούλου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

2005

ΣΕΙΡΑ

νέα λογομάθεια

διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Περί Γλώσσας – Εισαγωγή

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΘΗΝΑ 2005

Σειρά νέα λογομάθεια – διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας
Περί Γλώσσας – Εισαγωγή

Επιστημονική υπεύθυνη: Ιωάννα Αντωνίου-Κρητικού
Επιμέλεια: Βίκυ Μποτίνη, Ζωή Αντωνοπούλου
Σχεδιασμός εξωφύλλου & σελιδοποίηση: Άρτεμις Γλάρου
Εικονογράφηση: Λουίζα Καραγεωργίου, Γιώργος Μαγκάκης

Συνοδευτικό εγχειρίδιο του ομώνυμου DVD-Rom
Κυκλοφόρησε τον Νοέμβριο του 2005 από το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ)

ISBN: 960-8191-37-8

Copyright © 2005 – Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ)
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
Αρτέμιδος 6 & Επιδαύρου, 151 25 Παράδεισος Αμαρουσίου
Τηλ.: 210 6875300 – Fax: 210 6875270 – <http://www.ilsp.gr>

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική ή μερική, ή απόδοση κατά την παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια από το ΙΕΛ. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

ΣΕΙΡΑ

νέα λογομάθεια

διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Περί Γλώσσας – Εισαγωγή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σειρά «νέα λογομάθεια» απευθύνεται σε όσους ενδιαφέρονται για την σωστή χρήση της ελληνικής γλώσσας και είναι χρήσιμο βοήθημα για μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου.

Η σειρά «νέα λογομάθεια» αποτελεί συνοδευτική έκδοση του ομώνυμου DVD-Rom και περιλαμβάνει τα ακόλουθα βιβλία:

Περί Γλώσσας - Εισαγωγή

Συντακτικό

Γραμματική

Λεξιλόγιο

Ορθογραφία

Το διδακτικό υλικό καλύπτει το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων της Νέας Ελληνικής, καθώς και την αντίστοιχη ύλη ασκήσεων. Συγκεκριμένα, οι μαθητές θα μπορέσουν:

- να παρακολουθήσουν την πορεία εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας
- να συνειδητοποιήσουν τις γεωγραφικές και κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες
- να εντοπίσουν τα στοιχεία που συνθέτουν την πολυμορφία της γλωσσικής έκφρασης
- να εξασκηθούν σε θέματα που αφορούν και στα τέσσερα επίπεδα του λόγου: το Συντακτικό, την Γραμματική, το Λεξιλόγιο και την Ορθογραφία.

Έγινε προσπάθεια το DVD-Rom να είναι ελκυστικό για τους μαθητές, χάρη στις δυνατότητες των πολυμέσων (κείμενα, εικόνες, ήχοι και κίνηση). Δίνεται η ευκαιρία στον μαθητή να συμμετέχει ενεργά, ενώ μαθαίνει. Με την διαδραστικότητα ο μαθητής είναι σε θέση να κάνει διάφορες επιλογές και μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να πλοηγηθεί σε όλη την διδακτι-

κή ύλη που περιλαμβάνεται στα ηλεκτρονικά βιβλία, η έντυπη μορφή των οποίων αποτελεί την σειρά «νέα λογομάθεια».

Το DVD-Rom όμως περιέχει και παρουσιάσεις της ύλης μέσω των «Διδακτικών μερών» τα οποία επεξηγούν τις δύσκολες έννοιες ώστε να γίνουν πιο προσιτές στον μαθητή. Χρησιμοποιούνται διάφορες προσεγγίσεις, συνθετική φωνή, βίντεο, animation κ.λπ. Τα Διδακτικά μέρη συνοδεύονται από πλήθος ασκήσεων, πολλές από τις οποίες έχουν σχεδιασθεί με παιγνιώδη τρόπο, ώστε να είναι ελκυστικές και να κινητοποιούν τα παιδιά. Η επιτυχία στις ασκήσεις επιβραβεύεται με τα λεγόμενα «ηλεκτρονικά βραβεία» που έχουν επιλεγεί από τον χώρο της τέχνης και του πολιτισμού. Επιτυγχάνεται έτσι μία ευρύτερη προσέγγιση της γλώσσας σε συνδυασμό με πολιτισμικά στοιχεία.

Το λογισμικό «νέα λογομάθεια» προσφέρει στα παιδιά ένα πλούτο εργαλείων Γλωσσικής Τεχνολογίας για επισήμανση και διόρθωση ορθογραφικών λαθών και λαθών συμφωνίας μεταξύ των λέξεων, εργαλείων συγγραφής κειμένων, εργαλείων για την κλίση οποιασδήποτε λέξης κ.λπ. Επιπλέον, έχει ενσωματωθεί ένα «συστημικό λεξικό» που βοηθάει τον μαθητή να κατανοήσει ότι υπάρχουν λήμματα που εντάσσονται σε ένα ευρύτερο «σύστημα».

Η «νέα λογομάθεια» είναι ένα λογισμικό που καλύπτει την διδακτέα ύλη των τριών τελευταίων τάξεων του Δημοτικού και των τριών τάξεων του Γυμνασίου. Είναι όμως πολύ χρήσιμη και στα παιδιά του Λυκείου για επανάληψη, αλλά και στους γονείς που θέλουν να επιβλέπουν την κατάκτηση της γλώσσας από το παιδί τους.

Το DVD-Rom «νέα λογομάθεια» αποτελεί μετεξέλιξη του γνωστού λογισμικού «λογομάθεια» που είχε μεγάλη επιτυχία τα προηγούμενα χρόνια. Πέραν του ελλαδικού χώρου χρησιμοποιείται και στα σχολεία της Κύπρου για την υποβοήθηση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

Πρόσφατα το ΙΕΛ αποφάσισε να υποστηρίξει την ηλεκτρονική έκδοση με σειρά βιβλίων, πράγμα που αποτελεί την τελευταία τάση στο εκπαιδευτικό λογισμικό. Έτσι το παιδί μπορεί να έχει «σταθερή αναφορά» στο μεγαλύτερο μέρος του περιεχομένου, ακόμη και όταν δεν έχει μαζί του τον Η/Υ.

Γύρω στους 100 επιστήμονες έχουν συμβάλει στην προσπάθεια αυτή. Θέλω να ευχαριστήσω όλους αυτούς που συνέβαλαν τόσο στην αρχική μορφή όσο και στην σύγχρονη μορφή και ιδιαίτερως τους κ.κ. Γ. Μπαμπινιώτη, Πρύτανη του Παν/μίου Αθηνών, Ν. Μήτση, Αντιπρύτανη Παν/μίου Θεσσαλίας και Αντιπρόεδρο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Δ. Μελά, τέως Αντιπρόεδρο του Π. Ι. και Δ. Ακτύπη, τέως Σχολικό Σύμβουλο.

Καθ. Γεώργιος Καραγιάννης
Πρόεδρος ΚΕΤΕΠ, Διευθυντής ΙΕΛ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Αρχαία Ελληνική	11
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Ελληνιστική Κοινή	19
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Βυζαντινή	25
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Νέα Ελληνική	29
Σύγκριση της Αρχαίας με τη Νέα Ελληνική	37
Ανθρώπινη φωνή	41
Γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες	54
Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες	62
Προφορικός και γραπτός λόγος	68
Ποικιλία κειμένων και γλωσσικές αποχρώσεις	71
Περιγραφή	74
Αφήγηση	78
Σημεία και κώδικες	82
Φθόγγοι και γράμματα	87
Συλλαβές και συλλαβισμός	96
Το άρθρο	103
Αλφαβητική κατάταξη λέξεων	107
Τονισμός των λέξεων	113
Ορθογραφικά σημεία	116
Σημεία στίξης	125
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Λύσεις των ασκήσεων	133
Σύνδεση με το περιεχόμενο του DVD-Rom νέα λογομάθεια	146
Βιβλιογραφία	147

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Κάθε ζωντανή γλώσσα εξελίσσεται μέσα στον χρόνο, ανάλογα με τις ανάγκες που θέλει να καλύψει και τις γλώσσες με τις οποίες έρχεται σε επαφή. Οι κυριότερες φάσεις της ελληνικής γλώσσας μέσα στην ιστορική της διαδρομή είναι οι ακόλουθες:

- η **Αρχαία Ελληνική** (από τις αρχές έως το 323 π.Χ.)
- η **Ελληνιστική Κοινή** (από το 323 π.Χ. έως το 330 μ.Χ.)
- η **Βυζαντινή** (από το 330 μ.Χ. έως το 1453 μ.Χ.)
- η **Νέα Ελληνική** (από το 1453 μ.Χ. έως σήμερα)

Τα γλωσσικά στοιχεία που αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου αφορούν:

στη Φωνητική

Οι λέξεις αποκτούν νέα φωνητική μορφή, π.χ. *πίπτω* (αρχ.), *πέφτω* (νέα ελλ.), *κώδων* (αρχ.), *κουδούνι* (νέα ελλ.).

στη Μορφολογία

Οι λέξεις αποκτούν νέες κλιτικές μορφές, π.χ. *παῖς* / *παιδός* (αρχ.), *παιδίον* / *παιδίου* (μεταγεν.), *παιδί* / *παιδιού* (νέα ελλ.).

στη Σύνταξη

Δημιουργούνται νέες συντακτικές δομές, π.χ. *ἀκούω τοῦ Σωκράτους ὁμιλοῦντος* (ακούω τον Σωκράτη να μιλάει).

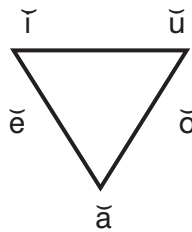
στο Λεξιλόγιο

Δημιουργούνται νέες λέξεις για να αποδοθούν νέες έννοιες, π.χ. *αεροπλάνο* ή αλλάζει η σημασία παλαιότερων λέξεων, π.χ. *χώμα* (= ανάχωμα στην Αρχαία Ελληνική).

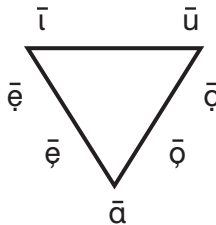
Η Αρχαία Ελληνική

Η ελληνική γλώσσα μέχρι το 323 π.Χ. περιελάμβανε στοιχεία από την αρχική γλώσσα που μιλούσαν οι πρόγονοι των αρχαίων Ελλήνων και που την έφεραν μαζί τους, όταν εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο. Χαρακτηριστικό της ελληνικής γλώσσας αυτής της περιόδου ήταν ότι διέθετε **δωδεκαμελές σύστημα φωνηέντων** που περιελάμβανε πέντε βραχέα (Βλέπε Εικόνα 1) και επτά μακρά (Βλέπε Εικόνα 2) φωνήεντα. Επίσης περιελάμβανε στοιχεία από τη γλώσσα που μιλούσαν οι λαοί που κατοικούσαν ήδη στην Ελλάδα.

Σύστημα φωνηέντων της Αρχαίας Ελληνικής

Εικόνα 1: Βραχέα φωνήεντα

Εικόνα 2: Μακρά φωνήεντα

Το γεγονός ότι η γεωγραφία της Ελλάδας δυσκόλευε τους πληθυσμούς να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους, συνέβαλε στη δημιουργία των **αρχαίων ελληνικών διαλέκτων**.

Εικόνα 3: Αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι

Οι αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι (Βλέπε Εικόνα 3) είναι οι εξής:

η Αττική

Η διάλεκτος αυτή μιλιόταν στην Αττική. Αποτελεί ελαφρά διαφοροποιημένη μορφή της Ιωνικής και είναι η κατεξοχήν γλώσσα της ιστοριογραφίας, της φιλοσοφίας και της ρητορικής. Στην Αττική έχουν γράψει ο Θουκυδίδης, ο Ξενοφών, ο Πλάτων, ο Λυσίας, ο Δημοσθένης κ.ά.

Αΐτιασάμενος δὲ Δαρεῖος ἡμᾶς τε καὶ Ἐρετριέας [...]
(Επειδὴ ὁ Δαρεῖος θεώρησε υπαίτιους ἐμᾶς καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς [...])
(Πλάτων, Μενέξενος, 240 a-c.)

η Ιωνική

Η Ιωνική μιλιόταν στην Εύβοια, τις Κυκλάδες, την Ιωνική Δωδεκάπολη της μικρασιατικής ακτής και των απέναντι νήσων (Χίο, Σάμο κ.ά.), όπως επίσης και στις πολυπληθείς αποικίες αυτών των πόλεων. Είναι η διάλεκτος των Ιώνων που έρχονται στην Ελλάδα γύρω στο 2000 π.Χ., όπως δείχνουν οι αρχαιολογικές μαρτυρίες.

Η Ιωνική είναι η γλώσσα της επικής ποίησης. Το ομηρικό ιδίωμα έχει ως βάση του την Ιωνική και είναι εμπλουτισμένο με στοιχεία κυρίως από την Αιολική, την Αρκαδοκυπριακή, ακόμη και την Αττική. Είναι επίσης η γλώσ-

σα της λυρικής ποίησης (του Αρχίλοχου, του Τυρταίου, του Σόλωνα, του Θέογνη κ.ά.). Στον πεζό λόγο είναι η γλώσσα της ιστοριογραφίας.

Στην Ιωνική έχουν γράψει ο Εκαταίος ο Μιλήσιος και ο Ηρόδοτος, καθώς και οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι Εμπεδοκλής, Παρμενίδης, Ξενοφάνης κ.ά.

Οὕτως οὐδὲν ἄρ' ἦν φίλτερον ἄλλο πάτρης.

(Γιατί, αληθινά, τίποτα άλλο δεν είναι τόσο αγαπητό όσο η πατρίδα)
(ΘΕΟΓΝΙΣ)

Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα
ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον.

(Εἶν' ωραίο, αλήθεια, να πεθαίνει ο άνδρας σαν παλικάρι, αφού αγωνίστηκε στην πρώτη γραμμή και έπεσε πολεμώντας για την πατρίδα του)
(ΤΥΡΤΑΙΟΣ)

η Αιολική

Η Αιολική μιλιόταν στη Θεσσαλία, τη Βοιωτία, τη Λέσβο και την απέναντι μικρασιατική ακτή. Είναι γνωστή και ως Βόρεια Αχαιϊκή. Η Αιολική μαζί με την Αρκαδοκυπριακή (ή Νότια Αχαιϊκή) είναι οι διάλεκτοι των Αχαιών (του β' ελληνικού φύλου που εισέβαλε στην Ελλάδα γύρω στα 1700 π.Χ.).

Στην Αιολική έχουν γράψει η Σαπφώ και ο Αλκαίος.

Ὁ πλοῦτος ἄνευ ἀρέτας οὐκ ἀσίνης πάροικος

ἀ δ' ἀμφοτέρων κρᾶσις εὐδαιμονίας ἔχει τὸ ἄκρον.

*(Ο πλούτος χωρίς την αρετή δεν είναι ακίνδυνος γείτονας,
και τα δύο μαζί όμως είναι το έπακρο της ευτυχίας)*

(ΣΑΠΦΩ)

Αἶ κ' εἵπηις τὰ θέληις καὶ κεν ἀκούσαις τὰ κεν οὐ θέλοισ.

(Αν πεις αυτά που θέλεις, θ' ακούσεις κι εσύ όσα δεν θα 'θελες να σου πούνε)

(ΑΛΚΑΙΟΣ)

η Δωρική

Η Δωρική είναι η πιο συντηρητική από τις διαλέκτους. Μιλιόταν στο μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, στη Μεγαρίδα, στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου (Κρήτη, Ρόδο κ.ά.), στη μικρασιατική ακτή της Καρίας και αλλού. Πρόκειται για τη διάλεκτο των Δωριέων (του γ' κύματος Ελλήνων, που έρχονται περί το 1100 π.Χ. στην Ελλάδα). Αποτελεί τη γλώσσα της χορικής ποίησης που την εκπροσωπούν ο Αλκμάν, ο Πίνδαρος, ο Στησίχορος, ο Βακχυλίδης, ο Ίβυκος.

Στη Δωρική είναι γραμμένα και τα χορικά των τραγωδιών.

Ὅσια δρῶν εὐφραϊνε θυμόν· τοῦτο γὰρ κερδέων ὑπέρτατον.

(Να ευφραίνεις την ψυχή σου κάνοντας καλές πράξεις· γιατί αυτό είναι που έχει την υπέρτατη αξία από όλα τα κέρδη)

(ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ)

Τὸ σιγᾶν πολλάκις ἐστὶ σοφώτατον ἀνθρώπῳ.

(Η σιωπή είναι συχνά πολύ σοφή τακτική για τον άνθρωπο)

(ΠΙΝΔΑΡΟΣ)

η Αρκαδοκυπριακή

Η Αρκαδοκυπριακή μιλιόταν στις περιοχές της Αρκαδίας και της Κύπρου. Είναι επίσης γνωστή και ως Νότια Αχαϊκή. Μαζί με την Αιολική (ή Βόρεια Αχαϊκή) είναι οι διάλεκτοι των Αχαιών που κατεβαίνουν στην Ελλάδα γύρω στα 1700 π.Χ.

Ὅτε τὰ(ν) πτόλιν Ἐδάλιον κατέφοργον Μᾶδοι κὰς
Κετιῆφες ἰ(ν) τῷ Φιλοκύπρων φέτει τῷ Ὀνασαγόρου,
βασιλεὺς Στασίκυπρος κὰς ἅ πτόλις Ἐδαλιῆφες, ἄνωγον
Ἵνασίλον τὸν Ὀνασικύπρων τὸν ἰγατῆραν κὰς τὸς κασιγνήτος ἰγᾶσθαι
τὸς ἄ(ν)θρώπος

τὸς ἰ(ν) τᾷ μάχαι ἰκ(?)μαμένος ἄνευ μισθῶν [...].

*(Όταν πολιορκούσαν την πόλη Ἰθάλιο
οι Μῆδοι και οι Κιτιείς τη χρονιά του Φιλοκύπρου,*

*του γιου του Ονασαγόρα, ο βασιλιάς
Στασίκυπρος και η πόλη των Ιδαλιών
έδωσαν εντολή στον Ονασίλο, τον γιο του Ονασικύπρου,
τον γιατρό, και στους αδελφούς του να περιθάλπουν
τους ανθρώπους που πληγώνονταν στη μάχη χωρίς αμοιβή [...])*
(ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΑΛΙΟ)

η Βορειοδυτική

Η Βορειοδυτική αποτελεί ένα σύνολο διαλέκτων που βασίζονται στη Δωρική και ομιλούνται στην Ήπειρο, την Ακαρνανία, την Αιτωλία, τη Λοκρίδα και τη Φωκίδα.

*καλῶ Παντέλεος ἡ ποτερία καλά.
([Είμαι] του ωραίου Παντέλους η ωραία κόυπα)*
(ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΟΥΝΤΙΑ ΛΟΚΡΙΔΑ)

η Μακεδονική

Η Μακεδονική αποτελεί κράμα στοιχείων της Βορειοδυτικής και της Αιολικής.

*(Θετί)μας καὶ Διονυσοφῶντος τὸ τέλος καὶ τὸν γάμον
καταγράφω καὶ τᾶν ἀλλᾶν πασᾶν γυ(ναικ)ῶν
καὶ χηρᾶν καὶ παρθένων, μάλιστα δὲ Θετίμας, [...]
(Της Θετίμας και του Διονυσοφώντα τον
επίσημο γάμο τον δένω με μάγια γραμμένα
και όλων των άλλων γυναικών τον γάμο, όσες
είναι χήρες ή παρθένοι, ιδιαίτερα όμως της Θετίμας, [...])*
(ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΛΛΑ)

Οι αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι είχαν αρκετές διαφορές στη φωνητική και στη μορφολογία και λιγότερες στη σύνταξη. Ωστόσο, οι διαφορές δεν ήταν τόσο μεγάλες, ώστε να μην τις καταλαβαίνουν εκείνοι που δεν τις μιλούσαν.

Άσκηση 1

Να επιλέξεις την κατάλληλη λέξη για κάθε πρόταση, αφού τη βάλεις στη σωστή πτώση και τον σωστό αριθμό.

Λέξεις που παράγονται από το ρήμα **ἀγείρω**:

συναγερμός, αγοραίος, αγοραστής, αγοραπωλησία, αγοραστικός, πανηγυρισμός

1. Μόλις έγινε ληστεία, χτύπησε ο
2. Το κοινό συχνά παρασύρεται από τις διαφημίσεις.
3. Η δουλειά του μεσίτη είναι ν' ασχολείται με τις ακινήτων.
4. Οι παίκτες αμέσως μετά τη θριαμβευτική νίκη της ομάδας άρχισαν τους έξαλλους
5. Στην επαρχία τα περισσότερα ταξί είναι
6. Οι των μεταχειρισμένων αυτοκινήτων πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί, πριν πραγματοποιήσουν οποιαδήποτε αγορά.

Άσκηση 2

Να επιλέξεις την κατάλληλη λέξη για κάθε πρόταση, αφού τη βάλεις στη σωστή πτώση και τον σωστό αριθμό.

Λέξεις που παράγονται από το ρήμα **λέγω** (με τη σημασία του συλλέγω):

κατάλογος, επιλογή, συλλογή, επίλεκτος, εκλογή, λογαριασμός

1. Μία από τις αγαπημένες μου ασχολίες είναι η γραμματοσήμων.
2. Ο με τα ονόματα των υπαλλήλων που διορίζονται, θα δημοσιευτεί αύριο.
3. Η Προέδρου Δημοκρατίας πραγματοποιείται κάθε πέντε χρόνια.
4. Ο Λόχος Ορεινών Καταδρομών αποτελεί μονάδα του στρατού.
5. Η των μαθητών που θα συμμετέχουν στη χορωδία θα γίνει από τον καθηγητή της μουσικής.
6. Οι υπέρογκοι του τηλεφώνου εξόργισαν τους γονείς του.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΗ

Με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η αττική διάλεκτος (γλώσσα της φιλοσοφίας, της ιστορίας, της ρητορείας και του θεάτρου) άρχισε να διαδίδεται σε όλες τις ελληνόφωνες περιοχές. Το γεγονός ότι χρησιμοποιείται από πληθυσμούς που ανήκουν σε πολύ διαφορετικές φυλές (με διαφορετική μητρική γλώσσα) έχει ως αποτέλεσμα να αλλοιωθεί και να αποκτήσει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που δεν τα είχε. Έτσι, η “αλλοιωμένη” αττική διάλεκτος ονομάζεται **Ελληνιστική Κοινή ή Αλεξανδρινή**.

Τα βασικά γνωρίσματα που διακρίνουν την Ελληνιστική Κοινή από την αττική διάλεκτο και που αντλούνται από διάφορες πηγές¹, αφορούν στα ακόλουθα τέσσερα επίπεδα:

Φωνητική

- Από το τέλος του 3ου αι. π.Χ. άρχισε να αλλάζει ο προσωδιακός χαρακτήρας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (διάκριση των φωνηέντων σε μακρόχρονα και βραχύχρονα). Στο τέλος της αλεξανδρινής εποχής, τα φωνήεντα έγιναν **βραχύχρονα**, δηλαδή πήραν τη σημερινή τους προσωδιακή προφορά. Επειδή δεν ξεχώριζαν πλέον τα μακρόχρονα από τα βραχύχρονα φωνήεντα στον προφορικό λόγο, γι’ αυτό και στους παπύρους βρίσκουμε λάθη, π.χ. συγχέουν το **ο** και το **ω** (έξ *αὐτὸν* αντί *έξ αὐτῶν*), (ἐγὸν *αντί ἐγῶ*) κ.ά.

¹ Οι πληροφορίες για τα γνωρίσματα της Ελληνιστικής Κοινής αντλούνται από τις Ιστορίες του Πολύβιου, από τη μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης στα Ελληνικά που έγινε από τους εξελληνισμένους Εβραίους της Αιγύπτου τον 3ο αι. π.Χ. (Μετάφραση των Ο΄), από την Καινή Διαθήκη που αντικατοπτρίζει την προφορική κοινή της αλεξανδρινής εποχής, από τη γλώσσα των παπύρων –οι οποίοι βρέθηκαν στην Αίγυπτο και περιλαμβάνουν αναρίθμητες επιστολές και έγγραφα από το τέλος του 4ου αι. π.Χ.– και τέλος από τις παρατηρήσεις των γραμματικών της εποχής, οι οποίοι συμβουλεύουν τους αναγνώστες τους πώς να μιλούν σύμφωνα με την παλαιά αττική διάλεκτο. Οι πάπυροι αποτελούν τη σημαντικότερη πηγή, γιατί αποδίδουν με τρόπο φυσικό τη μορφή που είχε η γλώσσα κατά την περίοδο αυτή.

- Από τα ορθογραφικά λάθη ή τις περιγραφές των γραμματικών διαπιστώνουμε ότι οι αρχαίες δίφθογοι (αι, οι, ει κ.λπ.) άρχισαν να γίνονται **μονόφθογοι**, δηλαδή άρχισαν να προφέρονται ως ένας φθόγγος (αι=ε, ει=ι κ.λπ.), π.χ. *πολλάκεις* (πολλάκις).
- Η προφορά των στιγμιαίων, μέσων και δασέων συμφώνων αλλάζει. Έτσι, τα μέσα σύμφωνα **β, γ, δ** (που στην Αρχαία Ελληνική προφέρονταν σαν τα σημερινά δίψηφα *μπ, γκ, ντ*) γίνονται εξακολουθητικά και τα δασέα **θ, φ, χ** (που στην Αρχαία Ελληνική προφέρονταν με δασύτητα) προφέρονται όπως σήμερα.

Μορφολογία

- Κατά την ελληνιστική εποχή **χάνεται ο δυϊκός αριθμός** που χρησιμοποιούνταν για δύο πρόσωπα, ζώα ή πράγματα, σε αντίθεση με το ένα (ενικός αριθμός) ή με τα περισσότερα από δύο (πληθυντικός αριθμός). Οι ανώμαλοι γραμματικοί τύποι αντικαθίστανται από ομαλότερους (ουσιαστικά², κλίση ονομάτων³, επιθετικοί τύποι⁴, ρήματα⁵).
- Παραμερίζεται σιγά σιγά η δοτική σε όλες τις λειτουργίες της, αρχίζοντας από τις συγκεκριμένες (τοπική, οργανική) και ολοκληρώνεται η εξαφάνισή της από τον προφορικό λόγο τον 10ο αιώνα.
- Από τις τρεις φωνές (Ενεργητική, Μέση, Παθητική) της Αρχαίας Ελληνικής, στην κλίση του ρήματος παρέμειναν η Ενεργητική και η Παθητική.

² Τα ανώμαλα ουσιαστικά αντικαθίστανται από τα ομαλά, π.χ. *οἷς, οἰός* (πρόβατον), *ῥς, ῥός* (χοίρος), *μῦς, μυός* (ποντικός), *ναῦς, νηός ἢ νεώς* (πλοῖον), *ῦδωρ, ὕδατος* (νηρόν-νεαρόν, νερό), *κλείς, κλειδός* (κλειδίον), *οὔς, ὠτός* (ωτίον-αυτί).

³ Η εξομάλυνση στην κλίση των ονομάτων επεκτείνεται αναλογικά στις περιπτώσεις εκείνες που κάποια πτώση σχηματίζεται διαφορετικά, π.χ. η *δόξα* - της *δόξας* (αντί ἢ *δόξα* - τῆς *δόξης*), ο *ταμίας* - του *ταμία* (αντί ὁ *ταμίας* - τοῦ *ταμίου*), ο *πατέρας*, η *νύκτα* (αντί ὁ *πατήρ*, ἢ *νύξ*), οι *ταμίες*, οι *Πέρσες* (αντί οἱ *ταμῖαι*, οἱ *Πέρσαι*), τους *μήνες*, τους *Πέρσες* (αντί τοῦς *μήνας*, τοῦς *Πέρσας*).

⁴ Οι επιθετικοί τύποι γίνονται απλούστεροι, π.χ. ο *υγιής*, τον *υγιή* (αντί *ὑγιᾶ*), *ταχύς* - *ταχύτερος* (αντί *θάπτων*), *ταχύτατος* (αντί *τάχιστος*).

⁵ Οι ανώμαλοι τύποι των ρημάτων εξομαλύνονται σε πολλές περιπτώσεις, π.χ. *δεικνύω* (αντί *δείκνυμι*), *οἶδα* (=ξέρω), *οἶδας*, *οἶδε*, *οἶδαμεν*, *οἶδατε*, *οἶδασι* (αντί *οἶδα*, *οἶσθα*, *οἶδε*, *ἴσμεν*, *ἴστε*, *ἴσασι*), *ἤμην* (= ἤμουν), *ἦσο*, *ἦτο* (αντί *ἦν*, *ἦσθα*, *ἦν*).

- Ο παρακείμενος και ο αόριστος συγχέονται και συγχωνεύονται, π.χ. *ἐποιήκατε* (=εκάματε, από τον αρχαίο παρακείμενο *πεποιήκατε* και τον αρχαίο αόριστο *ἐποιήσατε*), *διεθήκασι* (=διέθεσαν, από τον αρχαίο παρακείμενο *διατεθήκασι* και τον αρχαίο αόριστο *διέθεσαν*). Αυτό αποτέλεσε το πρώτο βήμα για τη δημιουργία των νέων περιφραστικών τύπων.
- Η ευκτική έγκλιση (για την έκφραση ευχής ή δυνατότητας) χάνεται ως ιδιαίτερη γραμματική κατηγορία (εκτός από μερικά λεξιλογικά απολιθώματα) και τις λειτουργίες της αναλαμβάνει η υποτακτική και οι περιφραστικές εκφράσεις.
- Ο ενεστώτας της υποτακτικής ταυτίζεται τυπολογικά με τον ενεστώτα της οριστικής (*λύης* και *λύεις*, *λύη* και *λύει*, *λύωμεν* και *λύομεν* κ.λπ.), δεδομένου ότι υπάρχει σύμπτωση της προφοράς ορισμένων φωνηέντων.

Σύνταξη

- Η υποτακτική σύνδεση των προτάσεων (βασικό χαρακτηριστικό της Αρχαίας Ελληνικής) αντικαθίσταται σιγά σιγά από την παρατακτική σύνδεση κύριων προτάσεων. Έτσι το **και**⁶ (παρατακτικός σύνδεσμος) αποκτά πολλές σημασίες.

Λεξιλόγιο

- Κατά την περίοδο αυτή, το λεξιλόγιο πλουτίζεται με ποικίλους τρόπους: παραγωγή νέων λέξεων (*δερμάτινος*, *πρωινός*, *καθημερινός*, *φυλακίζω*, *ταπεινοφροσύνη* κ.ά.), με άφθονα υποκοριστικά σε **-ιον** (*σανίδιον*, *ξυράφιον*, *κοράκιον* κ.ά.).
- Ορισμένες αρχαίες λέξεις αντικαθίστανται από άλλες (η λέξη *σκίμπους* αντικαταστάθηκε από τη λέξη *κράββατος*, η λέξη *έρυθρος* από τη λέξη *κόκκινος*, η λέξη *λευκός* από τη λέξη *άσπρος*, η λέξη *μέλας* από τη λέξη *μάυρος*).

⁶ Ο κατεξοχήν παρατακτικός σύνδεσμος **και** αποκτά, εκτός από τη συμπλεκτική, και άλλες σημασίες, π.χ. *Οὔτω ποιήσον και συμφέρει* (και = γιατί), *ἐὰν τολμήσωσι και καταβῶσι* (και = να), *ὁ θεὸς ἐβοήθησε και οὐ γέγονε σφάλμα* (και = ὥστε), *τί μοι παρέχεις και παρέχω σοι τίποτε* (και = για να).

- Νέες σημασίες δίνονται σε παλιές λέξεις (η λέξη *κηδεία* –που σήμαινε συγγένεια από γάμο– αποκτά τη σημασία του πένθους, η λέξη *μνημείον* –που σήμαινε ανάμνηση– αποκτά τη σημασία του τάφου, το ρήμα *παιδεύω* –που σήμαινε εκπαιδεύω– αποκτά τη σημασία του τιμωρώ).
- Επιπλέον, εισάγονται στην Ελληνική ξένες λέξεις: εβραϊκές (*άμην, άλληλούια, Γολγοθάς, Μεσσίας, Πάσχα, Σάββατον, σατανάς* και ονόματα όπως *Μαρία, Μιχαήλ*), καθώς και λατινικές που αφορούν σε στρατιωτικούς, διοικητικούς και εμπορικούς όρους (*κουστωδία, δηγάριον, λεγεών, πραιτώριον, φαμίλια* κ.ά).

Άσκηση 1

Συμπλήρωσε οριζόντια τις λέξεις της ακροστιχίδας Α και Β.

A

1.						Ε			
			2.		Υ				
		3.			Α				
	4.				Γ				
	5.				Γ				
		6.			Ε				
		7.			Λ				
			8.		Ι				
9.					Ο				

1. Εκεί επισκευάζονται τα πλοία.
2. Έχει μανία με τη φωτιά. Είναι . . .

3. Εργασία, δουλειά.
4. Αυτός που παρέχει εγγυήσεις.
5. Απέχω από την εργασία μου.
6. Κάνω λάθος, σφάλω.
7. Αυτός που κρίνεται σημαντικός, βασικός.
8. Ο σχετικός με την όραση.
9. Αφηγούμαι.

B

1.					Α							
2.					Ι							
3.					Σ							
			4.		Ω							
		5.			Π							
6.					Ο							
			7.		Σ							

1. Αυτός που δεν ταιριάζει, που δεν είναι κατάλληλος για κάτι.
2. Ο νικητής σε Ολυμπιακούς αγώνες.
3. Αυτός που δεν έχει ουσιαστική σημασία, ο κενός περιεχομένου.
4. Αυτός που δεν έχει φτάσει στο στάδιο της ωριμότητας.
5. Όταν έχεις εξασθενήσει σωματικά, νιώθεις...
6. Αυτός που δεν καθορίζεται επακριβώς.
7. Αυτός που βρίζει, ο ασεβής.

Άσκηση 2

1. Στην ιστορική πορεία της ελληνικής γλώσσας η μορφή που προηγείται της Ελληνιστικής Κοινής είναι:
 - η Αρχαία Ελληνική
 - η Βυζαντινή
 - η Νέα Ελληνική
2. Η Ελληνιστική Κοινή δεν είναι παρά μια αλλοιωμένη μορφή:
 - της Ιωνικής
 - της Αιολικής
 - της Αττικής
3. Στην Ελληνιστική Κοινή η νέα σημασία που αποκτά το ρήμα **παιδεύω** είναι:
 - παίζω
 - εκδικούμαι
 - τιμωρώ
4. Κατά την περίοδο της Ελληνιστικής Κοινής η λέξη **σκήμπους** αντικαθίσταται από τη λέξη:
 - σκαμνί
 - κράββατος
 - κουστωδία

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

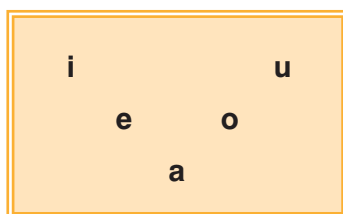
Οι πληροφορίες μας για τη γλώσσα της πρώτης περιόδου της Βυζαντινής (μέχρι το 1100) προέρχονται, αποκλειστικά, από λογοτεχνικά κείμενα. Παρατηρούμε ότι οι χρονογράφοι Μαλάλας, Θεοφάνης κ.ά., οι συγγραφείς βίων των αγίων και άλλων θρησκευτικών κειμένων Ιωάννης Μόσχος, ο επίσκοπος Λεόντιος κ.ά., καθώς και ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος, γράφουν σε λαϊκή γλώσσα είτε γιατί δεν μπορούν να γράψουν στην παλιά αττική γλώσσα είτε γιατί θέλουν να τους καταλαβαίνουν ακόμη και οι απαίδευτοι.

Στη δεύτερη, όμως, περίοδο (1100-1435) οι πληροφορίες μας για την ομιλούμενη γλώσσα είναι αφθονότερες. Μάλιστα βρίσκουμε σε μερικά κείμενα (π.χ. στα ποιήματα του Θεοδώρου Προδρόμου) τη νεοελληνική γλώσσα σχεδόν με τη σημερινή της μορφή.

Κύρια γνωρίσματα της βυζαντινής γλώσσας

Φωνητική

- Το φωνηεντικό σύστημα παίρνει τη σημερινή του μορφή:

- Παρατηρούμε απλοποίηση των δύο όμοιων συμφώνων τα οποία παύουν να προφέρονται και τα δύο, π.χ. θάλασσα (προφέρεται θάλασα), κόκκινος (προφέρεται κόκινος). Επίσης διάφορα συμφωνικά συμπλέγματα αφομοιώνονται και απλοποιούνται, π.χ. πενθερός (πεθθερός), ψευμα (ψέμμα), νύμφη (νύφφη), πράγμα (πράμμα), όμφαλος (οφφαλός).
- Τα άτονα αρκτικά φωνήεντα αποβάλλονται, π.χ. έρωτῶ (ρωτώ), όλιγος

(λίγος), *ύψηλός* (ψηλός), *οὐδέν* (δεν), *ὡσάν* (σαν) με αποτέλεσμα:

- τη δημιουργία των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας του γ' προσώπου (τον, την, το, του, της κ.λπ.) από τις αντωνυμίες *αὐτό*, *αὐτήν* κ.λπ.
- την αποβολή της άτονης συλλαβικής αύξησης στα ρήματα, π.χ. *φέραμε*, *δώσαμε* (αλλά *ἔφερα*, *ἔδωσα*)
- τη δημιουργία νέων μορίων **ξε-**, **ξανα-**, π.χ. *εξέκοψα* > *ξέκοψα* > *ξεκόβω*
- τη δημιουργία των τύπων **στον**, **στην** κ.λπ. από τους παλαιούς τύπους *εἰς τόν*, *εἰς τήν* κ.λπ.

Μορφολογία

- Οι νέοι τύποι των αντωνυμιών *εσείς*, *εσάς*, *σας*, *εμείς*, *εμάς*, *μας* εμφανίζονται αρκετά νωρίς, καθώς και οι τύποι *ἐμέν*, *ἐσέν*, *ἐμέναν*, *ἐσέναν*. Η κλίση⁷ των ονομάτων εξομαλύνεται.
- Προς το τέλος της περιόδου παρουσιάζεται και η νεοελληνική μετοχή σε **-οντα(ς)**, π.χ. *ἀκούοντα ὁ Βέλθανδρος οὐδέν ἀπηλογήθη βλέποντας τοὺς ἀγούρους* (=τους άνδρες).
- Στα ρήματα χάνεται η χρονική αύξηση από νωρίς (*εξευγένισε*, *ερήμωσαν*) και εμφανίζονται οι περιφραστικοί τύποι⁸ για τον μέλλοντα, τον παρακείμενο και τον υπερσυντέλικο.
- Η προστακτική σχηματίζει το γ' πρόσωπο, όπως και στα Νέα Ελληνικά, με το **ἄς**, π.χ. *ἄς μέ λιθάση* (=λιθοβολήσει) ὁ λαός.
- Απομένουν μόνον τα δύο από τα τέσσερα χρονικά θέματα: το ενεστωτικό και το αοριστικό (όπως και στα Νέα Ελληνικά), π.χ. το ενεστ. **λυν-** και το αοριστ. **λυσ-** και **λυθ-**, σε αντίθεση με το αρχαίο ρήμα που

⁷ Για παράδειγμα, ο *πατέρας*, του *πατέρα*, τον *πατέρα* και η *μητέρα*, της *μητέρας*, τη *μητέρα*. Η παλιά δοτική πτώση σβήνει από τον 10ο αι. εκτός από στερεότυπες εκφράσεις, π.χ. *δόξα τῷ Θεῷ*.

⁸ Για παράδειγμα, *θέλω γράψω*, *θέλει ἔλθειν* (που θα δώσουν στα Νέα Ελληνικά τον μέλλοντα: *θα γράψω*, *θα ἔρθει*), *εἶχεν πεθάνειν*, *εἶχεν πιάσειν* (από όπου θα προέλθει ο νεοελληνικός υπερσυντέλικος *εἶχε πεθάνει*, *εἶχε πιάσει*), *ἔχει κατακλιθῆν* (από όπου ο νεοελληνικός παρακείμενος *ἔχει κατακλιθεῖ*).

είχε τέσσερα χρονικά θέματα: του ενεστώτα, του παρακειμένου, του μέλλοντα και του αορίστου.

- Πρωτοεμφανίζονται οι τύποι *είμαι*, *είσαι* και *ένι* για το γ' ενικό (που θα δώσει το νεοελλ. *είναι*) και *ήμουν* (παρατατικός).
- Στα ρήματα εμφανίζονται καταλήξεις σε **-ιέσαι**, **-ιέται** (*αγωνιέσαι*, *πουλιέται*), **-ουσα** και **-αγα** στον παρατατικό (*ετιμούσα*, *αγαπούσα* και *αγάπαγα*), **-ώνω** (*φορτώνω*) κ.ά.

Σύνταξη

- Η σύνταξη γίνεται πιο παρατακτική και η γλώσσα πιο αναλυτική, π.χ. *Ἐφάγασιν καὶ ἐπιασιν* (=ήπιαν) *εἰς τὴν χαρὰν ἐκείνην* (αντί: *φαγόντες καὶ πιόντες*).
- Οι προθέσεις περιορίζονται και συντάσσονται κανονικά με αιτιατική, π.χ. *ἀπὸ τὸν ὄρθρον*.

Λεξιλόγιο

- Εκτός από τις λατινικές λέξεις και καταλήξεις⁹ τις οποίες κληροδότησε στη βυζαντινή γλώσσα η ρωμαϊκή κατάκτηση, η δημιουργία νέων λέξεων εμπλουτίζει την ελληνική γλώσσα (*ανδράδελφος*, *καλοκαίριον*, *σκουπόραβδον*, *ακροκτύπημα*, *καλοκτένιστος*, *ολογέματος*, *ψυχοκρατώ*, *λογομαχώ*, *ρουχολογώ* κ.λπ.).

Άσκηση 1

1. Στην ιστορική πορεία της ελληνικής γλώσσας, η μορφή που ακολουθεί τη Βυζαντινή είναι:
 - η Αρχαία Ελληνική
 - η Ελληνιστική Κοινή
 - η Νέα Ελληνική

⁹ Πρωτοεμφανίζονται οι καταλήξεις των ρηματικών ουσιαστικών σε **-σιμο** (*βράσιμο*, *πλύσιμο*, *ψησιμο*) και σε **-ίτσα** (*νυφίτσα*, *καρφίτσα*) και διαδίδονται οι ελληνιστικές καταλήξεις **-άς** (*υπναράς*, *αλευράς*) και **-ισσα** (*αυτοκρατόρισσα*, *εκκλησιάρισσα*) κ.λπ.

2. Ποιήματα της Βυζαντινής των οποίων η γλώσσα συμπίπτει με τη σημερινή της μορφή είναι:
- τα ποιήματα του Μιχαήλ Γλυκά
 - τα επικά ποιήματα
 - τα ποιήματα του Θεοδώρου Προδρόμου
3. Η ρωμαϊκή κατάκτηση κληροδότησε στη Βυζαντινή λέξεις και καταλήξεις:
- αγγλικές
 - λατινικές
 - αραβικές
4. Στη Βυζαντινή, το αρχαίο νύμφη:
- γίνεται νύμφη
 - γίνεται νύφη
 - παραμένει νύμφη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας αρχίζει να διαμορφώνεται μια κοινή νεοελληνική γλώσσα. Από τους πρώτους που προσπάθησαν να την περιγράψουν είναι ο Κερκυραίος Νικόλαος Σοφιανός που στα 1540 περίπου γράφει τη *Γραμματική της κοινής των Ελλήνων γλώσσης*. Την εποχή αυτή παρουσιάζεται και η πρώτη νεοελληνική λογοτεχνική γραπτή γλώσσα στην Κρήτη σε αξιόλογα λογοτεχνικά έργα (*Θυσία του Αβραάμ, Ερωφίλη, Ερωτόκριτος* κ.ά.). Ωστόσο, η άνθιση της κρητικής λογοτεχνίας σταματά απότομα με την κατάκτηση της Κρήτης από τους Τούρκους το 1669.

Η Νεοελληνική Κοινή διαμορφώνεται οριστικά τον 20ο αιώνα από τη λογοτεχνία και από τη χρήση της στα αστικά κέντρα. Αποδέχεται τις λόγιες λέξεις με τη φωνητική τους μορφή (*ππαΐσμα, πραγματεία, παλινδρομικός, συγχορδία, απόφθεγμα, ευθύνη*). Η μόνη προσαρμογή στις λόγιες λέξεις είναι η μορφολογική¹⁰.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αποδοχή των λόγιων λέξεων έδωσε στη Νεοελληνική Κοινή κάποια διμορφία στη φωνητική (*φτερό* αλλά *περίπτερο*, *νύφη-νύμφη*, *συχारीκια-συχαραητήρια*), καθώς και μερικούς διπλούς γραμματικούς τύπους (*κάθετοι-κάθετες*). Ωστόσο, υπάρχουν και διπλοτυπίες που οφείλονται σε διαλεκτική ποικιλία (*αγαπούσα-αγάπαγα, έχουμε-έχομε*).

Η καθαρεύουσα και η δημοτική

Οι ρίζες της νεοελληνικής διγλωσσίας απλώνονται ως την εποχή του αττικισμού τον 1ο αι. μ.Χ. Η λόγια γραπτή γλώσσα του Βυζαντίου πέρασε με τη μορφή της καθαρεύουσας στα νεότερα χρόνια.

¹⁰ Η κλίση τους προσαρμόζεται στο νεοελληνικό κλιτικό σύστημα, π.χ. η *κοτυληδόνα* - της *κοτυληδόνας*, όπως η *ημέρα* - της *ημέρας* (αρχ. ή *κοτυληδών* - της *κοτυληδόνας*), ο *τελαμώνας* - του *τελαμών*, όπως ο *αγώνας* - του *αγώνα* (αρχ. ο *τελαμών* - του *τελαμώνος*).

Η καθαρεύουσα αποτελεί συμβιβαστική μορφή ανάμεσα στον βυζαντινό αρχαϊσμό και στην ομιλούμενη γλώσσα, δεδομένου ότι νεωτερίζει στη σύνταξη, αλλά αρχαίζει στη φωνητική, στη μορφολογία και στο λεξιλόγιο. Όταν πλησιάζει την Αρχαία Ελληνική, λέγεται **αρχαίζουσα**, ενώ, όταν χρησιμοποιεί στοιχεία της ομιλούμενης γλώσσας, λέγεται **απλή καθαρεύουσα**. Γενικά η καθαρεύουσα τείνει προς την Αρχαία Ελληνική. Εισάγονται ή πλάθονται λέξεις κατά τα αρχαία πρότυπα για να αντικαταστήσουν ξένες λέξεις (*περιθωράκιον* για το τουρκ. γελέκο, *πίλος* για το ιταλ. καπέλο, *τύλη* για το λατ. μαξιλάρι κ.ά.) ή κοινότητες ελληνικές¹¹.

Πολλοί συγγραφείς χρησιμοποιούσαν την καθαρεύουσα (ο Αδαμ. Κοραΐς, ο Σκ. Βυζάντιος, ο Παν. Σούτσος, ο Αλ. Ραγκαβής, ο Κων. Κόντος κ.ά.), ενώ άλλοι τη δημοτική (ο Α. Δελμούζος, ο Δ. Γληνός, ο Γ. Ψυχάρης, ο Μ. Τριανταφυλλίδης κ.ά.) σε μεγάλη ποικιλία.

Ο **Αδαμάντιος Κοραΐς** (1748-1833) υποστήριξε την ανάγκη εξαρχαϊσμού¹² της γλώσσας του λαού. Πίστευε ότι η γλώσσα έπρεπε να απαλλαγεί από ξένες λέξεις και εκφράσεις του αμόρφωτου λαού και να εμπλουτισθεί με στοιχεία από την αρχαία γλωσσική παράδοση.

Ο **Γεώργιος Χατζιδάκις** (1848-1941) απέδειξε τον ενιαίο χαρακτήρα της Ελληνικής, δηλαδή ότι η Νέα Ελληνική αποτελεί συνέχεια της Βυζαντινής, η οποία αποτελεί εξέλιξη της Αλεξανδρινής Κοινής που, με τη σειρά της, προήλθε από την επικράτηση της αττικής διαλέκτου, διεθνοποιημένης με την αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου. Υποστήριζε ότι η θεωρία για την ανωτερότητα των αρχαίων γραμματικών τύπων και την κατωτερότητα των νέων αποτελεί πλάνη.

Ο **Γιάννης Ψυχάρης** (1854-1929) πρότεινε να καθιερωθεί η δημοτική ως γραπτή γλώσσα του έθνους και να γραφεί με απόλυτη γραμματική ομοιομορφία. Για να εμπλουτισθεί το λεξιλόγιο της δημοτικής έπρεπε, κατά την άποψή του, να δανεισθεί λέξεις και από την Αρχαία Ελληνική και από την καθαρεύουσα, προσαρμοσμένες όμως στη γραμματική της δημοτι-

¹¹ Για παράδειγμα, *ἄρτος* (ψωμί), *μειδιῶ* (χαμογελάω), *ιχθύς* (ψάρι) *ὑμείς* (εσείς), *ὄφθαλμός* (μάτι), *ἀλειύς* (ψαράς).

¹² Οι λαϊκές λέξεις *ψάρι*, *γουρούνι*, *λάδι*, *σαπούνι*, *μεσημέρι* γίνονται στον Κοραΐ αντίστοιχα *οψάριον*, *γουρούνιον*, *ελάδιον*, *σαπώνιον*, *μεσημέριον*.

κής, π.χ. *πληροφορώ, έμπνεψη, ύποφτος, συγραφιάδες, τω γραμμάτωνε, βιβλιοπουλείο.*

Οι σημαντικότερες μελέτες του δημοτικισμού είναι:

- η **Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής) του Μ. Τριανταφυλλίδη** που εκδόθηκε από το κράτος το 1941 και που χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα με τις αναγκαίες προσαρμογές και
- η **Νεοελληνική σύνταξις του Α. Τζαρτζάνου** που μετά τη δεύτερη έκδοσή της (σε δύο τόμους: 1946, 1953) παραμένει ακόμη και σήμερα μοναδικό βοήθημα για τη σπουδή και την επιστημονική μελέτη της γλώσσας μας.

Η γλωσσική διδασκαλία στα νεότερα χρόνια πέρασε από διάφορες φάσεις. Άλλοτε επιβαλλόταν στο σχολείο η καθαρεύουσα και άλλοτε επικρατούσε η δημοτική. Αξιοσημείωτη υπήρξε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, όταν η δημοτική καθιερώθηκε ως γλώσσα του δημοτικού σχολείου, ενώ στο γυμνάσιο διδασκόταν η γραμματική και το συντακτικό της καθαρεύουσας.

Η *τεχνητή διγλωσσία* τελειώνει με την καθιέρωση από το κράτος της δημοτικής στην εκπαίδευση το 1976 και στη διοίκηση το 1977. Έτσι το έθνος αποκτά *ενιαία γραπτή γλώσσα* που ενώνει όλους τους Έλληνες πνευματικά και κοινωνικά και αποτελεί το όργανο έκφρασης του νεοελληνικού πολιτισμού και της νεοελληνικής ιδιοφυΐας. Τέλος, το 1982, η Βουλή υπερψήφισε πρόταση του Υπουργείου Παιδείας, καθιερώνοντας το μονοτονικό στην εκπαίδευση και στη διοίκηση και απαλλάσσοντας την ελληνική γραφή από μια αμφισβητούμενης χρησιμότητας συνήθεια, την οποία είχε επιβάλει ο αττικισμός των Βυζαντινών του 9ου αι.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα καθαρεύουσας και δημοτικής

Καθαρεύουσα	Δημοτική
Φωνητική	
Παρουσία τελικού ν	Απουσία τελικού ν
τὸν μαθητὴν τὸ πρόσωπον παίζομεν	το μαθητή το πρόσωπο παίζομε (ή παίζουμε)
Συμφωνικά συμπλέγματα κτ, πτ, χθ, φθ, σθ	Συμφωνικά συμπλέγματα χτ, φτ, χτ, φτ, στ
κτ (νυκτέρι) πτ (ππαίω) χθ (ταράχθηκα) φθ (ἀνήφθη) σθ (ἐκλείσθη)	χτ (νυχτέρι) φτ (φταίω) χτ (ταράχτηκα) φτ (ανάφτηκε) στ (κλείστηκε)
Μετακίνηση τόνου στα επίθετα	Αμετακίνητος τόνος στα επίθετα
ακεραία	ακέραιη
Μορφολογία	
Αδύνατοι τύποι προσωπικών αντωνυμιών	
των	τους
Ρηματικές καταλήξεις	
λεγόμεθα ἐπλύθην, ἐπλύθης κ.λπ. ἐδενόμην, ἐδένεσο, ἐδένετο	λεγόμαστε πλύθηκα, πλύθηκες κ.λπ. δενόμουν, δενόσουν, δενόταν
Διατήρηση άτονής αύξης	
ἐτίμων, ἐτίμας, ἐτίμα ἐτιμῶμεν, ἐτίμων	τιμούσα, τιμούσες, τιμούσε τιμούσαμε, τιμούσαν
Κλιτή μετοχή ενεργ. Ενεστ.	Άκλιτη μετοχή ενεργ. Ενεστ.
ὁ παίζων - ἡ παίζουσα - τὸ παίζον	παίζοντας

Παραγωγή	
Επιρρήματα	
διαρρήδην προτροπάδην ἀγεληδὸν ὀμοθυμαδὸν	ρητά τρέχοντας με το κεφάλι κάτω κοπαδιαστά ομόφωνα
Λεξιλόγιο	
Επίθετα	
ἐρυθρὸς κυανοῦς	κόκκινος γαλάζιος
Ρήματα	
ἴσταμαι ὠθῶ	στέκομαι σπρώχνω
Ἄκλιτα	
πλησίον διότι	κοντά γιατί
Ουσιαστικά	
ἰχθύς κύων ὀστοῦν ὀφθαλμὸς ῥίς ἧπαρ ὔδωρ	ψάρι σκύλος κόκαλο μάτι μύτη σुकώτι νερό

Άσκηση 1

Αντιστοίχισε τις κατάλληλες λέξεις με τις ερμηνείες τους.

Χειραφετώ	•	1. Οδηγώ κάποιον εκεί που θέλω, κατευθύνω.
Χειραγωγώ	•	2. Απελευθερώνω, ανεξαρτητοποιώ.
Χειρίζομαι	•	3. Χρησιμοποιώ με το χέρι.
Χειρονομώ	•	4. Σηκώνω το χέρι μου εναντίον κάποιου.
Χειροδικώ	•	5. Επιδοκιμάζω κάποιον χτυπώντας τα χέρια μου.
Χειροκροτώ	•	6. Εκφράζομαι την ώρα που μιλώ κουνώντας τα χέρια μου.
Χειροτονώ	•	7. Κάνω έναν λαϊκό ιερέα.

Άσκηση 2

Να συμπληρώσεις τα κενά με λέξεις παράγωγες από το ρήμα **γράφω**.

1. Οι αρχαίοι Έλληνες συνήθιζαν να βάζουν στους τάφους τους.
2. Η Α είναι ένας τύπος που δεν έχει ακόμα
3. Η σιδηροδρομική Αθήνας - Θεσσαλονίκης κατασκευάστηκε πριν από 100 χρόνια.
4. Κάθε άνθρωπος έχει τον δικό του χαρακτήρα.
5. Η γνώση της είναι απαραίτητη για τη σωστή χρήση της γλώσσας.

6. Τα έντοκα του δημοσίου παρέχουν πολλά προνόμια στους αγοραστές τους.
7. Ο ταχυδρόμος αφήνει την στο

Άσκηση 3

Να συμπληρώσεις τα κενά με λέξεις παράγωγες από το ρήμα **κρίνω**.

1. Τι να μην μπορείς να με βοηθήσεις!
2. Η επιτροπή αποτελείται από ανθρώπους του πνεύματος και της τέχνης.
3. Υπέστη μια ελαφρά καρδιακή λόγω έντονου άγχους.
4. Η πρόσληψη σ' αυτή τη θέση θα γίνει με την εντοπιότητα.
5. Η τιμητική που του έγινε, σήμαινε την αναγνώριση του φιλανθρωπικού του έργου.
6. Η του είναι ορισμένες φορές υποκειμενική.
7. Δεν υπάρχει καμιά Τα ελληνικά κρασιά, κατά τη γνώμη μου, είναι καλύτερα από τα ξένα.
8. Ο έκρινε τον κατηγορούμενο προφυλακιστέο.

Άσκηση 4

1. Στην ιστορική πορεία της ελληνικής γλώσσας, η μορφή που προηγείται της Νέας Ελληνικής είναι:
 - η Αρχαία Ελληνική
 - η Ελληνιστική Κοινή
 - η Βυζαντινή
2. Η Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής) του Τριανταφυλλίδη εκδόθηκε από το κράτος, για πρώτη φορά:
 - το 1941
 - το 1967
 - το 1976
3. Η δημοτική καθιερώνεται από το κράτος στην εκπαίδευση:
 - το 1964
 - το 1976
 - το 1977
4. Έγραφε στην καθαρεύουσα:
 - ο Α. Δελμούζος
 - ο Γ. Ψυχάρης
 - ο Αδαμ. Κοραής
5. Πίστευε ότι πρέπει να καθιερωθεί η δημοτική ως γραπτή γλώσσα του έθνους:
 - ο Γ. Χατζιδάκις
 - ο Αδαμ. Κοραής
 - ο Γ. Ψυχάρης

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Η διαφορά της Νέας Ελληνικής από την Αρχαία δεν εντοπίζεται τόσο στη δημιουργία νέου τυπικού, όσο στην **απλοποίηση του τυπικού** της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Η απλοποίηση πραγματοποιείται κατά την ελληνιστική εποχή, ενώ από τότε μέχρι σήμερα οι αλλαγές¹³ υπήρξαν ελάχιστες. Οι βασικές ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στην Αρχαία και τη Νέα Ελληνική είναι οι ακόλουθες:

Ομοιότητες

- Από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες μέχρι σήμερα, η προφορά και η φωνητική μορφή διαφόρων λέξεων παραμένουν περίπου ίδιες, π.χ. *ἡμέρα* (αρχ.) / *ἡμέρα* (νέα ελλ.), *λόγος* (αρχ.) / *λόγος* (νέα ελλ.). Οι περισσότεροι τύποι της αρχαίας γλώσσας διατηρούνται περίπου ίδιοι¹⁴ μέχρι σήμερα.
- Παρατηρούμε επίσης ότι σήμερα λειτουργούν στη γλώσσα μας νόμοι πανάρχαιοι, όπως εκείνος που ορίζει τη μετακίνηση του τόνου στη σύνθεση, όσο το δυνατόν ψηλότερα από τη λήγουσα (*κακόμοιρος*, *αχεροκάλυβο*, *αξιόπιστος*), έστω κι αν τα μακρόχρονα φωνήεντα εξισώθηκαν με τα βραχύχρονα στην προφορά.
- Στο λεξιλόγιο, όπου γενικά παρατηρούνται επιδράσεις από ξένες

¹³ Η εξέλιξη ενός γλωσσικού στοιχείου απαιτεί, κατά κανόνα, μεγάλα χρονικά διαστήματα (εκατονταετίες και καμιά φορά χιλιετίες) για να ολοκληρωθεί, π.χ. το **υ** που προφερόταν **ου** στα Αρχαία, χρειάστηκε 1000 περίπου χρόνια για να καταλήξει στη σημερινή προφορά του.

¹⁴ **Ουσιαστικά:** ο ουρανός, του ουρανού, τον ουρανό(ν), ουρανέ, οι ουρανοί, των ουρανών, τους ουρανούς.

Ρήματα: τρέχω, τρέχεις, τρέχει, τρέχομε(ν), τρέχετε, τρέχουν - έτρεχα κ.λπ.

Αντωνυμίες: εγώ, (ε)σύ, (ε)μείς, (ε)μάς, αυτός, άλλος κ.λπ.

Επιρρήματα: πού, πότε, άλλοτε, χτες, αύριο(ν), πέρυσι κ.λπ.

Αριθμητικά: δύο, τρία, τέσσερα, πέντε, εξ, επτά, οχτώ, εννέα, δέκα, ένδεκα, δώδεκα, είκοσι, εκατό(ν), χίλια κ.λπ.

γλώσσες, η Νέα Ελληνική διατήρησε μεγάλο μέρος της παλιάς κληρονομιάς με αποτέλεσμα να σχηματίζουμε πάρα πολλές φράσεις με λέξεις αποκλειστικά αρχαίες¹⁵.

- Τέλος, στη σύνταξη παρατηρούνται πολλές ομοιότητες ανάμεσα στη Νεοελληνική και την Αρχαία.

Διαφορές

Η Νέα Ελληνική, μέσα στην ιστορική της πορεία, παρουσιάζει ποικίλες αλλαγές από την αρχαία γλώσσα. Μερικές απ' αυτές είναι οι ακόλουθες:

Στη **Φωνητική** παρατηρούμε:

- απλοποίηση πολλών συμφωνικών συμπλεγμάτων, π.χ. *σπλάγχνα* - *σπλάχνα*
- αποβολή του τελικού **-ν**, π.χ. *ξύλο*, *χέρι*, *έχομε*
- εμφάνιση των νεότερων διφθόγγων, αντί των αρχαίων που εξαφανίστηκαν, π.χ. *κελαηδώ*, *κοροίδο*

Εξετάζοντας τη σχέση προφοράς και γραφής μιας συγκεκριμένης λέξης στην ιστορική της εξέλιξη παρατηρούμε ότι η γραφή παρακολουθεί, συνήθως με μεγάλη καθυστέρηση, τις αλλαγές στην προφορά, όπως για παράδειγμα στη λέξη *τείχη* (Βλέπε Εικόνα 4).

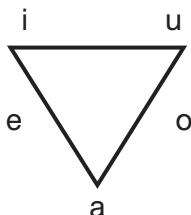
Προφορά	Γραφή	
<i>teikhē</i>	ΤΕΙΧΕ	μέχρι τα τέλη του 7ου αι. π.Χ.
<i>tēkhē</i>	»	από τα τέλη του 7ου αι. π.Χ.
<i>tēkhē</i>	ΤΕΙΧΗ	400 π.Χ.
<i>tikhē</i>	»	τέλη του 4ου αι. π.Χ.
<i>tikhī</i>	»	150 μ.Χ.

Εικόνα 4: Η λέξη *τείχη*

¹⁵ Π.χ. “Καθαρός ουρανός αστραπές δε φοβάται”.

Σημαντική διαφορά της Νέας Ελληνικής σε σχέση με την Αρχαία αποτελεί το οικονομικό της σύστημα με τα πέντε φωνήεντα (Βλέπε Εικόνα 5) στο οποίο δεν γίνεται διάκριση βραχέων και μακρών φωνηέντων.

Εικόνα 5: Το φωνηεντικό τρίγωνο της Νέας Ελληνικής

Στη **Μορφολογία** παρατηρούμε:

- την τάση να διατηρείται το ίδιο φωνήεν¹⁶ σε όλους τους τύπους μιας κλιτής λέξης
- την τάση να μένει αμετάβλητο το θέμα στα ρήματα (θα βάλ-ω, βάλ-αμε, βαλ-θήκαμε, βαλ-μένος, πρό-βαλ-α, ξανά-βαλ-α)
- την τάση να τονίζονται όλες οι πτώσεις των ουσιαστικών, εκεί όπου τονίζεται η ονομαστική ενικού (ο ανήφορος - του ανήφορου - τους ανήφορους, το σίδερο - του σίδηρου - των σιδερων), ενώ στα επίθετα η τάση αυτή έχει επικρατήσει καθολικά (ο όμορφος - του όμορφου - των όμορφων - τους όμορφους - της όμορφης - τις όμορφες)
- ότι στα ουσιαστικά βασική θέση παίρνει η αιτιατική η οποία ρυθμίζει πλέον και την ονομαστική (τον αγώνα / ο αγώνας, τη δύναμη / η δύναμη), ενώ στα ρήματα βασική θέση παίρνει το αοριστικό θέμα που επηρεάζει και τροποποιεί το ενεστωτικό (κατά-λαβ-α / κατα-λαβ-αίνω από το αρχ. καταλαμβάνω)

¹⁶ Π.χ. – ο νοικοκύρης - του νοικοκύρη - οι νοικοκύρηδες - των νοικοκύρηδων - τους νοικοκύρηδες
– ο σφουγγαράς - του σφουγγαρά - τον σφουγγαρά - οι σφουγγαράδες
– ο ναύτης - του ναύτη (αρχ. ναύτου) - τον ναύτη - ναύτη
– η Σαπφώ - της Σαπφώς (αρχ. ή Σαπφώ - τῆς Σαπφοῦς)

Άσκηση 1

1. Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων παρατηρούμε:
 στην Αρχαία Ελληνική στη Νέα Ελληνική
2. Στα ρήματα της Νέας Ελληνικής το θέμα της λέξης:
 μένει αμετάβλητο μεταβάλλεται
3. Στα ρήματα της Νέας Ελληνικής βασική θέση παίρνει:
 το ενεστωτικό θέμα το αοριστικό θέμα
4. Στους τύπους μιας κλιτής λέξης των Νέων Ελληνικών επικρατεί η τάση:
 να διατηρείται το ίδιο φωνήεν να αλλάζει το φωνήεν
5. Στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής βασική θέση παίρνει:
 η ονομαστική η αιτιατική
6. Η χρήση του τελικού **-v** είναι χαρακτηριστικό:
 της Αρχαίας Ελληνικής της Νέας Ελληνικής

Άσκηση 2

- 1) Το αρχαίο “ἐλεγόμεθα”
- 2) Το αρχαίο “ἐτίμων”
- 3) Το αρχαίο “ππαίω”
- 4) Το αρχαίο “ἐπλύθην”
- 5) Το αρχαίο “παίζομεν”
- 6) Το αρχαίο “ἐκλείσθη”
- 7) Το αρχαίο “οἱ παῖδες ”
- 8) Το αρχαίο “τῆς Σαπφούς”
- 9) Το αρχαίο “τοῦ ναύτου”

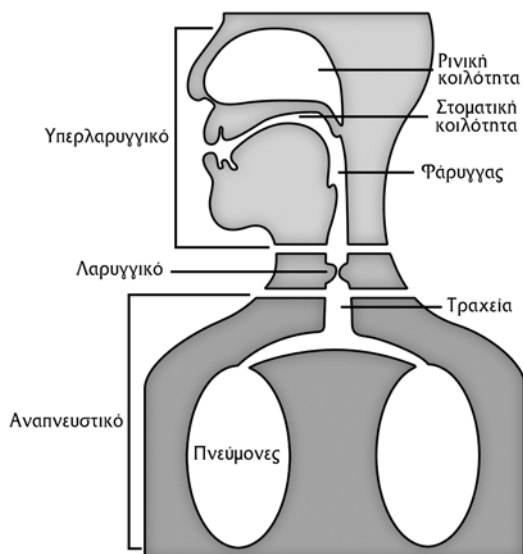
γίνεται στα Νέα Ελληνικά:

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΩΝΗ

Ο άνθρωπος είναι το μόνο από τα έμβια όντα του πλανήτη το οποίο διαθέτει το χάρισμα της ομιλίας. Η παραγωγή και η μετάδοση σύνθετων νοημάτων γίνεται μέσα από την ανθρώπινη φωνή η οποία αποτελεί ένα εξαιρετικά σύνθετο φαινόμενο. Για να προφέρουμε και την πιο απλή λέξη, θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε περισσότερους από 100 μύες οι οποίοι βρίσκονται διασκορπισμένοι στους πνεύμονες, την κοιλιά και το κεφάλι. Για τον λόγο αυτό, στον μηχανισμό παραγωγής ομιλίας συμμετέχουν τρία ξεχωριστά συστήματα (Βλέπε Εικόνα 6):

- το αναπνευστικό σύστημα
- το λαρυγγικό σύστημα
- το υπερλαρυγγικό σύστημα

Εικόνα 6: Τα τρία βασικά συστήματα που σχετίζονται με την παραγωγή της ανθρώπινης φωνής

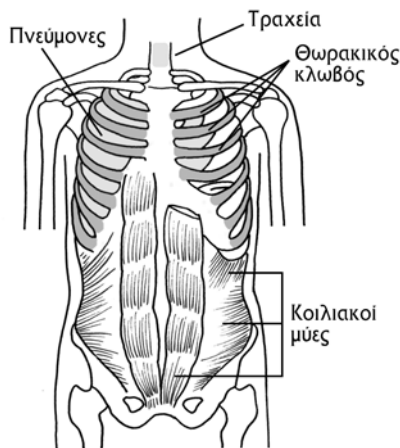
Το αναπνευστικό σύστημα

Το αναπνευστικό σύστημα περιλαμβάνει κυρίως την τραχεία, τους πνεύμονες, τον θωρακικό κλωβό, την κοιλιά και τους συναφείς μύες της (Βλέπε Εικόνα 7).

Βασική αποστολή του αναπνευστικού συστήματος είναι να τροφοδοτεί τον οργανισμό μας με οξυγόνο. Δευτερευόντως, όμως, το αναπνευστικό σύστημα δεσμεύει αέρα τον οποίο χρησιμοποιεί, στη συνέχεια, για να παράγει φωνή. Ο ρόλος του αναπνευστικού συστήματος στην παραγωγή ομιλίας πραγματοποιείται σε δύο φάσεις:

- Κατά τη διάρκεια της εισπνοής ο αέρας μπαίνει στους πνεύμονες.
- Οι μύες της θωρακικής κοιλότητας υποβοηθούμενοι από τους κοιλιακούς μύες σπρώχνουν τον αέρα πίσω στον λάρυγγα και, εν συνεχεία, στο υπερλαρυγγικό σύστημα, για να παραχθεί ομιλία (η δίοδος που χρησιμοποιεί ο αέρας για να βγει έξω ή να μπει μέσα στους πνεύμονες είναι η *τραχεία*).

Σε περίπτωση που χρειαστεί ασυνήθιστος όγκος αέρα (π.χ. όταν χρειαστεί να φωνάξουμε πολύ δυνατά), οι κοιλιακοί και οι θωρακικοί μύες πιέζουν δυνατά τους πνεύμονες για να βγάλουν μεγάλη ποσότητα αέρα.

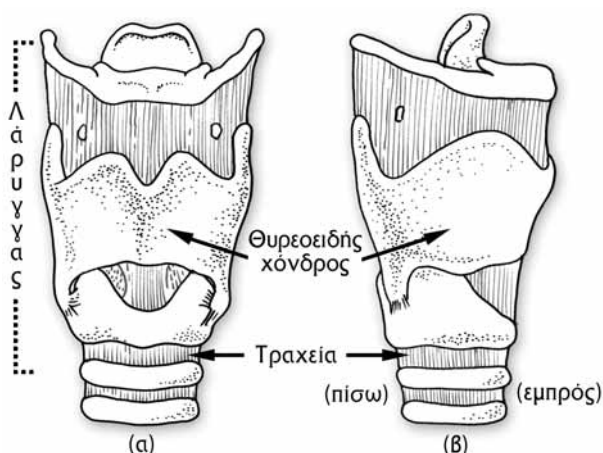
Εικόνα 7: Το αναπνευστικό σύστημα

Το λαρυγγικό σύστημα

Ο αέρας που παράγεται από τους πνεύμονες ταξιδεύει διαμέσου του λαρυγγικού συστήματος. Ο **λάρυγγας** ή αλλιώς το “φωνητικό κουτί” είναι φτιαγμένος από χόνδρους και από μύες. Οι χόνδροι είναι μια μορφή κοκάλων που έχουν ελαστικότητα. Ο λάρυγγας παίρνει το χαρακτηριστικό του σχήμα κυρίως από τον θυρεοειδή χόνδρο (Βλέπε Εικόνα 8). Μπορούμε να ψηλαφίσουμε τον θυρεοειδή χόνδρο (μήλο του Αδάμ) στον λαιμό μας, κάτω από το σαγόκι, αφού προεξέχει ελαφρά.

Ο λάρυγγας βρίσκεται στην κορυφή της τραχείας, του σωλήνα δηλαδή που συνδέει τους πνεύμονες με τον λάρυγγα. Μέσα στον λάρυγγα υπάρχουν **οι φωνητικές χορδές**, οι οποίες αντίθετα με το όνομά τους, δεν μοιάζουν καθόλου με χορδές μουσικού οργάνου. Οι φωνητικές χορδές δεν είναι τίποτε άλλο από δύο μικρούς μύες που μοιάζουν με μικρά μαξιλάκια. Το μήκος των φωνητικών χορδών για έναν ενήλικα άνδρα είναι περίπου 17 χιλιοστά, ενώ για τις γυναίκες και τα παιδιά είναι μικρότερο. Στο εμπρός μέρος συνδέονται με τον θυρεοειδή χόνδρο. Αν βάλετε το δάχτυλό σας πάνω στο “μήλο του Αδάμ”, θα νιώσετε ένα μικρό χάραγμα κάτω από το οποίο βρίσκονται οι φωνητικές χορδές.

Εικόνα 8: Διάφορες όψεις του λάρυγγα
(α) εμπρόσθια όψη (β) πλευρική όψη

Κατά τη διάρκεια της αναπνοής, οι φωνητικές χορδές μένουν ανοιχτές για να μπορεί ο αέρας να περνάει ελεύθερα από και προς τους πνεύμονες. Όταν χρειάζεται να παραχθεί φωνή, οι φωνητικές χορδές κλείνουν, έτσι ώστε ο αέρας που βγαίνει από τους πνεύμονες να μπορεί να τις θέσει σε κίνηση.

Η ταχύτητα με την οποία ανοιγοκλείνουν οι φωνητικές χορδές¹⁷ ενός ομιλητή κατά τη διάρκεια μιας συνηθισμένης συνομιλίας αλλάζει συνεχώς. Αυτή η συνεχόμενη αλλαγή προσδιορίζει αυτό που ονομάζουμε **επιτονισμό** (μελωδία) της ομιλίας. Ο επιτονισμός χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις προτάσεις ως καταφατικές ή ερωτηματικές, για να δώσει έμφαση σε κάποια λέξη ή λέξεις και για να σηματοδοτήσει συναισθήματα και στάσεις απέναντι στο θέμα που πραγματεύεται ο ομιλητής.

Ωστόσο, θα πρέπει να γίνει κατανοητό, ότι ο ήχος που παράγεται από τις φωνητικές χορδές, απέχει πολύ από την τελική μορφή που παίρνει όταν μιλάμε. Ο ήχος των φωνητικών χορδών είναι η πρώτη ύλη η οποία παίρνει μορφή και σχήμα μέσα από την κατάλληλη κίνηση μιας σειράς άλλων οργάνων που βρίσκονται πάνω από τον λάρυγγα, όπως ο φάρυγγας, η μύτη και το στόμα που απαρτίζουν το υπερλαρυγγικό σύστημα.

Το υπερλαρυγγικό σύστημα

Ακριβώς πάνω από τον λάρυγγα βρίσκεται ο **φάρυγγας** ή αλλιώς η φαρυγγική κοιλότητα, η οποία στην ουσία είναι ένας μυϊκός σωλήνας. Ο φάρυγγας καταλήγει σε δύο άλλες κοιλότητες: τη στοματική και τη ρινική.

Η ηχητική ενέργεια ανεβαίνει από τον λάρυγγα, περνάει μέσα από τον φάρυγγα και διαχέεται στη στοματική ή τη ρινική κοιλότητα (Βλέπε Εικόνα 9).

Το μέρος του φωνητικού μηχανισμού που βρίσκεται πάνω από τον

¹⁷ Οι φωνητικές χορδές πάλλονται κατά τη διάρκεια της άρθρωσης των φωνηέντων και ορισμένων συμφώνων που ονομάζονται **ηχηρά**, π.χ. [β], [ζ].

λάρυγγα ονομάζεται υπερλαρυγγικό σύστημα και αποτελείται από 3 κοιλότητες: 1) τη **φαρυγγική**, 2) τη **στοματική** και 3) τη **ρινική**.

Εικόνα 9: Οι κοιλότητες του υπερλαρυγγικού συστήματος

Η κατεύθυνση της πορείας του ήχου καθορίζεται από την υπερώα ή αλλιώς τον μαλακό ουρανίσκο. Η υπερώα είναι κάτι σαν μισάνοιχτη πόρτα. Όταν η πόρτα αυτή ανεβεί, πιέζει τα πίσω και πλάγια τμήματα της φαρυγγικής κοιλότητας, έτσι ώστε να αποκλείεται η διόδος του αέρα στη ρινική κοιλότητα και ο ήχος να κατευθύνεται στη στοματική κοιλότητα. Αν η υπερώα κατεβεί περισσότερο, ο αέρας μπορεί να μπει μέσα στη ρινική κοιλότητα και να βγει από τη μύτη.

Έτσι στη λέξη *κήπος* η υπερώα μένει ανεβασμένη καθ' όλη τη διάρκεια της εκφώνησης, διοχετεύοντας τον αέρα μέσα στη στοματική κοιλότητα. Αντίθετα, στη λέξη *μην* η υπερώα είναι κατεβασμένη και ο αέρας διαδίδεται τόσο από τη μύτη (για τα έρρινα σύμφωνα **μ** και **ν**) όσο και από το στόμα (για το φωνήεν **η**). Μπορείτε να καταλάβετε πόσο σημαντική είναι η ρινική κοιλότητα για την παραγωγή των έρρινων συμφώνων στη λέξη *μην*, αν προσπαθήσετε να την προφέρετε, κλείνοντας τη μύτη σας σφιχτά. Ο ήχος που θα βγει, θα σας θυμίσει έντονα την περίπτωση κατά την οποία είστε κρυωμένοι και η μύτη σας είναι βουλωμένη.

Οι περισσότεροι ήχοι στη Νέα Ελληνική παράγονται τροποποιώντας τη

φαρυγγική, τη στοματική και τη ρινική κοιλότητα. Αυτές οι τροποποιήσεις γίνονται με τη βοήθεια των μυών του κεφαλιού και του λαιμού οι οποίοι κινούν την υπερώα, το σαγόι, τη γλώσσα, τα χείλη και τα φαρυγγικά τοιχώματα. Η άρθρωση έγκειται στην κίνηση και τα κινούμενα μέρη ονομάζονται αρθρωτές. Ορισμένοι αρθρωτές, όπως η γλώσσα, αλλάζουν σχήμα και θέση, ενώ άλλοι μόνο θέση.

Υπερώα

Η υπερώα λειτουργεί ως βαλβίδα για να ανοίξει ή να κλείσει την είσοδο στη ρινική κοιλότητα. Αυτό συνεπάγεται ότι η υπερώα μένει κατεβασμένη, όταν παράγονται έρρινοι ήχοι ή όταν αναπνέουμε. Η αιωρούμενη άκρη της υπερώας που είναι ορατή, όταν κοιτάμε το στόμα μας ανοιχτό στον καθρέφτη, ονομάζεται *σταφυλή*.

Σαγόι

Το σαγόι είναι σημαντικός αρθρωτής, αφού συμβάλλει στην κίνηση της γλώσσας και του κάτω χείλους. Η κίνηση του σαγονιού είναι εφικτή εξαιτίας μιας ένωσης που υπάρχει κοντά στο αυτί και στις δύο πλευρές του κρανίου. Λόγω αυτής της ένωσης, το σαγόι κινείται και διαγράφει ένα τόξο.

Ωστόσο, η συγκεκριμένη ένωση είναι έτσι φτιαγμένη, ώστε το σαγόι να μπορεί επιπλέον να κινείται ελαφρώς μπροστά ή πίσω.

Γλώσσα

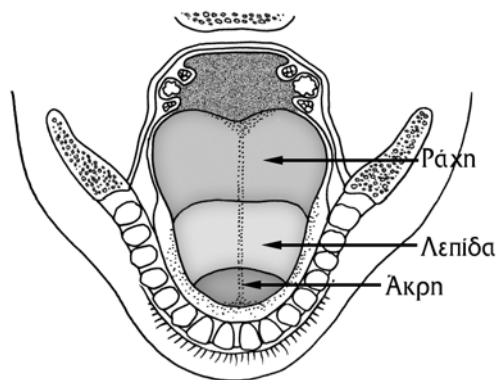
Η γλώσσα είναι ένας πολύ ευέλικτος μυς που δεν περιέχει κόκαλα. Διάφοροι μύες συνδέουν τη γλώσσα στο κρανίο και της επιτρέπουν σύνθετες κινήσεις σε διάφορα μέρη της στοματικής κοιλότητας, όπως είναι ο ουρανίσκος, η υπερώα. Για να περιγραφούν αναλυτικότερα αυτές οι κινήσεις, θα πρέπει να χωρίσουμε τη γλώσσα στα παρακάτω 5 τμήματα:

- Το **σώμα**: πρόκειται για το κυρίως σώμα του γλωσσικού μυ. Αυτό μπορεί να κινηθεί σε δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας είναι ο κάθετος και το σώμα της γλώσσας μπορεί να πάρει θέσεις σε διαφορετικά ύψη μέσα στη στοματική κοιλότητα. Ο δεύτερος άξονας είναι ο οριζόντιος στον οποίο το σώμα της γλώσσας μπορεί να πάρει θέσεις μπροστά και πίσω

από την ουδέτερη θέση που έχει, πριν μιλήσουμε. Οι δύο αυτοί άξονες σχηματίζουν ένα σύστημα συντεταγμένων βάσει του οποίου μπορούμε να χαρακτηρίσουμε με ακρίβεια την αρθρωτική θέση κάθε φωνήεντος. Έτσι για παράδειγμα το [i] χαρακτηρίζεται ως μπροστινό, ψηλό φωνήεν, ενώ το [o] ως μεσαίο, οπίσθιο.

- Η **άκρη**: η άκρη της γλώσσας είναι σημαντικότερη, αφού βοηθάει στον σχηματισμό των περισσότερων συμφώνων της Νέας Ελληνικής (Βλέπε Εικόνα 10).

Εικόνα 10: Τα ορατά τμήματα της γλώσσας

- Η **λεπίδα**: η λεπίδα της γλώσσας βρίσκεται αμέσως μετά την άκρη και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ήχων όπως το “παχύ σ” στην αγγλική λέξη *show* (Βλέπε Εικόνα 10).
- Η **ράχη**: η ράχη είναι το τμήμα εκείνο της γλώσσας το οποίο χρησιμοποιείται για την παραγωγή των αρχικών ήχων στις λέξεις *κόλα*, *κερί*, *γκολ*, *γκέμι*, *γόμα*, *γέρος*, *χαρά*, *χέρι*. Στις αρθρώσεις αυτές δεν ακουμπά πάντα το ίδιο μέρος της ράχης της γλώσσας στο ίδιο μέρος της στοματικής οροφής. Οι συνηθέστερες επαφές που κάνει η ράχη της γλώσσας στη στοματική κοιλότητα είναι αυτές με την υπερώα και τον ουρανίσκο (Βλέπε Εικόνα 10).
- Η **ρίζα**: η ρίζα της γλώσσας διαμορφώνει το εμπρός τμήμα του φάρυγγα. Στα Νέα Ελληνικά η ρίζα δεν κινείται για να κλείσει κάποιο μέρος μέσα στον φάρυγγα.

Ωστόσο, σε άλλες γλώσσες όπως π.χ. τα Αραβικά, η ρίζα της γλώσσας μετακινείται και ακουμπά στο πίσω τοίχωμα του φάρυγγα παράγοντας τα φαρυγγικά σύμφωνα των Αραβικών που δίνουν και τη χαρακτηριστική ακουστική εικόνα της συγκεκριμένης γλώσσας.

Χείλη

Το πάνω και κάτω χείλος αξιοποιούνται στη γλωσσική παραγωγή κυρίως μέσω της διαδικασίας του διαδοχικού ανοίγματος και κλεισίματος, όπως στο φωνήεν της λέξης *μα*, αλλά και μέσω της διαδικασίας του στρογγυλέματος, όπως στο φωνήεν της λέξης *μου*. Το κάτω χείλος στηρίζεται στο σαγόι, οπότε και η κίνησή του συνδέεται άμεσα με αυτό.

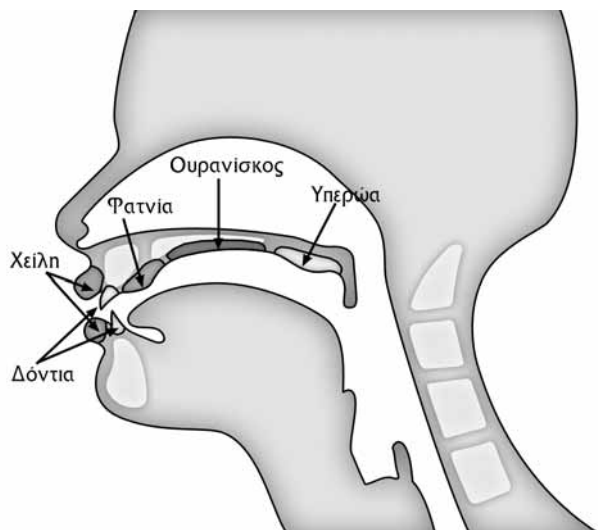
Περιοχές άρθρωσης μέσα στη στοματική κοιλότητα

Η γλώσσα μπορεί να κινηθεί, τόσο κατά μήκος της στοματικής κοιλότητας, όσο και κατά μήκος του κάθετου άξονα. Ανάλογα με το πού ακουμπάει μέσα στη στοματική κοιλότητα, δημιουργεί και συγκεκριμένες κατηγορίες συμφώνων¹⁸. Οι περιοχές άρθρωσης συμφώνων μέσα στη στοματική κοιλότητα είναι οι ακόλουθες (Βλέπε Εικόνα 11): τα **χείλη**, τα **δόντια**, τα **φατνία**, ο **ουρανίσκος** και η **υπερώα**.

Χείλη

Όπως είδαμε και προηγουμένως, τα χείλη συμμετέχουν ενεργά στην άρθρωση συγκεκριμένων συμφώνων που ονομάζονται *χειλικά*. Για να αρθρωθούν οι συγκεκριμένοι ήχοι, θα πρέπει το πάνω και το κάτω χείλος

¹⁸Για παράδειγμα, αν η γλώσσα ακουμπήσει στα δόντια κατά τη διάρκεια άρθρωσης ενός συμφώνου, αυτό το σύμφωνο ονομάζεται **οδοντικό**. Εκτός της γλώσσας, συμμετέχουν και τα χείλη με ενεργητικό τρόπο στην άρθρωση. Αν και τις περισσότερες φορές μένουν ουδέτερα, κατά τη διάρκεια άρθρωσης ορισμένων συμφώνων τα χείλη κλείνουν σφικτά και παράγουν τους **χειλικούς** ήχους. Τέλος, στην οπίσθια περιοχή της στοματικής κοιλότητας αρθρώνονται τα **λαρυγγικά** σύμφωνα. Αυτά, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, μπορούν να αρθρωθούν στον ουρανίσκο ή την υπερώα.

Εικόνα 11: Περιοχές άρθρωσης στη στοματική κοιλότητα

να έρθουν τόσο κοντά, ώστε να εμποδίσουν την έξοδο του αέρα από το στόμα (Βλέπε Εικόνα 11). Τέτοια σύμφωνα είναι αυτά που εμφανίζονται στην αρχή των λέξεων, π.χ. **π**ίνω, **μ**παίνω, **φ**έρνω, **β**ήμα.

Δόντια

Στα δόντια ακουμπά η άκρη της γλώσσας και αρθρώνονται τα οδοντικά σύμφωνα (Βλέπε Εικόνα 11). Τέτοια σύμφωνα είναι αυτά που εμφανίζονται στην αρχή των λέξεων, π.χ. **τ**έλος, **ν**τύνω, **θ**άρρος, **δ**ένω.

Φατνία

Τα φατνία είναι μια μικρή περιοχή πάνω από τα δόντια. Μπορεί κάποιος να την νοιώσει ως μικρό “μαξιλάρι”, αν βάλει την άκρη της γλώσσας του στη ρίζα των δοντιών και την μετακινήσει προς τον ουρανίσκο. Σε αυτήν την περιοχή, ακουμπά η άκρη της γλώσσας για να αρθρώσει τα φατνιακά σύμφωνα¹⁹ (Βλέπε Εικόνα 11). Τέτοια σύμφωνα είναι αυτά που εμφα-

¹⁹Τα [σ], [ζ], [τσ], [τζ] ονομάζονται και **διπλοδοντικά** ή **συριστικά** λόγω του ήχου τους (μοιάζει με σφύριγμα). Αντίθετα τα [λ], [ρ] ονομάζονται και **υγρά**, γιατί η ακουστική τους εικόνα είναι ρευστή. Τέλος, τα [μ], [ν] ονομάζονται και **έρρινα**, λόγω του ότι χρησιμοποιείται η ρινική κοιλότητα κατά τη διάρκεια της άρθρωσής τους.

νίζονται στην αρχή των λέξεων, π.χ. **σ**ώμα, **ζ**ώνη, **λ**αιμός, **ρ**άβω, **τ**ζάμι, **τ**σίρκο, **ν**όμος.

Ουρανίσκος

Ο ουρανίσκος είναι μια μεγάλη περιοχή μέσα στη στοματική κοιλότητα η οποία βρίσκεται μεταξύ των φατνίων και της υπερώας. Σε αυτήν την περιοχή ακουμπά η ράχη της γλώσσας και παράγει τα *ουρανικά* σύμφωνα (Βλέπε Εικόνα 11). Τέτοια σύμφωνα είναι αυτά που εμφανίζονται στην αρχή των λέξεων, π.χ. **κ**ερί, **χ**έρι, **γ**έρος, **γ**κέμι.

Υπερώα

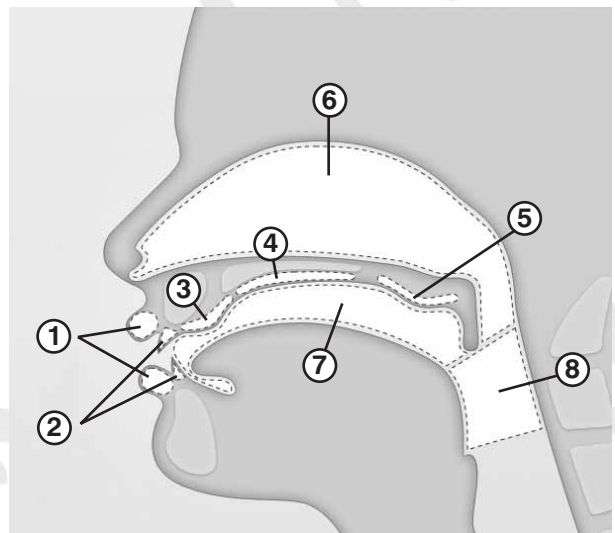
Στην υπερώα μπορεί να ακουμπήσει η ράχη της γλώσσας και να παραχθούν τα *υπερωικά* σύμφωνα (Βλέπε Εικόνα 11). Τέτοια σύμφωνα είναι αυτά που εμφανίζονται στην αρχή των λέξεων, π.χ. **κ**αλός, **χ**ώμα, **γ**όμα, **γ**κάζι.

Άσκηση 1

Γράψε τον αριθμό στον οποίο αντιστοιχούν τα παρακάτω όργανα του υπερλαρυγγικού συστήματος.

- φατνία
- χείλη
- υπερώα
- δόντια
- φαρυγγική κοιλότητα
- ρινική κοιλότητα
- στοματική κοιλότητα
- ουρανίσκος

Άσκηση 2

1. Οι φωνητικές χορδές μοιάζουν με τις χορδές ενός μουσικού οργάνου.
2. Οι φωνητικές χορδές συνδέονται με τον θυρεοειδή χόνδρο.
3. Όταν αναπνέουμε και δεν μιλάμε, οι φωνητικές χορδές είναι κλειστές.
4. Η τραχεία είναι ο σωλήνας που ενώνει τον λάρυγγα με τη ρινική κοιλότητα.
5. Τα οδοντικά σύμφωνα παράγονται, όταν η ράχη της γλώσσας ακουμπήσει στα δόντια.
6. Η υπερώα λειτουργεί ως βαλβίδα που ανοίγει και κλείνει τη δίοδο του αέρα στη ρινική κοιλότητα.
7. Οι πνεύμονες παράγουν τον αέρα με τον οποίο δημιουργείται η φωνή του ανθρώπου.
8. Όταν κινείται το σαγόι μας, κινείται ταυτόχρονα και η γλώσσα μας.
9. Η γλώσσα κινείται μόνο στον κάθετο άξονά της.
10. Ο ουρανίσκος είναι εύκαμπτος και μπορεί να κινηθεί ως προς τον κάθετο άξονά του.

Σωστό Λάθος

Άσκηση 3

1. Οι φωνητικές χορδές βρίσκονται μέσα:

στη στοματική κοιλότητα

στον λάρυγγα

στην τραχεία

2. Η τραχεία είναι:

- ο σωλήνας που ενώνει τους πνεύμονες με τον λάρυγγα
- ο σωλήνας που ενώνει τον λάρυγγα με τη ρινική κοιλότητα
- ο σωλήνας που ενώνει τον λάρυγγα με τη στοματική κοιλότητα

3. Η γλώσσα είναι:

- μυς
- χόνδρος
- κόκαλο

4. Η γλώσσα κινείται:

- εμπρός – πίσω
- πάνω – κάτω
- τόσο στον οριζόντιο όσο και στον κάθετο άξονά της

5. Η υπερώα όταν είναι ανεβασμένη:

- κλείνει τη δίοδο προς τη ρινική κοιλότητα
- κλείνει τη δίοδο προς τη στοματική κοιλότητα
- δεν κλείνει καμία δίοδο

6. Όταν η γλώσσα ακουμπάει στα φατνία:

- παράγονται οδοντικά σύμφωνα
- παράγονται φατνιακά σύμφωνα
- παράγονται ουρανικά σύμφωνα

7. Όταν ένας άνθρωπος μιλάει, η ταχύτητα με την οποία ανοιγοκλείνουν οι φωνητικές του χορδές:

- μεταβάλλεται συνεχώς
- μένει σταθερή
- μένει σταθερή και μεταβάλλεται για λίγο στο τέλος της ομιλίας

8. Τα συστήματα που συνεργάζονται για να παραχθεί η ανθρώπινη ομιλία είναι:

- Αναπνευστικό – Λαρυγγικό – Υπερλαρυγγικό
- Αναπνευστικό – Λαρυγγικό
- Αναπνευστικό – Ρινικό – Στοματικό

9. Οι περιοχές άρθρωσης στη στοματική κοιλότητα είναι:

- Χείλη – Δόντια – Φατνία – Ουρανίσκος – Υπερώα
- Χείλη – Γλώσσα – Σαγόνοι – Φωνητικές χορδές – Τραχεία
- Δόντια – Φατνία – Ουρανίσκος – Υπερώα

10. Τα ορατά τμήματα της γλώσσας είναι:

- Ράχη – Λεπίδα – Άκρη
- Άκρη – Ράχη – Ρίζα
- Άκρη – Λεπίδα – Ρίζα

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

Οι γεωγραφικές παραλλαγές της Νέας Ελληνικής γεννιούνται κατά τη βυζαντινή εποχή, όταν αποσπώνται από το κράτος οι ελληνόφωνες επαρχίες της Νότιας Ιταλίας, της Καππαδοκίας, του Εύξεινου Πόντου, της Κύπρου κ.ά., ιδίως μετά την Δ΄ Σταυροφορία (13ος αι.). Η απόσπαση των επαρχιών έχει ως αποτέλεσμα τη γλωσσική διαφοροποίηση και τη χωριστή γλωσσική εξέλιξη. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας τα ιδιώματα διαφοροποιούνται πιο πολύ λόγω της έλλειψης επικοινωνίας, της απουσίας παιδείας κ.ά.

Στις γεωγραφικές παραλλαγές της Νέας Ελληνικής περιλαμβάνονται τρεις κατηγορίες: 1. οι διάλεκτοι, 2. οι καταχρηστικές λεγόμενες διάλεκτοι και 3. τα ιδιώματα.

1. Οι διάλεκτοι αποτελούν γλωσσικές μορφές που έχουν δικό τους φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό σύστημα και πλούσιο λεξιλόγιο το οποίο τις καθιστά δυσνόητες στους λοιπούς ελληνόφωνους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν:

η Τσακωνική

Είναι η μόνη διάλεκτος που δεν προέρχεται από την Ελληνιστική Κοινή, αλλά αποτελεί εξέλιξη της αρχαίας Δωρικής της Λακωνίας. Μιλιέται σε εννέα χωριά της Κυνουρίας της Πελοποννήσου, ανατολικά από τον Πάρωνα.

Χαρακτηριστικά της τσακωνικής διαλέκτου:

- διατηρείται το δωρικό **α**, π.χ. *μάτη* (μητέρα) από το *μάτηρ*
- το **υ** προφέρεται ως **ου** ή **ιου**, π.χ. *α ψούχα* (η ψυχή)
- το τελικό **-ς** εκπίπτει στην ονομαστική του αρσενικού, π.χ. *ο άντε* (ο άρτος)
- τα άρθρα **η**, **της**, **την** έχουν τη μορφή **α**, **ταρ**, **ταν**, π.χ. *α σάτη* (η θυγατέρα), *ταρ άχρα* (της αχλαδιάς), *ταν ελία* (την ελιά)

- με το βοηθητικό ρήμα **έμι** (είμαι) σχηματίζονται περιφραστικοί ενεστώτες και παρατατικοί

Καούρ εκόκιατε. Κα πορεία νά 'χετε τσε να ξαναμόλετε.

(Κοπιάσατε / καλώς ήλθατε. Καλό δρόμο νά 'χετε και να μας ξανάρθετε)

(ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ)

Χίλιοι μύργιοι καογέροι σ' ένα ράσι κυλιχτοί (= ρόδι).

(Χίλιοι μύργιοι καλογέροι σ' ένα ράσο τυλιγμένοι)

Νία τσία Κώσταινα τθού τοίχου ένι σεργιανίζα (= σαύρα).

(Μια θεία Κώσταινα στους τοίχους σεριανίζει)

(ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ)

η Ποντιακή

Η Ποντιακή είναι απόγονος της αρχαίας ιωνικής διαλέκτου, λόγω της καταγωγής των Ελλήνων αποίκων του Εύξεινου Πόντου, κυρίως, από την ιωνική Μίλητο. Προέρχεται από την Ελληνιστική Κοινή της εποχής του Μ. Αλεξάνδρου και περιέχει πολλά αρχαία και βυζαντινά στοιχεία, καθώς και αρκετές λέξεις από τη Δωρική και την Αιολική. Η διάλεκτος αυτή διατήρησε τις περισσότερες αρχαίες λέξεις από κάθε άλλη ελληνική διάλεκτο.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου είναι:

- οι ασυνίζητες καταλήξεις **-ία**, **-έα**, π.χ. *τα παιδία*, *η φωλέα*
- η κατάληξη **-ον** αντί **-ος** σε έναρθρα αρσενικά, π.χ. *ο άνθρωπον*
- τα άρθρα **στον**, **στην**, **στα** προφέρονται **σον**, **σην**, **σα**
- τα θηλυκά σε **-έσσα**, π.χ. *ορφανέσσα*
- τα υποκοριστικά σε **-όπον**, π.χ. *κορτσόπον* (κοριτσάκι)
- το ερωτηματικό **ντο** (αντί **τι**)
- το **κι** (από το αρχαίο ιωνικό *ουκί*) αντί **δεν**, π.χ. *κι επορώ* (δεν μπορώ)
- ο αναβιβασμός του τόνου στην κλητική, π.χ. *Νικόλα* αντί *Νικόλα*, *γάμπρε* αντί *γαμπρέ*

- η λέξη **τιδέν** (τίποτε, καθόλου) που προήλθε από το **ουδέν**
- οι προσωπικές αντωνυμίες μπαίνουν ως αντικείμενα των ρημάτων και τοποθετούνται πάντα μετά από αυτά, π.χ. λέγω σε, κρούω σε

Αξιίζει να αναφέρουμε και μερικές από τις πολυάριθμες αρχαίες ελληνικές λέξεις που διατηρήθηκαν στο λεξιλόγιο των Ποντίων, όπως: *όθεν* (όπου), *εμός* (δικός μου), *έγκα* (έφερα), *εγκαλώ* (καταγγέλλω), *κείμαι* (βρίσκομαι), *εποίκεν* (εποίησεν), *φέγγος* (σελήνη), *λελεύωσε* (λιλαίωμα, επιθυμώ), *οκνώ*, *ριγώ*, *χαλεπός*.

Επίσης συναντούμε και ξένες λέξεις, όπως: *μιντέρ* (τουρκική) = στρώμα, *σεβδάς* (αραβ.) = έρωτας, *καρτάλ* (τουρκική) = αετός, *ινάτ* (τουρκική) = πείσμα, *γαρή* (τουρκική) = γυναίκα, *ρεντέ* (περσική) = τρίφτης.

Η ποντιακή διάλεκτος μιλιόταν σε οχτακόσια περίπου χωριά των νοτίων παραλίων του Εύξεινου Πόντου. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών (1922) μιλιέται στα μέρη της Ελλάδας όπου έχουν εγκατασταθεί Πόντιοι.

η Καππαδοκική

Η Καππαδοκική μιλιόταν από ελληνόφωνους χριστιανικούς πληθυσμούς σε 27 χωριά στην περιοχή της Ναζιανζού. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών (1922) μιλιέται στα μέρη της Ελλάδας όπου έχουν εγκατασταθεί Καππαδόκες.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της καππαδοκικής διαλέκτου είναι:

- η απαλοιφή του γένους των ονομάτων
- ο περιορισμός της χρήσης του άρθρου (**do** για τον ενικό και για τα τρία γένη, **da** για τον πληθυντικό και για τα τρία γένη)
- οι ιδιότυποι ρηματικοί σχηματισμοί, π.χ. *γέλανα* (γελούσα), *μπόρκα* (μπορούσα)
- οι τουρκικές καταλήξεις σε ρηματικούς τύπους, π.χ. *έρχουμίστινιζ* (ερχόμαστε)
- τα άρθρα **στον**, **στην**, **στα** προφέρονται **σον**, **σην**, **σα**

Τις τὰ ἔβγαλαν δὸ 'φτάμι σου; Ὁ ἀδελφὸ μου.

– Χαλέμου ἔν ἀτσονδὸ φαθικὰ βγαλμένο.

(Ποιος σου ἔβγαλε το μάτι σου; Ὁ ἀδελφός μου.

– Γι' αὐτὸ εἶναι ἔτσι βαθιὰ βγαλμένο)

(ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ)

η Κατωιταλική

Ἡ Κατωιταλική μιλιέται στη Νότια Ἰταλία και συγκεκριμένα, στην περιοχή της Καλαβρίας και της Απουλίας. Εἶναι απομεινάρι της γλώσσας των αρχαίων Ελλήνων αποίκων της Μεγάλης Ελλάδας και ονομάζεται ἀπὸ τους ντόπιους γρίγο (greco στα ἰταλικά).

Τα βασικά χαρακτηριστικά της κατωιταλικῆς διαλέκτου εἶναι:

- η ουράνωση του **κ** πριν ἀπὸ εμπρόσθια φωνήεντα (**ε, ι**)
- τα διπλά σύμφωνα της Ἑλληνικῆς διατηροῦνται και δημιουργοῦνται νέα, π.χ. ρουβίτσι < ερεβίνθιον
- το τελικό **-ς** εξαφανίζεται, π.χ. ο άντρα
- το **γ** προφέρεται ως **γκ** μπροστά ἀπὸ τα **α, ο, ου**, π.χ. εγκώ τρώγκω
- το **λ(λ)** προφέρεται ως **d** ἀνάστροφο (με τη μύτη της γλώσσας γυρισμένη προς τα πίσω), π.χ. rodi (πολύ)

Στην Καλαβρία τα **ξ** και **ψ** ἔγιναν **τσ**, π.χ. τσύλο (ξύλο), τσωμί (ψωμί) και η κατάληξη σε **-εύω** των ρημάτων γίνεται **-εγγουω**, π.χ. πιστέγγουω.

Στην Απουλία τα **ξ** και **ψ** ἔγιναν **φσ**, π.χ. φσέρω (ξέρω), αψηλός (ψηλός) και η κατάληξη σε **-εύω** των ρημάτων γίνεται **-έω**, π.χ. πιστέω.

Κάγγιο 'ς τὰ κέρατα τοῦ ἀργάτη παρὰ 'ς τὸ στόμα σ-σου.

(Καλύτερα στα κέρατα του ἀργάτη [το εὔρωστο βόδι] παρὰ στο δικό σου στόμα).

Δενδρό, τί δὲ φ-φέρ-ρει, δὸς του με τὸ πελέκι.

(Το δέντρο [δηλαδή τη δρυ, το κατεχοχὴν δέντρο] που δεν παράγει [βελανίδα], δος του με το πελέκι [κόψε το]).

(ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΩ ἸΤΑΛΙΑ)

- 2. Οι καταχρηστικώς λεγόμενες διάλεκτοι** αποτελούν γλωσσικές μορφές που με κάποια προσπάθεια είναι κατανοητές από τους λοιπούς ελληνόφωνους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν:

η Κυπριακή

Η Κυπριακή μιλιέται από τους κατοίκους της Κύπρου (Έλληνες και μουσουλμάνους) και από τους Κύπριους της διασποράς.

Τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Κυπριακής είναι:

- η πληθώρα των **v** και η παρατεταμένη προφορά: το τελικό **-v**, όχι μόνο διασώζεται, π.χ. *βουνόν*, αλλά και αναπτύσσεται εκεί που δεν υπήρχε, π.χ. *πρόγραμμαν*
- η δημιουργία νέων διπλών συμφώνων με το **v**, εφόσον αφομοιώνεται με το σύμφωνο που ακολουθεί μέσα στη λέξη, π.χ. *άθθρωπος*, ή στη συνεκφορά του με άλλες λέξεις, π.χ. *τολ λαόν* (τον λαό)
- η διατήρηση της παλιάς προφοράς των διπλών συμφώνων, π.χ. το *κόκκαλο* προφέρεται *κόκχαλον*
- τα συμφωνικά πάθη, π.χ. *φωδκιά* (φωτιά)
- το άρθρο **τες** αντί **τις**
- τα μόρια **εν**, **δεν** και **μεν** αντί **μη**
- οι αντωνυμίες **εγιώ** ή **εγιώνη** (εγώ) και **εσού** (εσύ)
- ο μεγάλος αριθμός ρημάτων με κατάληξη **-ίσκω**, π.χ. *κρυανίσκω* (ψύχομαι)
- οι τριτοπρόσωπες ρηματικές καταλήξεις πληθυντικού σε **-ουσι** και **-ασι**, π.χ. *λαλούσιν* (λαλούν/λέγουν), *ευρεθήκασι* (βρέθηκαν)
- η χρήση λέξεων που δεν υπάρχουν στη Νέα Ελληνική, π.χ. *χαρκούμαι* (νομίζω)
- η χρήση δανείων από ξένες λέξεις, προσαρμοσμένες στους φωνητικούς νόμους της Κυπριακής, π.χ. *ο σέντερ* από τα αγγλικά (ο αποστολέας), *τσαέρα* από τα γαλλικά (καρέκλα)

η Κρητική

Έξω από τα όρια της Κρήτης, η Κρητική μιλιέται ακόμη στο χωριό Χαμιδιέ της Συρίας, καθώς και από τους μουσουλμάνους Κρητικούς που εγκαταστάθηκαν το 1923 στα παράλια της Μικράς Ασίας.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της Κρητικής είναι:

- η τροπή του **τ** σε **θ** και του **ντ** σε **δ** μπροστά από το ημίφωνο **ι**, π.χ. *μάθια, φωθιά, κουβεδιάζω*
- η αποφυγή δυσπρόφερτων συμφωνικών συμπλεγμάτων, π.χ. *αθός* (ανθός)
- τα άρθρα **τση** (αντί **της**), **τσι** (αντί **τους, τις**)
- η κατάληξη **-ομε** (αντί **-ουμε**), π.χ. *κάνομε*
- ο περιφραστικός μέλλοντας, π.χ. *να πάω θέλω*
- η επίταξη της άτονης προσωπικής αντωνυμίας, π.χ. *ρωτώ σε*
- η πρόταξη της άτονης προσωπικής αντωνυμίας, όταν έχουμε προστακτική, π.χ. *ένα γαφέ μου κάμε* (ένα καφέ κάνε μου)
- η σύνταξη ορισμένων ρημάτων με γενική, π.χ. *Φώναξε του Λενιού*

Πολλές κρητικές λέξεις δεν υπάρχουν στη Νέα Ελληνική, π.χ. *κουζουλός* (παλαβός), *πράμα* (τίποτε), *ζάλο* (βήμα), *πυρόβολος* (αναπτήρας). Επίσης υπάρχουν πολλοί αρχαϊσμοί, π.χ. *ρέγομαι* (ορέγομαι), μερικά βυζαντινά κατάλοιπα, π.χ. *σπολλάτη* (εις πολλά έτη), καθώς και δάνεια κυρίως από τα ιταλικά και τα τουρκικά.

3. Τα ιδιώματα αποτελούν γλωσσικές παραλλαγές τοπικού χαρακτήρα, των οποίων οι μικρές αποκλίσεις από την επίσημη γλώσσα δεν προκαλούν καμιά δυσκολία στην κατανόηση.

Αν και οι αρχαίες διάλεκτοι δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στην ισοπεδωτική δύναμη της Ελληνιστικής Κοινής, ωστόσο αρκετά στοιχεία κατόρθωσαν να επιβιώσουν στις σημερινές γλωσσικές μορφές, π.χ. το δωρικό *διχάλι* (= εργαλείο με δύο χηλές, δόντια), η ιωνική προφορά του **η** σαν **ε** στην Ποντιακή (*η νύφε, ο κλέφτες*).

- Για ποῦ μὲ τὸ καλό; τὸν ἀρωτάω.
- Για τοῦ Μπράλλου.
- Κατάγεσαι ἀποκεῖ;
- Πιὸ ζερβά, ἀπ' τὴ Γκιώνα. Θεὸς νὰ μάθ'ς; Ἄπ' τὴ Σ'κιά ἄϊν τ'ν ξέρεις. Δωριέας εἶμι.
- Κοντὰ στὴν Ἄμφισσα;
- Πῶς μοῦ τ'ν εἶπες;
- Μαθὲς ἀπ' τὰ Σάλωνα;
- Ἐ, πιὸ πάν' λ'γάκι. Σ' εἶπα, ἀπ' τὴ Γκιώνα.

(Γιάννης Σκαρίμπας, "Τρεις ἀδειες καρέκλες")

Άσκηση 1

1. Η Ποντιακή είναι:

- διάλεκτος
- καταχρηστικῶς λεγόμενη διάλεκτος
- ιδίωμα

2. Η Κατωιταλική είναι:

- διάλεκτος
- καταχρηστικῶς λεγόμενη διάλεκτος
- ιδίωμα

3. Η Κυπριακή είναι:

- διάλεκτος
- καταχρηστικῶς λεγόμενη διάλεκτος
- ιδίωμα

4. Η Καππαδοκική είναι:

- διάλεκτος
- καταχρηστικώς λεγόμενη διάλεκτος
- ιδίωμα

5. Η Κεφαλλονίτικη είναι:

- διάλεκτος
- καταχρηστικώς λεγόμενη διάλεκτος
- ιδίωμα

Άσκηση 2

1. Η διάλεκτος που διατήρησε τις περισσότερες αρχαίες λέξεις είναι η
2. Η πληθώρα των **v** και η παρατεταμένη προφορά είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της διαλέκτου.
3. Εκτός από την Κρήτη, η Κρητική μιλιέται ακόμη στο χωριό της Συρίας.
4. Στην Κυπριακή, η λέξη *τσαέρα* σημαίνει

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί κάθε ομιλητής μιας γλωσσικής κοινότητας επηρεάζεται από:

την ηλικία

Λέξεις, όπως *πλάκα* (του πικ-απ), *παγωνιέρα*, *κονδυλοφόρος*, *βεγκέρα*, *πανωφόρι*, μπορούμε να ακούσουμε από έναν παππού ή μια γιαγιά. Ενώ τα εγγόνια τους χρησιμοποιούν, αντίστοιχα, τις λέξεις: *δίσκος* (του πικ-απ), *ψυγείο*, *στυλό*, *βραδιά*, *παλτό*.

τη μόρφωση

Ένας περιβαλλοντολόγος θα έλεγε: “Είναι απαραίτητη η αυστηρότερη εφαρμογή των νόμων για την προστασία των απειλούμενων ειδών, τόσο για τη διαφύλαξη του φυσικού μας περιβάλλοντος όσο και για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας”.

Ενώ ένας φυσιολάτρης, απόφοιτος του δημοτικού, θα εξέφραζε τον φόβο του, χωρίς επιστημονικούς όρους, λέγοντας: “Τι τα θες! Υπάρχουν ζώα που σε λίγο θα εξαφανιστούν. Κανένας όμως δεν ενδιαφέρεται”.

το φύλο

“Τα δύο φύλα παρουσιάζουν διαφορές στη γλώσσα που μιλούν επειδή εκπληρώνουν διαφορετικούς ρόλους στην κοινωνία. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά των ρόλων τόσο πιο αισθητή θα είναι και η διαφορά στη χρήση της γλώσσας. Επειδή τα αγόρια εκπαιδεύονται να συμπεριφέρονται σαν άνδρες (π.χ. “τα αγόρια δεν κλαίνε”) και τα κορίτσια σαν γυναίκες (οι γονείς προτιμούν να παίζει το κοριτσάκι τους με κούκλες παρά με αυτοκινητάκια), οι διαφορές διατηρούνται και μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.[...] Οι δημοκρατικές αλλαγές στην κοινωνία και η πραγματική ισότητα ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα θα οδηγήσει και τη γλώσσα σε ανάλογες προσαρμογές” (Χ. Χαραλαμπίδης, Νεοελληνικός λόγος).

την ιδεολογία

Συνθήματα, όπως “ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο”, “Ένας είναι ο αρχηγός, ο κυρίαρχος λαός” ή λέξεις, όπως *κατεστημένο, πλέμπα, προλετάριοι, αμερικάνικος ιμπεριαλισμός*, ακούμε συνήθως από τους προσκεϊμένους σε αριστερές πολιτικές παρατάξεις.

το επάγγελμα

Για παράδειγμα, η γλώσσα ενός βιολόγου διαφέρει από αυτήν του πληροφορικού.

Βιολόγος: Τα μόρια του DNA συγκροτούν νηματοειδείς σχηματισμούς, τα χρωμονημάτια, τα οποία, κατά τη διαίρεση του πυρήνα, σχηματοποιούνται σε χρωμοσώματα.

Πληροφορικός: Η κύρια λειτουργία ενός μόντεμ είναι να μετασχηματίζει τις ψηφιακές πληροφορίες, που στέλνει ο υπολογιστής, σε μορφή κατάλληλη ώστε να μπορούν να κυκλοφορήσουν μέσα από τις τηλεφωνικές γραμμές και αντιστρόφως.

Επίσης οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξάγεται η επικοινωνιακή πράξη, αναγκάζουν τον ομιλητή να επιλέξει διαφορετικές χρήσεις της γλώσσας, να προσαρμόσει δηλαδή την ομιλία του στα εκάστοτε δεδομένα. Το ίδιο άτομο μιας γλωσσικής κοινότητας χρησιμοποιεί, ανάλογα με την περίπτωση, το κατάλληλο επίπεδο λόγου και διαμορφώνει το προσωπικό του ύφος. Η επιλογή των χρήσεων της γλώσσας εξαρτάται, τόσο από την πρόθεσή του, όσο και από τις επιδράσεις και τους περιορισμούς διαφόρων κοινωνικών παραγόντων.

Έτσι η μορφοποίηση της έκφρασης δεν εξαρτάται μόνον από την ταυτότητα του πομπού, αλλά και από την ταυτότητα του δέκτη, τη (φιλική ή τυπική) σχέση τους, το θέμα το οποίο πραγματεύονται, τον τόπο και τον χρόνο κατά τον οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνιακή πράξη. Αν υποθέσουμε ότι η πρόθεση του πομπού είναι “να ρωτήσει πού είναι το δημαρχείο”, οι γλωσσικές επιλογές του διαφοροποιούνται ανάλογα με το αν ο δέκτης είναι φίλος, απλώς γνωστός ή κάποιος περαστικός, ηλικιωμένος ή συνομήλικος, αν βρίσκονται στον δρόμο ή μέσα σε κτήριο, αν είναι βράδυ ή πρωί κ.λπ.

Ειδικές γλώσσες

Τα επαγγέλματα χαρακτηρίζονται από τις δικές τους γλωσσικές ποικιλίες (γλώσσα των νομικών, των ψαράδων, των χημικών κ.λπ.) τις οποίες πολλοί ονομάζουν **ειδικές γλώσσες**.

Υπάρχουν εξειδικευμένοι όροι που χαρακτηρίζουν κάθε επαγγελματική ομάδα. Για παράδειγμα, η λέξη *νομολογία* χαρακτηρίζει μόνο τη γλώσσα των νομικών, η λέξη *διαδίκτυο* τη γλώσσα των πληροφορικών, η λέξη *υδρογόνο* τη γλώσσα των χημικών, η λέξη *ηπατίτιδα* τη γλώσσα των γιατρών.

Υπάρχουν όμως και όροι μιας ειδικής γλώσσας που χρησιμοποιούνται και από άλλες επαγγελματικές ομάδες. Για παράδειγμα, η λέξη **μορφολογία** χρησιμοποιείται στη *Γεωλογία* (κλάδος της Γεωγραφίας που εξετάζει τις μορφές της εξωτερικής επιφάνειας της γης, καθώς και την εξέλιξη και τους μετασχηματισμούς των μορφών αυτών), στη *Γλωσσολογία* (επιστημονική μελέτη των μορφημάτων και ειδικότερα το τμήμα της Γραμματικής που εξετάζει τον σχηματισμό των λέξεων – τις γραμματικές κατηγορίες της κλίσης, της παραγωγής και της σύνθεσης), στην *Αρχιτεκτονική* (ο τρόπος κατασκευής και η εξωτερική μορφή των κτισμάτων) και στη *Βιολογία* (η μελέτη της εξωτερικής μορφής και δομής των οργανισμών ή των οργάνων τους).

Επίσης, παρατηρούμε ότι λέξεις της απλής καθημερινής επικοινωνίας αποκτούν άλλες εννοιολογικές αποχρώσεις και χρησιμοποιούνται ως εξειδικευμένοι όροι από μια ή περισσότερες επαγγελματικές ομάδες. Για παράδειγμα, η λέξη **πρόοδος** χρησιμοποιείται στην καθημερινή επικοινωνία και σημαίνει την εξέλιξη προς κάτι θετικό και ανώτερο, ενώ παράλληλα χρησιμοποιείται στα *Μαθηματικά* (αριθμητική πρόοδος, γεωμετρική πρόοδος), στην *Πολιτική* (πνευματική και πολιτική τάση προς το νέο σε αντίθεση με τις κατεστημένες αξίες και μεθόδους) και στα *A.E.I* και *T.E.I.* (πρακτική για την αξιολόγηση των φοιτητών που προηγείται της κύριας εξαμηνιαίας εξέτασης).

Οι ειδικές γλώσσες συνιστούν γλωσσικές διαφοροποιήσεις που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του εκφραστικού πλούτου της γλώσσας και διευρύνουν τα όρια του γλωσσικού μας θησαυρού.

Ιδιογλωσσίες

Οι ποικιλίες αποχρώσεις λέξεων και εκφράσεων που επινοούνται για να καλύψουν θέματα που αφορούν μια στενή ομάδα λέγονται **ιδιογλωσσίες**.

Στα διάφορα είδη της ιδιογλωσσίας συγκαταλέγεται και η **συνθηματική γλώσσα** ή **αργκό** (από τη γαλλική λέξη *argot*) που αποτελούσε μέχρι τον 17ο αι. τη μουσική γλώσσα των φτωχών οι οποίοι τη χρησιμοποιούσαν για να συνεννοούνται χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι άλλοι.

Συνθηματικά ιδιώματα χρησιμοποιεί κάθε περιορισμένη, αλλά ταυτόχρονα δομημένη μικροομάδα, ως ένδειξη αναγνώρισης και καταξίωσης της αυτονομίας της. Ομάδες, όπως οι φυλακισμένοι, οι ποδοσφαιρόφιλοι, οι αρχιτέκτονες, οι πληροφορικοί, οι μαθητές, οι δικηγόροι, οι φαντάροι, χρησιμοποιούν συνθηματικές λέξεις και εκφράσεις που συχνά δεν είναι κατανοητές από άλλες κοινωνικές ομάδες της ίδιας γλωσσικής κοινότητας. Εξετάζοντας την πρόταση “*Αύριο έχω σχολή*” έξω από το γλωσσικό της πλαίσιο, θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι ο ομιλητής είναι φοιτητής και ότι θα πάει αύριο στη σχολή του. Στη συνθηματική όμως γλώσσα των δικηγόρων της Αθήνας, η λέξη *σχολή* παραπέμπει στα Δικαστήρια που στεγάζονται στην πρώην Σχολή Ευελπίδων.

Οι ιδιογλωσσίες είναι γλωσσικές αποκλίσεις από την επίσημη γλώσσα που χαρακτηρίζονται από πλήθος μεταφορών και χρησιμοποιούνται κυρίως στον προφορικό λόγο.

Άσκηση 1

Αλίνα: (Δίνοντας φιλικά το χέρι της)
Καλώς ορίσατε, κύριε.

Λεξ: Μάλιστα! (Κυττά την ανθοδέσμη) Α, μάλιστα. Επιτρέψατε εις την ... (Τα χάνει) εις την ... εις την Θέμιδα ν' ανθοστολίσει την χάριτα ... (Δίνει την ανθοδέσμη του στην Αλίνα που την παίρνει μηχανικά)

Αλίνα: Ευχαριστώ, κ. Λεξ, η καλωσύνη σας.

Λεξ: Δεν είναι καλωσύνη, κυρία μου, είναι υποχρέωσις.

(Νίκος Τσιφόρος, Η Πινακοθήκη των ηλιθίων)

Αλίνα: (Μπαίνοντας). Σας έκανα να περιμένετε;

Χουάν: (Σηκώνεται απότομα και της φιλεί το χέρι. Όσο μιλά, κάνει μια κίνηση σα να πονέσανε τα νεφρά του από το απότομο σήκωμα). Είναι μεγάλη ευτυχία να περιμένει κανείς μια γυναίκα σαν εσάς. (Της δίνει τα

λουλούδια μ' εξεζητημένο τακτ). Κι ακόμα μεγαλύτερη να σας προσφέρει αυτά τα λουλούδια.

Αλίνα: (Τα παίρνει, τα μυρίζει με νάζι). Μερσί. (Τα μυρίζει κι ύστερα τα πετά κάπου). Καθίστε. (Κάθεται η ίδια στην λιζέζ).

Χουάν: (Κάθεται στην πολυθρόνα). Ωχ! (Κάνει μια κίνηση πόνου)

(Νίκος Τσιφόρος, Η Πινακοθήκη των ηλιθίων)

1. Σημείωσε με (X) τα κοινά στοιχεία των δύο περιστάσεων.

α) Κάποιος προσφέρει στην Αλίνα μια ανθοδέσμη.

β) Η Αλίνα ευχαριστεί για την ανθοδέσμη.

2. Σημείωσε με (X) τη φράση που δείχνει ότι ο Λεξ είναι Γραμματέας Πρωτοδικών.

α) Επιτρέψατε εις την ... (Τα χάνει) εις την ... εις την Θέμιδα ν' ανθοστολίσει την χάριτα ...

β) Δεν είναι καλωσύνη, κυρία μου, είναι υποχρέωσις.

γ) Είναι μεγάλη ευτυχία να περιμένει κανείς μια γυναίκα σαν εσάς.

3. Σημείωσε με (X) τη φράση που δείχνει ότι ο Χουάν είναι ένας γεροπα-
ραλυμένος δονζουάν.

- α) Επιτρέψατε εις την ... (Τα χάνει) εις την ... εις την Θέμιδα ν'
ανθοστολίσει την χάριτα ...
- β) Δεν είναι καλωσύνη, κυρία μου, είναι υποχρέωσις.
- γ) Είναι μεγάλη ευτυχία να περιμένει κανείς μια γυναίκα σαν εσάς.

ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

Είναι γεγονός ότι ο προφορικός λόγος είναι *αυθόρμητος, απροσχεδιαστος, αναλυτικός και λιγότερο ακριβής* από ό,τι ο γραπτός λόγος. Χαρακτηρίζεται από προχειρότητα έκφρασης: επαναλήψεις, χρήσεις παράλληλων δομών στην προσπάθεια βελτίωσης της διατύπωσης, παύσεις, χρήσεις μηχανισμών καθυστέρησης (*χμ, ας πούμε, εε, ξέρω 'γώ κ.λπ.*), ανολοκλήρωτες προτάσεις, ελλειπτικές προτάσεις, παρατακτική σύνταξη, ευθύ λόγο, παραγλωσσικά (επιτονισμός, προφορά, παύσεις, ένταση φωνής κ.λπ.) και εξωγλωσσικά στοιχεία (χειρονομίες, κινήσεις, έκφραση προσώπου, βλέμμα, διάθεση κ.λπ.).

Στον προφορικό λόγο το μήνυμα εκπέμπεται από τον πομπό και, κατά κανόνα, την ίδια στιγμή προσλαμβάνεται από τον δέκτη που μπορεί να βρίσκεται ή να μη βρίσκεται στον ίδιο χώρο (τηλεφωνική επικοινωνία). Η δυνατότητα άμεσης αλληλεπίδρασης διευκολύνει τη διαδικασία κατανόησης.

Οι τεχνικές κατανόησης του προφορικού λόγου βασίζονται στο άμεσο περιβάλλον. Συμπληρωματικές στρατηγικές, όπως η μιμική, οι χειρονομίες, η έκφραση του προσώπου (ένα βλέμμα, ένα χαμόγελο), ο επιτονισμός κ.λπ., μπορούν να χρησιμεύσουν ως μέσα επιβεβαίωσης της κατανόησης του μηνύματος στην περίπτωση που οι συνομιλητές βλέπονται. Ο δέκτης μπορεί να ζητήσει τη βοήθεια του πομπού υποβάλλοντας ερωτήσεις, ζητώντας του να απλοποιήσει, να επαναδιατυπώσει, να εξηγήσει. Έχει, επίσης, τη δυνατότητα να διερευνήσει τη διάθεση του συνομιλητή του. Έτσι οι πιθανότητες παρανόησης μειώνονται, το μήνυμα μεταδίδεται και, συνήθως, η ανταπόκριση του δέκτη είναι άμεση.

Αντίθετα, ο γραπτός λόγος είναι *προσχεδιασμένος και ακριβής*. Χαρακτηρίζεται από πυκνότητα νοημάτων, επεξεργασμένο λεξιλόγιο, πολύπλοκη μορφοσυντακτική δομή, ποικιλία μεταβατικών λέξεων, μεγαλύτερη συχνότητα στη χρήση υποτακτικής σύνταξης από ό,τι στον προφορικό λόγο.

Στον γραπτό λόγο ο πομπός εκπέμπει το μήνυμα το οποίο προσλαμβάνεται από τον δέκτη μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, επειδή, κατά κανόνα, δεν βρίσκεται στον ίδιο χώρο. Υπάρχουν βέβαια περιπτώσεις κατά τις οποίες η γραπτή επικοινωνία πραγματοποιείται στον ίδιο χώρο (συμπλήρωση αίτησης σε δημόσια υπηρεσία). Οποσδήποτε όμως, η ανταπόκριση του δέκτη δεν είναι άμεση.

Οι τεχνικές κατανόησης του γραπτού λόγου βασίζονται σε λεξικά και τυπογραφικά δεδομένα. Ο τίτλος του κειμένου (εφόσον υπάρχει), η εισαγωγή, ο επίλογος, οι μεταβατικές και οι αναφορικές λέξεις για να αποφεύγεται η επανάληψη, δίνουν πληροφορίες για το νόημα και τη συνοχή του γραπτού κειμένου και διευκολύνουν τη διαδικασία κατανόησης. Ο γραπτός λόγος χρησιμοποιεί κεφαλαία ή πλάγια γράμματα, εισαγωγικά, θαυμαστικά, αποσιωπητικά κ.ά., προκειμένου να καταγράψει τα στοιχεία της ομιλίας, με σαφή αδυναμία να αποτυπωθούν όλα τα στοιχεία της προφορικής επικοινωνίας (κυρίως τα εξωγλωσσικά, π.χ. χροιά φωνής, κίνηση ματιών, έκφραση). Μόνο στον λογοτεχνικό διάλογο και στα κόμικς λεξικοποιούνται τα παραγλωσσικά μηνύματα που συνοδεύουν το εκφώνημα. Ο γραπτός λόγος, συχνά, επιδέχεται πολλές ερμηνείες (μια ερώτηση μπορεί να είναι παράκληση, απαίτηση ή απλή διαπίστωση) με αποτέλεσμα οι πιθανές παρανοήσεις να μην αντιμετωπίζονται άμεσα.

Παρά τις διαφορές αυτές, δεν υπάρχουν στεγανά ανάμεσα στα κείμενα προφορικού και γραπτού λόγου. Οι προαναφερθείσες διαφορές ισχύουν στις ακραίες περιπτώσεις του ανεπίσημου προφορικού και του επίσημου γραπτού λόγου. Υπάρχουν περιπτώσεις κειμένων προφορικού λόγου που εμφανίζουν χαρακτηριστικά γραπτού λόγου. Για παράδειγμα μια συνέντευξη, μια διάλεξη, ένας πολιτικός λόγος (περίπτωση εκφώνημένου γραπτού λόγου), όπως επίσης η περίπτωση ατόμου «ανώτερου» κοινωνικού επιπέδου που μιλάει σαν να γράφει. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις κειμένων γραπτού λόγου που εμφανίζουν χαρακτηριστικά προφορικού λόγου (γράμμα σε ένα φίλο, πρόχειρο σημείωμα, λογοτεχνικός διάλογος, κόμικς).

Άσκηση 1

Ποιες λέξεις αποδίδουν τη σημασία των χειρονομιών που περιγράφονται παρακάτω;

Σούπερ!

Μπουκιά και συχώριο!

Γεια σου!

Μισό λεπτό!

Δεν ξέρω!

Τι;

1. Σηκώνουμε τα δύο χέρια μέχρι το ύψος των ώμων, ενώ παράλληλα ανασηκώνουμε φρύδια και ώμους έχοντας τα χείλη σφιγμένα.
.....
2. Τρίβουμε ελαφρά με τον αντίχειρα την πρώτη φάλαγγα του δείκτη για να δείξουμε το σύντομο χρονικό διάστημα που προτείνουμε.
.....
3. Κινούμε το χέρι μας δεξιά-αριστερά έχοντας την παλάμη ανοιχτή και στραμμένη προς τα μπρος.
.....
4. Κινούμε ελαφρά -από πίσω προς τα μπρος- τον αντίχειρα που είναι στραμμένος προς τα πάνω, ενώ τα άλλα δάχτυλα είναι κλειστά σε γροθιά.
.....
5. Στρέφουμε την παλάμη μας προς τα δεξιά με δάχτυλα χαλαρά.
.....
6. Φέρνουμε το χέρι μπροστά στο στόμα και δίνουμε ένα πεταχτό φιλί στις ενωμένες άκρες των δακτύλων μας.
.....

ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΑΠΟΧΡΩΣΕΙΣ

Με ποικίλους τρόπους γραπτού και προφορικού λόγου δημιουργούνται αμέτρητα κείμενα. Υπάρχουν κείμενα που γράφονται και ακούγονται, απλά και σύνθετα, πεζά και ποιητικά, λογοτεχνικά και επιστημονικά, ιστορικά και φιλοσοφικά, συμβουλευτικά και παρακλητικά, του θεάτρου και του κινηματογράφου, της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου κ.λπ.

Κάθε κείμενο για να εξυπηρετήσει τους συγκεκριμένους επικοινωνιακούς στόχους για τους οποίους γράφεται ή λέγεται, έχει διαφορετική δομή. Η οργάνωση της ύλης προσδίδει στα κείμενα διαφορετική μορφή (οδηγίες παιχνιδιού, συνταγές, αγγελία, πρόσκληση, ωροσκόπιο, μετεωρολογικό δελτίο, πρόγραμμα τηλεόρασης, άρθρο σε εφημερίδα κ.λπ.).

Το γλωσσικό ύφος μπορεί να διαφοροποιήσει την ίδια όψη και το ίδιο επίπεδο της ζωής. Υπάρχουν κείμενα ήπια, σκληρά, αυστηρά, λιγότερο αυστηρά, επιεική, δημοκρατικά κ.λπ. Παραλλαγές της ίδιας ιδέας διαβάζουμε σε εφημερίδες ή περιοδικά, ακούμε στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση, γράφουμε στον πίνακα ανακοινώσεων, στο σημειωματάριό μας ή σε ένα βιβλίο. Η ίδια ιδέα μπορεί να είναι γραμμένη με πολλούς τρόπους²⁰.

²⁰ Αφήγηση

“Μιά μέρα γύρω στο μεσημέρι, στην περιοχή του πάρκου Μονσό, πάνω στην πλατφόρμα ενός σχεδόν πλήρους λεωφορείου της γραμμής S (σήμερα 84), πρόσεξα έναν άνθρωπο με πολύ μακρύ λαιμό, πού φορούσε ένα μαλακό καπέλο, πού είχε γύρω του ένα πλεχτό κορδόνι αντί για κορδέλα. Ο άνθρωπος αυτός τά 'βαλε ξαφνικά με τον διπλανό του, κατηγορώντας τον πώς επίτηδες του πατούσε τά πόδια κάθε φορά πού επιβάτες ανέβαιναν ή κατέβαιναν”.

Αρνήσεις

“Δέν επρόκειτο ούτε για καράβι, ούτε για αεροπλάνο, αλλά για ένα μεταφορικό μέσο ξηρᾶς. Δέν ήταν ούτε πρωί, ούτε βράδυ, αλλά μεσημέρι. Δέν ήταν ούτε μωρό, ούτε γέρος, αλλά ένας νεαρός. Δέν ήταν ούτε κορδέλα, ούτε σπάγκος, αλλά μία πλεξούδα. Δέν ήταν ούτε πομπή, ούτε τσακωμός, αλλά ένας συνωπισμός”.

Ονοματοποιητικό

“Στήν πλατφόρμα, πλά πλά, πλά, ενός λεωφορείου, φούρ φούρ φούρ, τής γραμμής S (όπου συστηματικῶς συσσωρεύονται σεισοπυγίδες), ήταν περίπου μεσημέρι, ντίνγκ ντίν

Κατά συνέπεια, η γλώσσα δίνει στον ομιλητή τη δυνατότητα επιλογής ποικίλων αποχρώσεων έκφρασης ενός απλού γεγονότος. Αν αλλάξουμε τη διάθεση του πομπού προς τον δέκτη, μπορούμε να διακρίνουμε ποικιλία υφολογικών αποχρώσεων στην απόδοση ενός εκφωνήματος. Για παράδειγμα, ο κατάλληλος επιτονισμός και η επιλογή ή η προσθήκη κάποιων λέξεων μπορούν να προσδώσουν στο ίδιο εκφώνημα, π.χ. “Χρειάζομαι το βιβλίο που σου δάνεισα”, διαφορετικό χαρακτήρα (παράκληση, θυμό, προσταγή, ειρωνεία²¹ κ.λπ.).

Η ποικιλία των κειμένων, καθώς και οι υφολογικές αποχρώσεις αποτελούν παράγοντες **πολυμορφίας της γλωσσικής έκφρασης**.

ντόν, ντίνγκ ντίν ντόν, όταν ένας έφηβος γελοῖος, γλού γλού, φοράντας ένα περίεργο καπέλο, πλόκ πλόκ, στράφηκε (στρούιφ) πρὸς τὸν διπλανό του με ὀργή, ἄγκρ ἄγκρ, καὶ τοῦ εἶπε, χμ χμ: “Σά νά μοῦ φαίνεται πὼς μέ σπρώχνετε ἐπίτηδες, κύριε”. Κράτς”.

Δεκαπεντασύλλαβο

*“Μιά μέρα βρέθηκα κι ἐγὼ στό S τό λεωφορεῖο
κι ἀμέσως παρατήρησα ἕνα νεαρό γελοῖο.
Εἶχε τὸν πιό μακρὺ λαιμὸ πού εἶχα δεῖ ποτέ μου
κι ἐπάνω στό κεφάλι του (τί ἦταν ἐκεῖνο, Θεέ μου;) ἕνα καπέλο μαλακό μ’ ἕνα πλεχτό κορδόνι
ὀλόγυρα. Στά ξαφνικά, τὸν βλέπω νά μαλώνει
μ’ ἕναν πολίτη πού ἔδειχνε ἀρκετὰ πρεσβύτερός του
λέγοντας πὼς τὸν ἔσπρωχνε καθὼς στεκόταν μπρὸς του”.*

Μάγκικο

“Ντάν μεσημέρι καβαλάω τό ἔς. Σκάω τά λεφτά ὡς εἶναι φυσικόν καί προχωράω στά παραμέσα. Νά σου πού λές κι ὁ δικός σου, ἕνας φιόγκος μ’ ἕνα σβέρκο σά τηλεσκόπιο κι ἕνα σπάγκο στήν καπελαδοῦρα. Εγὼ τό κόβω τό παιδί νά ποῦμε γιατί ἔχει χάζι, ὅταν ὅλως αἰφνιδίως γυρνᾶ στόν παραδίπλα καί τοῦ τή βγαίνει οὕτω πως: Λίγη προσοχή δέ βλάφτει, πάτα καί λίγο λεωφορεῖο, πῶς μοῦ ξηγιέσαι ἔτσι, κοντεύεις νά μοῦ δώσεις τά νύχια μου στό χέρι, καί οὕτω καθεξῆς”.

Τηλεγραφικό

“ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ ΦΙΣΚΑ ΣΤΟΠ ΝΕΑΡΟΣ ΜΑΚΡΥΛΑΙΜΗΣ ΚΑΠΕΛΟ ΠΛΕΞΟΥΔΑ ΤΣΑΚΩΝΕΤΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟ ΣΥΝΕΠΙΒΑΤΗ ΑΝΕΥ ΠΡΟΦΑΝΟΥΣ ΛΟΓΟΥ ΣΤΟΠ ΘΕΜΑ ΔΑΧΤΥΛΑ ΠΟΔΙΩΝ ΣΥΝΘΛΙΒΟΝΤΑΙ ΕΠΑΦΗ ΤΑΚΟΥΝΙ ΕΠΙΤΗΔΕΣ ΣΤΟΠ”.

(Ραιημόν Κενώ, Ασκήσεις ύφους, μετάφραση Α. Κυριακίδης)

²¹ **Παράκληση**

- Μπορείς να μου επιστρέψεις το βιβλίο που σου δάνεισα;

Θυμό

- Ακόμα να μου επιστρέψεις το βιβλίο που σου δάνεισα.

Προσταγή

- Να μου επιστρέψεις αμέσως το βιβλίο που σου δάνεισα.

Ειρωνεία

- Κυρία μου, ακόμα να μου επιστρέψεις το βιβλίο που σου δάνεισα.

Άσκηση 1

Πώς θα χαρακτήριζες τα παρακάτω κείμενα;

1. “Ήταν ένα εξαιρετικά συγκινητικό παραψυχολογικό θρίλερ με απρόσμενο φινάλε”.
 Διαφήμιση
 Κριτική
2. “Εγώ προσωπικά, δεν το πιστεύω. Αυτή η ιστορία έχει χρονίσει. Και σε τέτοιες περιπτώσεις, η μεγάλη διάρκεια κάθε άλλο παρά προδιαθέτει για λύσεις...”.
 Κριτική
 Συνέντευξη
3. “Λογιστής, πτυχιούχος οικονομικής σχολής ή ΤΕΙ Λογιστικής ζητείται από ανώνυμη εκδοτική εταιρεία. Αποδοχές ικανοποιητικές. Τηλ. 33 22 532, κ. Μάρκου”.
 Αγγελία
 Βιογραφία
4. “Ο τρόπος που αντιμετωπίζατε μέχρι τώρα τα οικονομικά σας δεν ανταποκρίνεται πια στη σημερινή πραγματικότητα. Τώρα οφείλετε να τα αντιμετωπίσετε με άλλο μάτι”.
 Οδηγίες παιχνιδιού
 Ωροσκόπιο
5. “Ο υδράργυρος θα κυμανθεί μεταξύ 10 και 14 βαθμών. Οι βροχές κατά διαστήματα θα είναι ισχυρές, ενώ θα εκδηλωθούν και καταιγίδες. Οι άνεμοι νότιοι - νοτιοανατολικοί θα έχουν ένταση 5-6 Μποφόρ”.
 Υπερησιακή αναφορά
 Μετεωρολογικό δελτίο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Περιγραφή είναι η γλωσσική αναπαράσταση τοπίων, αντικειμένων, καταστάσεων, συναισθημάτων, προσώπων κ.λπ. και αποτελεί έκφραση της φυσικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Έχει άμεση σχέση με τον χώρο βάσει του οποίου οργανώνεται και γι' αυτό αποκαλείται και “τέχνη του χώρου”. Συνήθως, ξεκινά από μια γενική εικόνα και, στη συνέχεια, εστιάζει στο περιγραφόμενο κάνοντας μια πιο λεπτομερή και αναλυτική παρουσίαση.

Υπάρχουν δύο είδη περιγραφής:

1) η υποκειμενική

όταν στην περιγραφή αναμιγνύεται προσωπικά αυτός που περιγράφει, υποδηλώνοντας τη στάση του απέναντι σε αυτό που περιγράφει (χρήση α' ρηματικού προσώπου).

2) η αντικειμενική

όταν στην περιγραφή είναι αμέτοχος αυτός που περιγράφει (π.χ. δελτίο καιρού).

Σημαντικό ρόλο παίζει η *θέση του ατόμου* που κάνει την περιγραφή:

- αν στέκεται αυτός που περιγράφει, η περιγραφή εξαρτάται από το σημείο από το οποίο βλέπει τον χώρο
- αν κινείται, η περιγραφή του εξαρτάται από την κατεύθυνση προς την οποία κινείται (κίνηση προς ένα τέρμα, κίνηση ευθύγραμμη και παράλληλη προς τον χώρο που περιγράφεται)

Επιπλέον η περιγραφή σχετίζεται με τα *ενδιαφέροντα*, τον *χαρακτήρα* και την *προσωπικότητα* του ατόμου που περιγράφει, από την οπτική του γωνία.

Η περιγραφή πρέπει να χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, τάξη, παραστατικότητα, ζωντάνια και αληθοφάνεια. Αυτό που καθιστά πιο παραστατικές και ζωντανές τις εικόνες της περιγραφής είναι η *αφθονία των επιθέτων*.

Άσκηση 1

Σημείωσε με (X) τα αποσπάσματα που ανήκουν στον περιγραφικό λόγο.

- 1) «Ήταν κι αυτός γερό και καλοφτιαγμένο παιδί, σαν το Νικηφόρο, με πλατύ στήθος και γυμνασμένα μέλη. Φορούσε ακόμα κοντά παντελόνια και ανοιχτό γιακά. Στο πρόσωπο έμοιαζε αρκετά του Αλέξη, με τα μεγάλα ρουφηγμένα μάτια του, με τα λεπτά χαρακτηριστικά του, το τρομαγμένο βλέμμα του, τον ελαφρό πέπλο μελαγχολίας που τον σκέπαζε σε ορισμένες στιγμές. Ο Νικηφόρος ήταν ο μόνος από τους τρεις που είχε, στο πρόσωπο και στο ύφος, την ισορροπία και την υγεία των Νοταράδων. Οι άλλοι δυο είχανε πάρει την ανήσυχη μορφή της Σοφίας» (Γ. Θεοδοσιάδης «Αργώ»).
- 2) «Ήταν ένα κορίτσι λιγνό, μέτριο σ' ανάστημα, με πλούσια μαλλιά, ξανθοκόκκινα, φτενή* μυτούλα, που στράβωνε κωμικά κατά το ένα μάγουλο. Το πρόσωπό της ήταν γεμάτο φακίδες, τα στρογγυλά ματάκια της παιχνιδίζαν έξυπνα και χαρούμενα. Δεν ήταν όμορφη καθόλου. Όμως είχε μια κάποια γλύκα αισιόδοξη, που την έκανε με το πρώτο συμπαθητική. Μεγαλύτερη από το Ντόντο ένα χρόνο - είχε σφαλιστά τα δεκαεφτά της - δεν έμοιαζε ακόμα κοπέλα δεμένη. Κάτι το αδιόρατα καχεκτικό είχε στην ασυνήθιστη αδυναμία του κορμιού της, την κρυμμένη επιτήδεια από μια κομψότητα στο ντύσιμο σοφή, μιαν αφέλεια πολιτισμένη» (Α. Τερζάκης «Ταξίδι με τον Έσπερο»).
- *φτενή = λεπτή
- 3) «Μεσημέρι πιάστηκα μαζί με άλλους. Βράδιασε και τα περίπολα ακόμα κουβαλούσαν τους άντρες στους στρατώνες. Κοντά μεσάνυχτα όπως ήμαστε κολλητά ο ένας στον άλλον, μπήκε η φρουρά κι άρχισαν να μας χτυπούν, όπου έβρισκαν, με ξύλα, και να κλοτσοπατούν όσους κάθονταν χάμω, γόνα με γόνα. Τέλος πήραν διαλέγοντας όσους ήθελαν κι έφυγαν βλαστημώντας. Εμείς φοβηθήκαμε πως θα μας χαλάσουν όλους» (Σ. Δούκας «Η ιστορία ενός αιχμαλώτου»).

- 4) «Ακόμα και η ιδιοκτήτρια, μια παχιά γυναίκα που χειμώνα-καλοκαίρι έβγαζε μια πάνινη πολυθρόνα στο κατώφλι, ως και αυτή έμοιαζε ν' ανήκει σε μιαν άλλη εποχή. Ντυμένη ολόμαυρα, με τα μαλλιά της που είχαν το χρώμα στάχτης, δεν σταματούσε να κάνει αέρα με μια ξεθωριασμένη βεντάλια. Σπάνια να σηκωθεί για κανέναν πελάτη. Όλες τις ώρες είχε μια στάση σαν άγαλμα τα χέρια ροζιασμένα, τα στήθια χαλαρά, το πρόσωπο μέσα στην ομίχλη» (Μ. Κουμανταρέας «Παλιά και λησμονημένα»).
- 5) «Ο καπετάνιος κούνησε τους ώμους σαν του τα 'πανε. Το δελτίο καιρού έδειχνε άνεμο εφτά οχτώ μποφόρ, κι οι κανονισμοί του προβλέπανε πως με τέτοιον καιρό έπρεπε να 'ναι φουνταρισμένος με τις δυο άγκυρες, με τόσα κλειδιά καδένα στην καθεμιά. Καλού κακού φουντάρισε δυο κλειδιά παραπάνω, κι επιτέλους αν αγρίευε ο καιρός είχε κι άλλη καδένα. Βάστηξε επιφυλακή το μισό τσούρμο, και τις μηχανές αναμμένες, για να 'χει ατμό» (Ν. Κάσδαγλης «Σοροκάδα»).
- 6) «Οι εργάτες του χυτηρίου παράτησαν τη δουλειά τους κι έτρεξαν να καμαρώσουν τ' ολόγυμνο παλικάρι που είχε φτάσει από τα μέρη του Νότου. Ήταν ήσυχο, μόλις έσφιγγε τους γρόθους του, το μέτωπο το είχε καθαρό, και στα χείλη του αχνόφεγγε ένα χαμόγελο. Το ανάστημά του δεν περνούσε το φυσικό, οι καλοπλασμένοι μύωνες του δεν έδειχναν περισσότερη δύναμη απ' όση του νέου που γυμνάστηκε σε αρμονικά αγωνίσματα. Το ένα σκέλος στήριζε το λυγερό σώμα, το άλλο αναπαυόταν. Έλεγε πως ο ήλιος το χαίδευε ακόμα, έτσι όμορφα το στέρνο του δεχότανε το φως. Δεν ήξερες αν ήταν άνθρωπος ή θεός. Αν ήταν άνθρωπος, θα είχε σπαρθεί από θεό, κι αν ήτανε θεός, θα είχε πάρει τη μορφή ανθρώπου, για να χαρεί τον κόσμο των θνητών» (Π. Πρεβελάκης «Η κεφαλή της Μέδουσας»).
- 7) «Μόλις αράξαμε στη Στένη*, ο καπετάν Ξυρίχης πήρε τη βάρκα κι έτρεξε στο τηλεγραφείο. Δυο μέρες τώρα δεν ήβρεσκε ησυχία. Τριάντα μίλια έξω από το Μπουγάζι αντάμωσε τον «Αρχάγγελο», το μπάρκο του, που ήταν μέσα κυβερνήτης και

γραμματικός τα δυο του αδέρφια. Δεν πρόφτασαν να καλοχαιρετηθούν, να ειπούν για το φορτίο και το ναύλο τους και τους χώρισε ο χιονιάς» (Α. Καρκαβίτσας «Λόγια της πλώρης»).

*Στένη = λιμάνι στον Νότιο Βόσπορο

- 8) «Είκοσι με εικοσιδυό χρονώ κοπέλα. Στη θαλασσιά τόκα* της ήτανε μπηγμένη μια αιγκρέτα**, όχι όρθια, λοξά, στο πλάι. Το φουστάνι της γαρνιρισμένο με ό,τι απαιτούσε η τελευταία μόδα, πλισεδάκια, φιογκάκια, κορδελάκια, και στο στήθος, δεξιά, κρεμότανε από μια χρυσή καρφίτσα, με χρυσή αλυσιδίτσα, ένα γυάλινο ρολογάκι, σφαιρικό, σε γυάλινη μπίλια, από κείνα, που σαν τα κοιτάζεις από πίσω, βλέπεις ολάκερο το μηχανισμό, ροδούλες, πιστόνια, ζουμπερέκια, να γυρίζουνε και να σαλεύουνε αδιάκοπα, ίδιο μικροσκοπικό εργοστάσιο» (Κ. Πολίτης «Στου Χατζηφράγκου»).

* τόκα = γυναικείο καπελάκι

** αιγκρέτα = δέσμη από φτερά

- 9) «Ήτανε μια κοιλάδα στενόμακρη και σπανή*, κατοικημένη από ίσκιους χωρίς έκφραση, που σάλευαν μονότονα και νωθρά, σπρωγμένοι από το φως που τους ζωντάνευε τις σύντομες στιγμές που περνούσε πάνω από τούτο το βαθύ στενάδι. Από τη μια κι από την άλλη έκλειναν τον ορίζοντα δυο αράδες σκυφτά χαμοβούνια από σκουριασμένη ασβεστόπετρα» (Σ. Μυριβήλης «Το πράσινο βιβλίο»).

*σπανή = χωρίς βλάστηση

ΑΦΗΓΗΣΗ

Αφήγηση είναι η εξιστόρηση γεγονότων ή καταστάσεων πραγματικών ή φανταστικών με μία συγκεκριμένη χρονική σειρά και γι' αυτό αποκαλείται και "τέχνη του χρόνου". Μέσα από την αφήγηση παίρνουμε πληροφορίες για τα πρόσωπα (ήρωες), τον τόπο και τον χρόνο.

Υπάρχουν διάφορα είδη αφήγησης:

- **η μυθοπλαστική**

που είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λογοτεχνία και παρουσιάζει αληθοφανή, αλλά μη πραγματικά γεγονότα (λαϊκές αφηγήσεις, παραμύθια).

- **η ιστορική**

που αποτελεί εξιστόρηση γεγονότων του παρελθόντος που έχουν συμβεί στην πραγματικότητα και μπορούν να επαληθευτούν (ιστοριογραφία, χρονογράφημα).

- **η ρεαλιστική**

που αποτελεί εξιστόρηση σύγχρονων με τη ζωή του συγγραφέα γεγονότων (ειδησεογραφία μέσω μαζικής ενημέρωσης).

- **η αναδρομική**

κατά την οποία ο αφηγητής αρχίζει την αφήγησή του από κάποιο σημείο και, στη συνέχεια, επιστρέφει στο παρελθόν για να μας αφηγηθεί κάποιο γεγονός που προηγήθηκε.

Ο αφηγητής μπορεί να ανήκει ή να μην ανήκει στα πρόσωπα της ιστορίας. Έτσι, ανάλογα με τη θέση που έχει στην ιστορία διακρίνονται δύο αφηγηματικοί τρόποι:

1) η διήγηση

κατά την οποία ο αφηγητής, αν και απρόσωπος, αφηγείται με τη δική του φωνή, αλλά σε γ' ρηματικό πρόσωπο και με την οπτική γωνία ενός παντογνώστη παρατηρητή (*υποκειμενική αφήγηση*).

2) η μίμηση

κατά την οποία ο αφηγητής μπορεί να είναι ένα πλαστό, φανταστικό πρόσωπο (αφηγείται σε α' ενικό πρόσωπο) ή ένα πρόσωπο που διακόπτεται από την παρεμβολή άλλων προσώπων που διαλέγονται σε ευθύ λόγο ή μπορεί ακόμη και να απουσιάζει εντελώς, οπότε πρόκειται για διάλογο (θεατρική τεχνική).

Τα βασικά χαρακτηριστικά της αφήγησης είναι:

- η αρχή της αιτιότητας (ο τρόπος με τον οποίο ένα γεγονός επηρεάζει ή προκαλεί ένα άλλο)
- η χρήση παρατατικού και αορίστου
- η χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

Άσκηση 1

Ποια από τα χαρακτηριστικά του αφηγηματικού λόγου μπορείς να εντοπίσεις στα παρακάτω κείμενα;

1) «Παρακολουθούσαμε τη σκηνή με σφιγμένα δόντια. Στα δασιά στήθια των δεμένων έτρεχε το αίμα - θα 'τρεχε και στον αράπη, μα σ' αυτόν δε φαινόταν επειδή ήταν μαύρος. Βλέπαμε μονάχα πως άνοιγε το στόμα του και το σφαλνούσε σπασμωδικά, σα να κατάπινε τον αγέρα γουλιά γουλιά» (Η. Βενέζης «Το Νούμερο 31328»).

- α. Αιτιότητα γεγονότων
- β. Χρήση παρατατικού και αορίστου
- γ. Χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

2) «Πραγματικά, πήγαινε σπίτι, φορούσε πιζάμες, παντόφλες, κι εκεί στη βεράντα έκοβε το καρπούζι και το 'τρωγε, (αξία χρήσης πια τώρα), μέχρι που έκανε τις φλούδες του πάπυρο. Αυτό ήταν και το βραδινό του. Τα τελευταία χρόνια σαβουρώνοντας ό,τι

του λάχαινε, είχε παραβαρύνει από σάλτσες κι αποφάσισε να κάνει πια δίαιτα» (Μ. Χάκκας «Το ψαράκι της γυάλας»).

- α. Αιτιότητα γεγονότων
- β. Χρήση παρατατικού και αορίστου
- γ. Χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

3) «Η Φραγκογιαννού έκαμε τον σταυρόν της και δεν εδίστασε. Ούτε υπήρχεν άλλη αίρεσις* ή προσφυγή. Δρόμος άλλος δεν υπήρχεν επάνω του βράχου. Η γυνή επήρε το καλάθι της εις τους οδόντας, επήδησεν αποφασιστικώς και διέβη αισίως το φοβερόν πέρασμα» (Α. Παπαδιαμάντης «Η φόνισσα»).

* αίρεσις = εκλογή

- α. Αιτιότητα γεγονότων
- β. Χρήση παρατατικού και αορίστου
- γ. Χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

4) «Οι γειτόνοι εκοιμούνταν ακόμη· εκοίταξε ψηλά το μικρό κομμάτι του ουρανού που ολοένα εφώτιζε και όπου έλαμπαν ακόμα δυο ή τρία αστέρια, εκοίταξε κιόλας στην άκρη του στενού του δρόμου τη θάλασσα, που απλωνότουν ως τα απέναντι βουνά της Στεριάς σταχτιά και ήσυχη, κι εξαναμπήκε πάλι στο σπίτι της για να ανάψει φωτιά στο μικρό μαγειριό της» (Κ. Θεοτόκης «Η τιμή και το χρήμα»).

- α. Αιτιότητα γεγονότων
- β. Χρήση παρατατικού και αορίστου
- γ. Χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

5) «Για μερικά λεπτά, και οι δυο τους στέκονταν ακίνητοι στα νερά. Τη σιωπή διέκοψε ένα φτάρνισμα. Ήταν αυτός που φταρνίστηκε, και κατά τη συνήθειά του βλαστήμησε δυνατά. Τότε εκείνος αντίκρου του άρχισε να κολυμπάει γρήγορα προς την αντίπερα όχθη. Κι αυτός όμως δεν έχασε καιρό. Κολύμπησε προς την όχθη του μ' όλη του τη δύναμη. Βγήκε πρώτος. Έτρεξε στο δέντρο που είχε αφήσει το τουφέκι του, το άρπαξε» (Α. Σαμαράκης «Ζητείται ελπίς»).

- α. Αιτιότητα γεγονότων
- β. Χρήση παρατατικού και αορίστου
- γ. Χρήση χρονικών επιρρημάτων και προσδιορισμών

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

Τα μηνύματα που δεχόμαστε καθημερινά είναι σήματα **ακουστικά** (χτύπος κινητού τηλεφώνου, γαύγισμα σκύλου, συναγερμός αυτοκινήτου, σειρήνα ασθενοφόρου κ.λπ.) και **οπτικά** (παιδιά που φυτεύουν δέντρα σε καμένο δάσος, ένας οδηγός που δίνει προτεραιότητα σε πεζούς κ.λπ.).

Το σύνολο των σημάτων και των συμβόλων αποτελούν τους **κώδικες επικοινωνίας**.

Κάθε κώδικας επικοινωνίας έχει τα δικά του σημεία, δηλαδή τα δικά του σήματα και σύμβολα.

Π.χ. Ο κώδικας των μαθηματικών έχει ως σημεία τα ψηφία (1, 2, 3, ...), τα σύμβολα των πράξεων (+, -, /, *), τους εκθέτες (²), τα κλάσματα (1/4), τα σύμβολα της διάταξης (>, =, <) κ.λπ.

Ο κώδικας της μουσικής έχει κυρίως ως σημεία του τους μουσικούς φθόγγους (νότες).

Ο κώδικας της νοηματικής γλώσσας έχει ως σημεία του τις χειρομορφές.

Στην καθημερινή προφορική επικοινωνία χρησιμοποιούμε κινήσεις των χεριών, των ματιών, των φρυδιών, των ώμων κ.λπ. για να ενισχύσουμε ή να επιβεβαιώσουμε τα λόγια μας. Η επικοινωνία αυτή μέσω των εκφράσεων (νεύματα, μορφασμοί, κινήσεις σώματος κ.λπ.) αποτελεί τη **μιμόγλωσσα**.

Γλωσσικός κώδικας επικοινωνίας

Ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στους κώδικες επικοινωνίας έχει ο **γλωσσικός κώδικας**, ο οποίος βοηθάει τους ανθρώπους να επικοινωνούν μεταξύ τους και να εκφράζουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους.

Ο γλωσσικός κώδικας έχει τα δικά του σημεία, που είναι οι **λέξεις**. Οι λέξεις δημιουργούνται από τους ήχους που παράγουμε και αποτελούν

τα ηχητικά σημεία της γλώσσας. Όταν οι ήχοι αυτοί μετατραπούν σε γράμματα, τότε μας δίνουν τα οπτικά σημεία.

Με τα σημεία του γλωσσικού κώδικα (ηχητικά και οπτικά) πραγματοποιείται η **γλωσσική επικοινωνία** μεταξύ ενός ομιλητή (πομπός) και ενός ή περισσοτέρων ακροατών (δέκτης ή δέκτες). Ο πομπός και ο δέκτης επικοινωνούν, δηλαδή είναι αυτοί που στέλνουν ή δέχονται μηνύματα, ενημερώνουν, θέτουν ερωτήσεις, επεξεργάζονται πληροφορίες κ.λπ.

Είδη γλωσσικής επικοινωνίας

Τα είδη γλωσσικής επικοινωνίας είναι δύο: α) η **προφορική** (προφορικός λόγος) και β) η **γραπτή** (γραπτός λόγος). Και οι δύο μορφές επικοινωνίας χρησιμοποιούν τις λέξεις.

Δείγματα **προφορικού λόγου** ακούμε καθημερινά στην τηλεόραση, στο θέατρο, στις συναυλίες κ.λπ.

Ο **γραπτός λόγος** είναι η απόδοση του προφορικού με γραπτά σύμβολα (γράμματα). Σε αυτή τη μορφή επικοινωνίας υπάρχει ο πομπός και ο δέκτης. Για παράδειγμα, πομπός είναι ο συγγραφέας ενός βιβλίου ή ο αρθρογράφος μιας εφημερίδας και δέκτης ο αναγνώστης.

Άσκηση 1

Χαρακτήρισε με το κατάλληλο σύμβολο τις παρακάτω προτάσεις.

- Χαμόγελο → :-)
Είμαι λυπημένος → :-(
Είμαι έκπληκτος → :-O
Κλείνω το μάτι → ;-)
Είμαι θυμωμένος → :-@

1. Δυστυχώς δεν κατάφερα να περάσω το μάθημα της Φυσικής.

2. Έφαγες μόνος σου μια ολόκληρη τούρτα!

3. Σήμερα πήρα το δίπλωμά μου.

4. Με πρόδωσες! Δεν θα σου ξαναμιλήσω ποτέ!

5. Σήμερα θα μάθουμε το μυστικό του.

Άσκηση 2

Επίλεξε τη λεκτική απόδοση που αντιστοιχεί σε κάθε σήμα, σύμφωνα με τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας.

-
 - Επικίνδυνη αριστερή στροφή
 - Απαγορεύεται η αναστροφή (180°)
 - Υποχρεωτική αριστερή στροφή
-
 - Επικίνδυνα υπερυψωμένο οδόστρωμα
 - Κίνδυνος από εμπόδιο μπροστά σας
 - Προσοχή, λακκούβες στο οδόστρωμα
-
 - Προσοχή φράκτης
 - Αφύλακτη σιδηροδρομική διάβαση
 - Κίνδυνος, ισόπεδη σιδηροδρομική διάβαση με κινητά φράγματα
-
 - Να σταματήσετε μόνο αν έρχεται κάθετα άλλο όχημα
 - Να σταματήσετε στο ύψος της πινακίδας και να ξεκινήσετε όταν μπορείτε να το πράξετε χωρίς κίνδυνο
 - Υποχρεωτικό φρενάρισμα

5.

- Συνεχείς στροφές
- Προσέγγιση σε κυκλική υποχρεωτική πορεία
- Συχνές αριστερές στροφές

6.

- Απαγορεύεται η στάθμευση
- Υποχρεωτική διακοπή πορείας
- Απαγορεύεται η είσοδος σε όλα τα οχήματα

Άσκηση 3

Χρησιμοποίησε το αλφάβητο Μορς για να γράψεις τις παρακάτω λέξεις.

Το Αλφάβητο Μορς

A . -	H	N - .	T -
B -	Θ - . . .	Ξ - . . . -	Υ - . . . -
Γ - . . .	I ..	Ο - - -	Φ
Δ - . . .	K - - -	Π	Χ - - - -
Ε .	Λ	Ρ . . .	Ψ - - . -
Z - - . . .	M - -	Σ . . .	Ω . . .

1. χαρά →

2. υγεία →

3. ώρα →

4. ρίζα →

Άσκηση 4

Διάβασε το δελτίο καιρού και γράψε ποια γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας αντιστοιχούν στα παρακάτω εικονοσύμβολα.

Ο καιρός σήμερα

Χαμηλές θερμοκρασίες θα επικρατήσουν στη Μακεδονία και την Ήπειρο, όπου θα σημειωθούν έντονες χιονοπτώσεις, ενώ στη Θράκη θα έχουμε καταρρακτώδεις βροχές. Στη Θεσσαλία θα σημειωθούν ασθενείς βροχές, ενώ στη Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου τοπικές νεφώσεις. Σε Πελοπόννησο, Κρήτη και Κυκλάδες θα εκδηλωθούν έντονες βροχοπτώσεις με καταιγίδες. Τέλος, ηλιοφάνεια με τοπικές νεφώσεις θα σημειωθούν στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τα Δωδεκάνησα.

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

.....
.....
.....

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Οι απλοί ήχοι από τους οποίους σχηματίζονται οι λέξεις, όταν τις προφέρουμε, ονομάζονται **φθόγγοι**.

Η ελληνική γλώσσα διαθέτει 25 φθόγγους:

[α], [ε], [ι], [ο], [ου], [β], [γ], [δ], [ζ], [θ], [κ], [λ], [μ], [ν], [π], [ρ], [σ], [τ], [φ], [χ], [μπ], [ντ], [γκ], [τσ], [τζ].

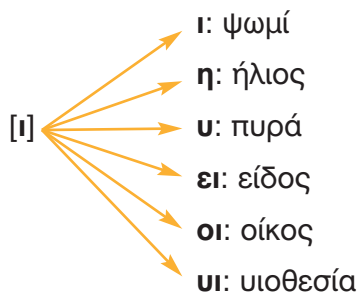
Τα γραπτά σημάδια που χρησιμοποιούμε για να παραστήσουμε τους φθόγγους τα ονομάζουμε **γράμματα** ή **ψηφία**.

Η ελληνική γλώσσα έχει 24 γράμματα, τα οποία αποτελούν το ελληνικό αλφάβητο:

Α α άλφα	Ι ι γιώτα	Ρ ρ ρο
Β β βήτα	Κ κ κάπα	Σ σ σίγμα
Γ γ γάμα	Λ λ λάμδα	Τ τ ταυ
Δ δ δέλτα	Μ μ μι	Υ υ ύψιλον
Ε ε έψιλον	Ν ν νι	Φ φ φι
Ζ ζ ζήτα	Ξ ξ ξι	Χ χ χι
Η η ήτα	Ο ο όμικρον	Ψ ψ ψι
Θ θ θήτα	Π π πι	Ω ω ωμέγα

Δεν υπάρχει πάντα απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ φθόγγων και γραμμάτων.

Για παράδειγμα, ο φθόγγος [ι] μπορεί να γραφεί με πολλούς τρόπους:

Το ίδιο συμβαίνει και με τους φθόγγους [ε] και [ο]:

[ε] → ε: νερό
 → αι: αίμα

[ο] → ο: νερό
 → ω: ώρα

Οι φθόγγοι αποτελούνται από φωνήεντα και σύμφωνα.

Φωνήεντα ονομάζονται οι φθόγγοι που μπορούν μόνοι τους να σχηματίσουν συλλαβή. Για παράδειγμα, στη λέξη *αέρας*, τα φωνήεντα [α] και [ε] σχηματίζουν μόνα τους συλλαβή.

Σύμφωνα ονομάζονται οι φθόγγοι που δεν μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή και πηγαίνουν πάντοτε μαζί με φωνήεντα. Έτσι, στη λέξη *νερό* για παράδειγμα, οι φθόγγοι [ν], [ρ] δεν μπορούν μόνοι τους να σχηματίσουν συλλαβή. Όταν όμως είναι μαζί με κάποιο φωνήεν, σχηματίζουν συλλαβή, π.χ. *νε-ρό*.

Όπως οι φθόγγοι, έτσι και τα γράμματα που είναι τα σύμβολα των φθόγγων, διακρίνονται σε **φωνήεντα** και **σύμφωνα**. Από τα 24 γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου τα 7 είναι φωνήεντα και τα 17 σύμφωνα.

Φωνήεντα είναι τα εξής: **α, ε, η, ι, υ, ο, ω**

Σύμφωνα είναι τα εξής: **β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ (ς), τ, φ, χ, ψ**

Στη γλώσσα μας έχουμε φθόγγους (τόσο φωνήεντα όσο και σύμφωνα) που δεν παριστάνονται με ένα, αλλά με δύο γράμματα και γι' αυτό λέγονται **δίψηφα** (=δύο ψηφία/γράμματα που αντιστοιχούν σε έναν φθόγγο).

Δίψηφα φωνήεντα είναι τα:

ου (ουρά, βουνό)

αι (σημαία, ωραία)

ει, οι, υι (είδος, οικόπεδο, υιοθεσία)

Δίψηφα σύμφωνα είναι τα:

μπ (μπαίνω)

ντ (ντύνω)

γκ (γκάζι)

γγ (άγγελος)

τσ (τσίχλα)

τζ (τζιτζικας)

Τα σύμφωνα διακρίνονται:

1. ανάλογα με τον τόπο άρθρωσής τους σε:

χειλικά: π, μπ, φ, β

οδοντικά: τ, ντ, θ, δ

διπλοδοντικά ή συριστικά: τσ, τζ, σ, ζ

λαρυγγικά: κ, γκ, χ, γ

υγρά: λ, ρ

ρινικά ή έρρινα: μ, ν

2. ανάλογα με τη διάρκεια εκφώνησής τους σε:

στιγμαιαία (κλειστά): κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ

εξακολουθητικά (συνεχόμενα, διαρκή): γ, β, δ, χ, φ, θ, σ, ζ, λ, μ, ν, ρ

3. ανάλογα με την ηχηρότητά τους σε:

άηχα: κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, τσ

ηχηρά: γ, β, δ, μπ, ντ, γκ, ζ, τζ, λ, μ, ν, ρ

Πίνακας συμφώνων

Κατά τον τόπο άρθρωσης	Κατά τη διάρκεια			
	Στιγμιαία ²²		Εξακολουθητικά ²³	
	Κατά την ηχηρότητα			
	Άηχα	Ηχηρά	Άηχα	Ηχηρά
Χειλικά	π	μπ	φ	β
Οδοντικά	τ	ντ	θ	δ
Διπλοδοντικά	τσ	τζ	σ	ζ
Λαρυγγικά	κ ²⁴	γκ ²⁵	χ ²⁶	γ ²⁷
Υγρά				λ ²⁸ ρ
Έρρινα (ρινικά)				μ ν ²⁹

²² Τα στιγμιαία (κλειστά) σύμφωνα ονομάζονται έτσι γιατί προφέρονται μόνο για μια στιγμή.

²³ Τα εξακολουθητικά (συνεχόμενα, διαρκή) σύμφωνα ονομάζονται έτσι γιατί μπορούμε να κρατήσουμε την προφορά τους αρκετή ώρα.

²⁴ Ο φθόγγος [κ] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. κερί, κυρία (προφέρεται ως ουρανικό) ΑΜΑ κόμμα, καπνός (προφέρεται ως υπερωικό).

²⁵ Ο φθόγγος [γκ] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. γκάτζι, γκρεμός ΑΜΑ γκέμι, γκίνα.

²⁶ Ο φθόγγος [χ] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. χέρι, χυμός ΑΜΑ χώμα, χαρά.

²⁷ Ο φθόγγος [γ] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. γάτα, γόμα ΑΜΑ γέρος, γύρη.

²⁸ Ο φθόγγος [λ] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. λέξη, λάθος ΑΜΑ λιώνω, ελιά.

²⁹ Ο φθόγγος [ν] προφέρεται με δύο διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. νέος, ναός ΑΜΑ ενιά, λεμονιά.

Οι δίφθογγοι

Δίφθογγοι ονομάζονται δύο φωνήεντα (φθόγγοι) που προφέρονται σε μία συλλαβή, π.χ. νε-**ράι**-δα, **ρόι**-δι, **για**-γιά.

Οι δίφθογγοι³⁰ διακρίνονται σε **κύριους** και **καταχρηστικούς**.

Οι **κύριοι** δίφθογγοι είναι τέσσερις: **αη, αί, οη, όι** (στους κύριους διφθόγγους το **η** ή **ι** είναι δεύτερο), π.χ. **αη**τός, νε**ράι**δα, **βόη**θα, **σόι**.

Οι **καταχρηστικοί** δίφθογγοι είναι πολλοί και σχηματίζονται από δύο φωνήεντα ή δίψηφα φωνήεντα με πρώτο ένα από τα **ι, υ, ει, οι**: **ια, υα, ειο, οιο, ιο, οιοι, ιου** κ.ά., π.χ. **πιάνω**, **γυαλί**, **άδειες** (μπουκάλες), **ποιοι**.

Οι συνδυασμοί **αυ** και **ευ**

Οι συνδυασμοί των φωνηέντων **αυ** και **ευ** άλλοτε προφέρονται **αβ/εβ** και άλλοτε **αφ/εφ** αντίστοιχα.

Συγκεκριμένα, προφέρονται **αβ** και **εβ**, όταν ακολουθεί φωνήεν (παύω, χορεύω) ή ηχηρό σύμφωνο (**αύ**ριο, **ευ**λογία) και προφέρονται **αφ** και **εφ**, όταν ακολουθεί άηχο σύμφωνο (**αυ**τοκίνητο, χο**ρευ**τής, **εύ**πορος).

Σε ορισμένες λέξεις, ενώ γράφουμε δύο ίδια σύμφωνα, προφέρουμε το ένα, ενώ το άλλο είναι άφωνο. Τα δύο σύμφωνα ονομάζονται **όμοια σύμφωνα**: **ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ**. Ωστόσο δεν συμβαίνει πάντοτε το ίδιο με τα **γγ**, π.χ. συ**γγ**ενής, ε**γγ**ονός **ΑΛΛΑ** συ**γγ**νώμη.

Διπλά γράμματα

Στη γλώσσα μας υπάρχουν γράμματα που αντιστοιχούν σε δύο φθόγγους. Τα γράμματα αυτά ονομάζονται **διπλά** και είναι το **ψ** ([π] + [σ]) και το **ξ** ([κ] + [σ]).

³⁰ Δίφθογγο έχουμε μόνο όταν τα δύο φωνήεντα προφέρονται σε μία συλλαβή, π.χ. βόη-θα, ά-δειο. Κατά συνέπεια, όταν δύο φωνήεντα που εμφανίζονται μαζί προφέρονται σε χωριστές συλλαβές, τότε δεν αποτελούν δίφθογγο, π.χ. βο-ή-θη-μα, α-στεί-ο.

Π.χ. ψάρι, ψωμί, ψέμα

ξύλο, ξένος, ξύστρα

Δεν γράφονται με ξ, οι λέξεις που είναι σύνθετες με το εκ, π.χ. εκστρατεύω, εκσφενδονίζω.

Άσκηση 1

Συμπλήρωσε τις προτάσεις με τα προτεινόμενα γράμματα.

1. Θ... ..λθ... τ... βρ...δ... .

ε, α, ο, υ, α, ω

2. Το ...κόπ...δ... π...λ...θ...κ... .

ε, ε, οι, ου, ο, η, η

3. Έχ... ..π...στρέψ... .

ει, ι, ε, ω

4. Η ...θ...σα ...ν... άδ...α.

ει, ει, αι, ου, αι

5. Δ...ν ...οθετ... τ...τ...ες ...π...ψ...ς.

ε, ε, ο, ω, α, οι, ει, υι

6. Αγ...ρ...σα π...ντ... λάμπ...ς.

ο, α, ε, ε, ε

7. Θ...λ... έν... ..σ...τ...ριο.

α, ε, η, ι, ω, ει

8. Μ... ..ρέσ... να γρ...φω π...ήμ...τ... .

α, α, α, α, ει, οι, ου

9. Η κακ...κ...ρ...α ...μπ...δ...σε τη
μ...ταφορά τ...ν ...μπ...ρευμ...των.

α, ο, ο, ο, ε, ε, ε,
ι, ι, ω, αι

10. Π...ντ... ..ν... τα δ...ψ...φα φ...ν...εντ... .

α, ε, ε, η, η, ι, ω, ει, αι

Άσκηση 2

Υπογράμμισε τα σύμφωνα στις παρακάτω λέξεις.

1. χειλικά

φωνήεν, απορία, μπέρδεμα, βαρύτητα

2. οδοντικά

γειτονιά, αηδόνι, έντρομος, θεραπεία,
δελτίο

3. λαρυγγικά

αποχωρώ, γεύμα, αγκώνας, κέρδος,
εχέμυθος

4. υγρά

αίλουρος, εκροή, αλεύρι, αρχηγός

5. άηχα

εκπομπή, δορυφόρος, υπαίτιος

6. ηχηρά

κατανάλωση, άνοια, βέβαιος, δόντι,
ζυγός

7. έρρινα (ή ρινικά)

αίμα, ανούσια, νερό, μύλος, ένεση

8. στιγμιαία

τροπή, τζίτζικας, άκεφος, πετώ,
εγκώμιο

9. εξακολουθητικά

μάταιος, πετρέλαιο, σιωπή, αγέρωχος

10. διπλοδοντικά
(ή συριστικά)

σειρήνα, τζάκι, ζέστη, ατσάλι

Άσκηση 3

Υπογράμμισε τους διφθόγγους των παρακάτω λέξεων και, στη συνέχεια, όρισε αν είναι κύριοι ή καταχρηστικοί.

	Κύριος	Καταχρηστικός
1. Διαβάζω	☐	☐
2. Σχολειό	☐	☐
3. Μπόι	☐	☐
4. Ρόιδι	☐	☐
5. Γιος	☐	☐
6. Νεράιδα	☐	☐
7. Σόι	☐	☐
8. Ματιά	☐	☐

Άσκηση 4

Υπογράμμισε τους καταχρηστικούς διφθόγγους στις παρακάτω λέξεις.

- αστείο, δύο, δυο, φωνήεντα, ήλιος
- γειτονιά, αηδόνι, σχολείο, γυαλί, κλαίει
- περίοδος, αδειάζω, θρανίο, σχολειό
- γιοφύρι, βρύα, ποιος, γωνία, αϊτός
- εισιτήριο, φορτίο, αλλιώς, μονοιάζω, νόημα

6. μυαλό, μεριά, παρέα, χορωδία, δίοδος
7. διήγημα, βιβλίο, νοικιάζω, σάπιος
8. χαϊδεύω, φιλία, γενιά, φιλία, νοικοκυριό
9. μάταιος, πετρέλαιο, ματιά, φωνηεντικός, παραξενιά
10. ποιας, ποιότητα, παρέα, γενναίος

ΣΥΛΛΑΒΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΣ

Τα γράμματα που παριστάνουν τους φθόγγους χωρίζονται σε φωνήεντα και σε σύμφωνα. Τα φωνήεντα –μόνα τους ή με σύμφωνα– σχηματίζουν συλλαβές, οι συλλαβές σχηματίζουν λέξεις και οι λέξεις προτάσεις.

Κάθε λέξη χωρίζεται σε μικρότερα τμήματα. Το καθένα απ' αυτά ονομάζεται **συλλαβή**.

Μια συλλαβή μπορεί να αποτελείται από:

- ένα μόνο φωνήεν, π.χ. **α**-πό
- ένα μόνο δίψηφο φωνήεν (*ου, αι, ει, οι, υι*), π.χ. **ου**-ρά
- έναν μόνο δίφθογγο (*αϊ, αη, οϊ, οη*), π.χ. **αη**-δόνι
- έναν μόνο συνδυασμό (*αυ, ευ*), π.χ. **ευ**-χή
- ένα ή και περισσότερα σύμφωνα ακολουθούμενα από φωνήεν, π.χ. **κρά**-νος (δύο σύμφωνα+φωνήεν)
κλει-δί (δύο σύμφωνα+δίψηφο φωνήεν)
βόη-θα (ένα σύμφωνο+δίφθογγος)
πεύ-κο (ένα σύμφωνο+συνδυασμός του *ευ*)
γα-λί (ένα σύμφωνο+καταχρηστικός δίφθογγος³¹)

Μία λέξη μπορεί να αποτελείται από μία ή και περισσότερες συλλαβές. Έτσι, η λέξη, ανάλογα με τον αριθμό των συλλαβών της, λέγεται:

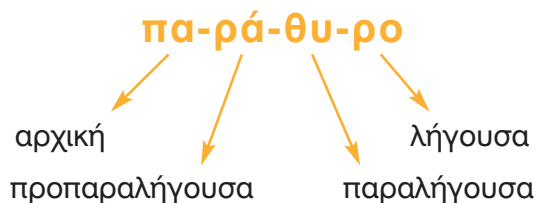
μονοσύλλαβη,	αν έχει μια συλλαβή:	το
δισύλλαβη,	αν έχει δυο συλλαβές:	θέ-μα
τρισύλλαβη,	αν έχει τρεις συλλαβές:	έ-λη-ξε
πολυσύλλαβη,	αν έχει περισσότερες από τρεις συλλαβές:	ο-ρι-στι-κά α-με-τά-κλη-τα

³¹ Σε πολλές νεοελληνικές λέξεις έχουμε ένα **ι** (*η, υ, ει, οι*) πριν από ένα άλλο φωνήεν ή ένα δίψηφο (*ου, αι, ει, οι*). Σε ορισμένες περιπτώσεις, αυτό το **ι** έχει αξία ημίφωνου, έτσι ώστε το σύμπλεγμα αυτό να θεωρείται δίφθογγος και να προφέρεται σε μία συλλαβή. Κάθε τέτοιο συνδυασμό τον ονομάζουμε **καταχρηστικό δίφθογγο**, π.χ. *μα-γα-ζιά, βιά-ζο-μαι*.

Σε κάθε λέξη, η τελευταία συλλαβή λέγεται **λήγουσα**, η δεύτερη από το τέλος λέγεται **παραλήγουσα**, η τρίτη από το τέλος λέγεται **προπαραλήγουσα** και η πρώτη συλλαβή λέγεται **αρχική**.

Έτσι στη λέξη *παράθυρο* έχουμε:

Δίνουμε ξεχωριστό όνομα στις τρεις τελευταίες συλλαβές μιας λέξης, γιατί σε μία απ' αυτές μπαίνει ο τόνος.

Στις τελευταίες συλλαβές εμφανίζονται επίσης στοιχεία που μας δίνουν πληροφορίες για την κλίση των λέξεων, π.χ. *θέ-μα/θέ-μα-τος* (ουδέτερο ανισοσύλλαβο) *σπίτι/σπιτιού* (ουδέτερο ισοσύλλαβο).

Συλλαβισμός ονομάζεται ο χωρισμός των λέξεων σε συλλαβές. Για παράδειγμα, ο συλλαβισμός της λέξης *παράθυρο* είναι ο χωρισμός της στις συλλαβές: πα-ρά-θυ-ρο.

Συχνά, παρουσιάζεται η ανάγκη να αλλάξουμε γραμμή, χωρίς να έχουμε γράψει ολόκληρη τη λέξη. Σε αυτή την περίπτωση, χωρίζουμε τη λέξη ακολουθώντας τους κανόνες συλλαβισμού.

Κανόνες Συλλαβισμού

A. Για τα φωνήεντα

1. Ένα φωνήεν μπορεί μόνο του να αποτελέσει συλλαβή μιας λέξης: **Ι-ω-α-κείμ, α-έ-ρας**. Αντίθετα, ένα ή περισσότερα σύμφωνα δεν μπορούν μόνα τους (χωρίς φωνήεν) να αποτελέσουν συλλαβή.
2. Τα δίψηφα φωνήεντα (*ου, αι, ει, οι, υι*), οι κύριοι και καταχρηστικοί δίφθογγοι και οι συνδυασμοί (*αυ, ευ*), στον συλλαβισμό λογαριάζονται ως ένα φωνήεν.

Π.χ. **ου**-ρα-νός, **αί**-θου-σα (δίψηφα φωνήεντα)
αη-δό-νι, **βόη**-θα (δίφθογγοι)
γυα-λί, **νιώ**-θω (καταχρηστικοί δίφθογγοι)
αυ-το-κί-νη-το, **ευ**-λο-γί-α (συνδυασμοί **αυ**, **ευ**)

B. Για τα σύμφωνα

1. Ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δυο φωνήεντα συλλαβίζεται με το δεύτερο φωνήεν, π.χ. **θέ-λω**, **έ-να**.

2. Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν, εφόσον αρχίζει απ' αυτά τα σύμφωνα ελληνική λέξη, π.χ. **βι-βλί-ο** (**βλέπω**), **έ-στε-κε** (**στάση**).

Αλλιώς χωρίζονται και το πρώτο σύμφωνο πάει με το προηγούμενο φωνήεν, ενώ το δεύτερο με το ακόλουθο.

Π.χ. **βαθ-μός** (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **θμ**)
περ-πα-τώ (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **ρπ**)
έρ-χο-μαι (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **ρχ**)

3. Τρία ή περισσότερα σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν, εφόσον αρχίζει ελληνική λέξη τουλάχιστον από τα δύο πρώτα σύμφωνα.

Π.χ. **ε-χθρός** (αρχίζει ελληνική λέξη από **χθ**: **χθ**εσινός)
ά-σπρος (αρχίζει ελληνική λέξη από **σπρ**: **σπρ**ώχωνω)

Αλλιώς, χωρίζονται και το πρώτο σύμφωνο πάει με το προηγούμενο φωνήεν, τα δε άλλα συλλαβίζονται υποχρεωτικά με το ακόλουθο.

Π.χ. **άν-θρω-πος** (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **νθ**).
παν-στρα-τιά (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **νσ**).

4. Τα όμοια σύμφωνα χωρίζονται, γιατί δεν αρχίζει ελληνική λέξη από δύο όμοια σύμφωνα.

Π.χ. **θάρ-ρος** (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **ρρ**).
άλ-λος (δεν αρχίζει ελληνική λέξη από **λλ**).

5. Τα δίψηφα σύμφωνα (μπ, ντ, γκ, τσ, τζ) δεν χωρίζονται, γιατί αρχίζει ελληνική λέξη από αυτά.

Π.χ. α-μπέ-λι (μπαίνω), πέ-ντε (ντύνω), α-γκα-λιά (γκρεμίζω),
κα-τσα-βί-δι (τσακίζω), τζί-τζι-κας (τζάμι).

Γ. Για τις σύνθετες λέξεις

Οι σύνθετες λέξεις, κατά τον συλλαβισμό, ακολουθούν τους ίδιους κανόνες με τις απλές λέξεις.

Π.χ. υ-πεύ-θυ-νος, προ-σέ-χω.

Άσκηση 1

Όρισε ποιες από τις παρακάτω λέξεις είναι μονοσύλλαβες, δισύλλαβες, τρισύλλαβες ή πολυσύλλαβες.

	Μονοσύλλαβη	Δισύλλαβη	Τρισύλλαβη	Πολυσύλλαβη
1. Μία	☐	☐	☐	☐
2. Μια	☐	☐	☐	☐
3. Ωραία	☐	☐	☐	☐
4. Κάποιος	☐	☐	☐	☐
5. Αδειάζω	☐	☐	☐	☐
6. Δύο	☐	☐	☐	☐
7. Ποιος	☐	☐	☐	☐
8. Καταχρηστικός	☐	☐	☐	☐
9. Ευτυχία	☐	☐	☐	☐
10. Τέλειωσα	☐	☐	☐	☐
11. Αυτοκίνητο	☐	☐	☐	☐
12. Τελείωσα	☐	☐	☐	☐
13. Παράθυρο	☐	☐	☐	☐

	Μονοσύλλαβη	Δισύλλαβη	Τρισύλλαβη	Πολυσύλλαβη
14. Ξεχνώ	☐	☐	☐	☐
15. Λίμνη	☐	☐	☐	☐
16. Ερπετό	☐	☐	☐	☐
17. Αγνός	☐	☐	☐	☐
18. Προσπερνώ	☐	☐	☐	☐
19. Βιβλίο	☐	☐	☐	☐
20. Υπαρχηγός	☐	☐	☐	☐

Άσκηση 2

Υπογράμμισε την προτεινόμενη κάθε φορά συλλαβή στις παρακάτω λέξεις.

1. λήγουσα	άκουσα
2. λήγουσα	μάγος
3. παραλήγουσα	κρυώνω
4. παραλήγουσα	πλαγιάζω
5. προπαραλήγουσα	ωραίος
6. παραλήγουσα	αυτοκίνητο
7. αρχική	δημοκρατία
8. λήγουσα	Πρωτομαγιά
9. παραλήγουσα	μαγιάτικο
10. αρχική	υπόσχεση

11.	λήγουσα	ευτυχία
12.	λήγουσα	ναύτης
13.	παραλήγουσα	πρώτος
14.	παραλήγουσα	σύννεφο
15.	παραλήγουσα	κουρεύω
16.	προπαραλήγουσα	εξίσωση
17.	αρχική	εισέρχομαι
18.	λήγουσα	λίμνη
19.	παραλήγουσα	αμπέλι
20.	αρχική	παράθυρο

Άσκηση 3

Συλλάβισε τις παρακάτω λέξεις.

Ιωάννινα		Ιούνιος	
Αχαΐα		αιθαλή	
αένας		αιώνιος	
αίωση		αιδός	
ωθήκη		ωοειδής	
σχολείο		υιοθεσία	
οικουμένη		κάτοικοι	
κελαηδώ		βόηθα	

βοηθός

γιαλός

αδειανός

τέλειωσα

τελείως

αδειούχος

αυλή

ευλογία

ευτυχία

παύση

ευπάθεια

ασπίδα

δραχμή

αγνός

σύννεφο

ερπετό

συνάδελφος

είσοδος

συναυλία

εξίσωση

ταΐζω

γυαλί

τέτοιος

ξένοιαστος

ηλιακός

συνδυάζω

αυτός

κουρεύω

ευρύχωρος

εύνοια

ενόραση

ξεχνώ

λίμνη

όσφρηση

γράμμα

έκφραση

ανήσυχος

προσπερνώ

υπαρχηγός

έξοδος

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

Οι μικρές λέξεις που προηγούνται του ουσιαστικού και του επιθέτου ονομάζονται **άρθρα** και ανήκουν στα κλιτά μέρη του λόγου. Τα άρθρα χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν και να προσδώσουν οριστικότητα ή αοριστία στο όνομα (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, αφηρημένη έννοια ή επίθετο).

Τα άρθρα είναι το **οριστικό**: ο, η, το και το **αόριστο**: ένας, μια, ένα.

Οριστικό άρθρο

Το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται, όταν θέλουμε να αναφερθούμε σε *συγκεκριμένο* πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.

Π.χ. **Ο** καρχαρίας πλησίασε το πλοίο.

Η ξύλινη καρέκλα είναι σπασμένη.

Το τριαντάφυλλο είναι ωραίο λουλούδι.

Απλοί τύποι

Σύνθετοι τύποι

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

	αρσ.	θηλ.	ουδ.	αρσ.	θηλ.	ουδ.
ονομ.	ο	η	το	-	-	-
γεν.	του	της	του	σου	στης	σου
αιτ.	το(ν)	τη(ν)	το	στο(ν)	στη(ν)	στο

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

	αρσ.	θηλ.	ουδ.	αρσ.	θηλ.	ουδ.
ονομ.	οι	οι	τα	-	-	-
γεν.	των	των	των	στων	στων	στων
αιτ.	τους	τις	τα	στους	στις	στα

Αόριστο άρθρο

Το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται, όταν θέλουμε να αναφερθούμε γενικά σε πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.

Π.χ. Ένας περαστικός μου είπε καλημέρα.

Στον δρόμο είδα ένα λεωφορείο.

Μια ηλιόλουστη μέρα πήγα περίπατο με τη Μαρία.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
ονομ.	ένας	μια	ένα
γεν.	ενός	μιας	ενός
αιτ.	ένα(ν)	μια	ένα

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- Το αόριστο άρθρο δεν έχει πληθυντικό και κλητική.
- Όταν θέλουμε να αναφερθούμε γενικά και αόριστα σε πολλά πρόσωπα, ζώα ή πράγματα δεν βάζουμε άρθρο, π.χ. Τραγούδια ακούγονται από την αυλή.
- Το τελικό **-ν** στην αιτιατική πτώση ενικού του αρσενικού γένους (έναν) διατηρείται ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον του ονόματος που ακολουθεί.
- Το αόριστο άρθρο διαφέρει ως προς τη σημασία και τη χρήση από το αντίστοιχο **αριθμητικό: ένας, μία, ένα**. Το αριθμητικό το χρησιμοποιούμε, όταν είναι απαραίτητο να διακρίνουμε τη μονάδα από την πλειάδα και μεταχειριζόμαστε, συνήθως, τους τονούμενους τύπους **μία/μίας**.

Π.χ. Αγόρασα **μία** δωδεκάδα ποτήρια (ΟΧΙ δύο δωδεκάδες).

Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη (ΟΧΙ ένας κούκος, αλλά πολλοί).

Άσκηση 1

Διάβασε προσεκτικά το απόσπασμα ενός άρθρου από την εφημερίδα «Ερευνητές» και γράψε τα οριστικά και τα αόριστα άρθρα στον πίνακα που ακολουθεί.

Σας έχω πει ότι μια από τις αγαπημένες μου ασχολίες είναι οι ανασκαφές στα βιβλιοπωλεία; Δεν κρατιέμαι να σας αποκαλύψω το νέο μου εύρημα, ένα εξαιρετικά ζωοφιλικό και παιχνιδιάρικο βιβλίο. Ο τίτλος του είναι “Τα Ζώα παίζουν”. Σ’ αυτό θα βρείτε καταπληκτικές ιδέες για παιχνίδια στη φύση, αλλά και επιτραπέζια, ό,τι πρέπει για τα φθινοπωρινά και τα χειμωνιάτικα βράδια.

Θα μάθετε κι ένα σωρό πράγματα για διάφορα ζώα, όπως ο αυτοκρατορικός πιγκουίνος, ο ευρωπαϊκός κούκος, η θαλάσσια ενυδρίδα, η πυγολαμπίδα, η αράχνη. Εγώ διάλεξα να σας συστήσω τον πελεκάνο, που ετοιμάζεται να μας φύγει για πιο ζεστά μέρη. Ας τον αποχαιρετήσουμε παίζοντας!

“Ερευνητές”

Οριστικό άρθρο		Αόριστο άρθρο
Απλοί τύποι	Σύνθετοι τύποι	
.....
.....
.....
.....

Άσκηση 2

Συμπλήρωσε τα κενά με το κατάλληλο οριστικό ή αόριστο άρθρο.

1. “..... μικρή παίρνει τρίτο σπύρτο και τώρα ονειρεύεται πως είναι κοντά σ’ δέντρο χριστουγεννιάτικο, πολύ πλουσιότερο απ’ εκείνο που είδε πέρσι σ’ πλούσιο σπίτι από τζάμια παραθυριού” (Χανς Κρίστιαν Άντερσεν).
2. “..... πατέρας έλειπε χωράφια, μητέρα φούρνιζε ψωμί. Χωρίς να ρωτήσει κανέναν, ανοίγει πόρτες, σπρώχνει παρακώρη και ανεβαίνει πάνω πάτωμα” (Στρατής Μυριβήλης).

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΛΕΞΕΩΝ

Αλφαβητική κατάταξη είναι η τοποθέτηση των λέξεων με τη σειρά που έχουν τα αρχικά τους γράμματα στο αλφάβητο: α, β, γ, δ, ... κ.λπ.

Π.χ. **αέρας, γιαούρτι, χέρι.**

Η αλφαβητική κατάταξη των λέξεων μας διευκολύνει να βρίσκουμε γρήγορα ένα όνομα σ' έναν τηλεφωνικό κατάλογο, μια λέξη σ' ένα λεξικό ή το λήμμα που μας ενδιαφέρει σε μια εγκυκλοπαίδεια. Για τον λόγο αυτό, τηρείται **απόλυτη αλφαβητική σειρά** στα διάφορα ευρετήρια, τα λεξικά, τις εγκυκλοπαίδειες κ.λπ.

Έτσι, αν έχουμε να κατατάξουμε με αλφαβητική σειρά τις λέξεις *γιαούρτι, ποτήρι, βότσαλο, κεφάλι, χέρι*, θα τις τοποθετήσουμε ως εξής:

βότσαλο, γιαούρτι, κεφάλι, ποτήρι, χέρι

δηλαδή, λαμβάνουμε υπόψη τη σειρά που έχει το αρχικό τους γράμμα στο αλφάβητο: **β, γ, κ, π, χ.**

Αν όμως έχουμε να κατατάξουμε με αλφαβητική σειρά λέξεις που αρχίζουν από το ίδιο γράμμα, τότε θα λάβουμε υπόψη την αλφαβητική σειρά του δεύτερου γράμματος.

Έστω οι λέξεις: *ασέβεια, αρμόζω, απεργία, άνοστος*. Η κατάταξη θα γίνει σύμφωνα με την αλφαβητική σειρά του δεύτερου γράμματος:

άνοστος, απεργία, αρμόζω, ασέβεια.

Αν όμως οι λέξεις, τις οποίες θα πρέπει να κατατάξουμε, έχουν ίδια τα δύο πρώτα γράμματά τους, τότε θα λάβουμε υπόψη την αλφαβητική σειρά του τρίτου γράμματος. Οι λέξεις: *κανόνας, καλλιγραφία, καρδιά, καμπάνα*, θα καταταχθούν ως εξής:

καλλιγραφία, καμπάνα, κανόνας, καρδιά.

Άσκηση 1

Τοποθέτησε σε απόλυτη αλφαβητική σειρά τις παρακάτω λέξεις.

1. μέθοδος, παραλία, ζουζούνι, εκπομπή, σκούπα

• • •
• • •

2. συλλαβή, ύφαλος, κομήτης, γεράκι, νεαρός

• • •
• • •

3. φωτιά, δημοσιεύω, λαογράφος, βερνίκι, όνειρο

• • •
• • •

4. ηθοποιός, ξέσπασμα, χαλάζι, θεωρία, ωράριο

• • •
• • •

5. τυπογράφος, ιέρεια, χωράφι, αγρός, μαρτύριο

• • •
• • •

6. μηχανικός, σκλάβος, φωτεινός, ήρεμος, τύχη

• • •
• • •

7. περίπατος, ύψος, δημόσιο, ίσως, σοβαρά

.....

.....

8. ζητιάνος, καφές, γέρος, άνεμος, θυμός

.....

.....

9. εκδρομή, δάσκαλος, ταχυδρόμος, θηλιά, ιδιώτης

.....

.....

10. στεφάνι, νόημα, ωριμάζω, βιβλίο, ζιζάνιο

.....

.....

Άσκηση 2

Τοποθέτησε σε απόλυτη αλφαβητική σειρά τα παρακάτω ονόματα.

1. Στάθης, Σοφία, Σήφης, Σπύρος, Σάββας

.....

.....

2. Αιμιλία, Αθηνά, Αγάπη, Άννα, Αλίκη

.....

.....

3. Γρηγόρης, Γαβρίλης, Γιάννης, Γεράσιμος, Γωγώ

.....

.....

4. Θύμιος, Θεοφάνης, Θόδωρος, Θάλεια, Θωμάς

.....

.....

5. Ιούνιος, Ιορδάνης, Ιλιάδα, Ιεριχώ, Ισίδωρος

.....

.....

6. Κίμωνας, Κώστας, Κορνηλία, Κυριάκος, Καλλιόπη

.....

.....

7. Λουκάς, Λεωνίδας, Λυκούργος, Λήδα, Λόλα

.....

.....

8. Μύκονος, Μίνωας, Μαϊάνδρος, Μεθώνη, Μήδεια

.....

.....

9. Ποσειδώνας, Περσεφόνη, Πανδώρα, Πρίαμος, Πυθαγόρας

.....

.....

10. Φίλιππος, Φειδίας, Φωκάς, Φρίξος, Φαίδρα

.....

.....

Άσκηση 3

Τοποθέτησε σε απόλυτη αλφαβητική σειρά τα παρακάτω επίθετα.

1. Αντωνάτος, Αντωνοπούλου, Αντωνίου, Αδαμόπουλος, Αδαμίδης, Αδαμαντίδου

.....

.....

2. Βερόπουλος, Βεργόπουλος, Γλάρου, Βασιλικός, Αναστόπουλος, Αναστασόπουλος

.....

.....

3. Δημητριάδης, Δημοσθενόπουλος, Δημάκης, Αυγέρης, Δεσποτόπουλος, Αυγερινός

.....

.....

4. Κωνσταντινίδης, Κωνσταντόπουλος, Κωστάκος, Κωστόπουλος, Οικονόμου, Οικονομίδης

.....

.....

5. Νικολόπουλος, Νικολετόπουλος, Νικολούδη, Μητρούσης, Μητροπάνος, Μητρόπουλος

.....
.....

6. Παπαδόπουλος, Σοφιανού, Παπαδάτος, Σοφούλης, Παπαδάκη, Σοφιανόπουλος

.....
.....

7. Πετρίδης, Σταθόπουλος, Πετρόπουλος, Σταθακόπουλος, Πετράτος, Πλυτάς

.....
.....

8. Τσιτσόπουλος, Σωτηρόπουλος, Τσιτσιλιάνος, Σωτηριάδης, Τσιτσάνης, Σωτηρλής

.....
.....

9. Χιώτης, Φωτόπουλος, Χιωτέλης, Τρικαλιώτης, Φωτεινόπουλος, Τρικαλινός

.....
.....

10. Χρυσοβέργης, Κουβελάκης, Γιαννοπούλου, Χαραλαμποπούλου, Χρυσικόπουλος, Κούβελας

.....
.....

ΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Σε κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές υπάρχει μία συλλαβή που προφέρεται πιο δυνατά. Πάνω από το φωνήεν αυτής της συλλαβής βάζουμε ένα σημάδι που λέγεται **τόνος** (´).

Μόνον οι τρεις τελευταίες συλλαβές μιας λέξης παίρνουν τόνο και αναλόγως με τη θέση του τόνου, η λέξη αυτή ονομάζεται:

Οξύτονη, όταν η λέξη τονίζεται στη λήγουσα,

π.χ. ουρα**νός**, εκ**εί**, πα**πί**.

Παροξύτονη, όταν η λέξη τονίζεται στην παραλήγουσα,

π.χ. δ**ρό**μος, χ**ώ**ρα, δ**έν**ω.

Προπαροξύτονη, όταν η λέξη τονίζεται στην προπαραλήγουσα,

π.χ. ά**γγε**λος, πα**ρά**θυρο, τε**λεί**ωσα.

Κανόνες τονισμού

1. Οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν παίρνουν τόνο,

π.χ. θα, να, πω.

Εξαιρούνται και παίρνουν τόνο:

α. Ο διαχωριστικός (ή διαζευκτικός) σύνδεσμος **ή**,

π.χ. Να διαβάσω **ή** να κοιμηθώ;

β. Τα ερωτηματικά **πού** και **πώς**, σε ευθεία και πλάγια ερώτηση,

π.χ. **Πώς** να κοιμηθεί; **Πού** πήγες;

Δεν μας είπες **πού** πήγες και **πώς** πέρασες.

Επίσης το **πού** και το **πώς** παίρνουν τόνο σε περιπτώσεις όπως:

Πού να σου τα λέω !

Από **πού** και ως **πού**;

Πού και **πού**.

Αραιά και **πού**.

Τους έστειλες το γράμμα; - **Πώς!**

Πώς βαριέμαι!

Κοιτάζω **πώς** και **πώς** να τα βολέψω.

γ. Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών, όταν στην ανάγνωση υπάρχει περίπτωση να θεωρηθούν κτητικές αντωνυμίες.

Π.χ. Ο πατέρας **μού** είπε να παίξω (είπε σε μένα).

Ο πατέρας **μου** είπε να παίξω (ο δικός μου πατέρας).

δ. Οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συμπροφέρονται με τους ρηματικούς τύπους **’ρθω, μπω, βρω, βγω** σ’ όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς παίρνουν τον τόνο του ρήματος,

π.χ. **θά** ’ρθω, θα **τού** ’ρθει, **θά** μπω, να **τά** βρει, **θά** βγω.

Δεν παίρνουν όμως τόνο, όταν θέλουμε να διαβαστούν χωριστά, π.χ. θα ’ρθω, να βγω, να μπει.

ε. Οι λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από έκθλιψη (**είν’** ανάγκη) ή αποκοπή (**φέρ’** το).

2. Τόνο παίρνει κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές. Ο τόνος σημειώνεται πάνω στη συλλαβή που προφέρεται δυνατότερα (μάτια, ψίχουλα), **εκτός** από την περίπτωση που έχει χάσει το τονισμένο φωνήεν από αφαίρεση, π.χ. μου **’φερε**, θα **’θελα** (ο τόνος δεν ανεβαίνει στην προηγούμενη λέξη, παρόλο που προφέρεται δυνατότερα).

3. Ο τόνος του εγκλιτικού³², ο οποίος ακούγεται στη λήγουσα των προπαροξύτων λέξεων, σημειώνεται (έχουμε δηλαδή λέξη με δύο τόνους), π.χ. ο **πρόεδρός** μας, **άφησέ** τον, **χάρισμά** του.

Τόνο βάζουμε και στο πρώτο από τα δύο εγκλιτικά, όταν προηγείται προπαροξύτη προστακτική, π.χ. φέρε **μάς** τον.

³² Εγκλιτικές λέγονται οι μονοσύλλαβες λέξεις που ενώνονται στην προφορά με την προηγούμενη λέξη, π.χ. *άφησέ με, δώσε μού το*.

Άσκηση 1

Τόνισε τις λέξεις των παρακάτω προτάσεων.

1. Που ησουν χθες το βραδυ που σε ζητουσα;
2. Αυτο που ειπαμε, ισχυει;
3. Δεν ξερω που ησουν πριν απο λιγο.
4. Τον περιμεναν πως και πως.
5. Δεν ειπε ουτε που πηγε ουτε πως περασε.
6. Η μητερα μου εφερε ενα ποδηλατο (σε μένα).
7. Δωσε μας λιγ' απ' ολα.
8. Φερ' το η εσυ η η αδερφη σου.
9. Ερχεται που και που και μας λεει ιστοριες.
10. Απο που ν' αρχισω και που να τελειωσω.
11. Δωσ' μας τα μισα και τ' αλλα χαρισμα σου.
12. Δωσε μου το η χαρισε το στην ομαδα.
13. Φωτιζε με, ηλιε μου. Αγερι, χαιδευε με.
14. Δεν θα 'ρθουμε (συμπροφέρεται) αυριο ουτ' εγω ουτ' αυτος.
15. Η ομαδα μας εξασφαλισε την προκριση της.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

Εκτός από τους τόνους, υπάρχουν και άλλα διακριτικά σημεία πάνω ή δίπλα από τα γράμματα. Αυτά αποσκοπούν στο να δηλώσουν κάποιο ιδιαίτερο φαινόμενο και να διευκολύνουν τον αναγνώστη.

1. Η απόστροφος (')

Σημειώνεται αντί για ένα φωνήεν το οποίο έχει πάθει **α) έκθλιψη**³³ **β) αφαίρεση** ή **γ) αποκοπή**.

Π.χ. από αυτόν → απ' αυτόν (έκθλιψη)

θα έρθω → θα 'ρθω (αφαίρεση)

φέρε το → φέρ' το (αποκοπή)

2. Η υποδιαστολή (,)

Με αυτήν ξεχωρίζουμε οπτικά την αναφορική αντωνυμία **ό,τι** (=οτιδήποτε) από το ομόηχό της, τον ειδικό σύνδεσμο **ότι**.

Π.χ. **Ό,τι** και να σου λένε, εσύ να μην τα παρατήσεις (αντων.).

Νομίζω **ότι** δεν πρέπει να τα παρατήσεις (σύνδ.).

Η υποδιαστολή μπαίνει και στις περιπτώσεις που το **ό,τι** έχει χρονική σημασία, π.χ. Έμαθα το νέο, **ό,τι** βγήκα από το σπίτι (=μόλις).

Μια άλλη περίπτωση είναι και οι αριθμοί με δεκαδικά ψηφία, όπου η υποδιαστολή χρησιμεύει στο να ξεχωρίσουμε το ακέραιο τμήμα από το δεκαδικό, π.χ. 19705,21

³³ Ενώ το **για** (ως πρόθεση) παθαίνει έκθλιψη και παίρνει απόστροφο, όταν συνοδεύει λέξη που αρχίζει με φωνήεν, ο σύνδεσμος **κι**, που είναι τύπος του και, όταν ακολουθεί λέξη με αρχικό γράμμα φωνήεν, δεν παίρνει απόστροφο.
για αυτόν → **γι'** αυτόν
μήλα και σταφύλια **ΑΜΑ** μήλα **κι** αχλάδια

3. Τα διαλυτικά (··)

Τα διαλυτικά σημειώνονται πάνω από το **ι** ή **υ** για να δηλωθεί η διάλυση ενός δίψηφου φωνήεντος ή ενός συνδυασμού.

Π.χ. Εκείνη τη μέρα φάνηκε ο πολυπόθητος **αῖ**τός και όλοι ρίγησαν βλέποντας τον ευνοϊκό οινό.

Η γιαγιά μου γνώριζε καλά τις καταπραῦντικές ιδιότητες των βοτάνων.

Δεν βάζουμε διαλυτικά³⁴, όταν το πρώτο φωνήεν του δίψηφου ή του συνδυασμού είναι τονιζόμενο.

Π.χ. κοροῖδία ΑΛΛΑ κορόιδο
αῦπνία ΑΛΛΑ άυπνος

Τα κεφαλαία γράμματα παίρνουν πάντοτε διαλυτικά.

Π.χ. ΚΟΡΟΪΔΙΑ, ΚΟΡΟΪΔΟ
ΑΨΠΝΙΑ, ΑΨΠΝΟΣ

4. Το ενωτικό ή συνέχεια (-)

Το ενωτικό, όπως δηλώνει το όνομά του, χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις:

- για να δείξουμε ότι μια λέξη συνεχίζεται στην επόμενη σειρά ή σελίδα (ο χωρισμός τότε, ακολουθεί τους κανόνες συλλαβισμού), π.χ. μα-γε-μέ-νος, λα-βύ-ριν-θος.
- για να συνδέσει δύο λέξεις εκ των οποίων η πρώτη είναι ένα από τα προτακτικά³⁵: Αῖ-, Αγια-, γρια-, γερο-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, παπα-, χατζη-, τα οποία δεν τονίζονται. Με αυτά προσδιορίζεται το

³⁴ Επιπλέον, δεν βάζουμε διαλυτικά:

α) Σε λέξεις χωρίς δίψηφο φωνήεν ή συνδυασμό, π.χ. Μωυσής, διυλίζω, πρωί.

β) Όταν το προηγούμενο φωνήεν είναι το δεύτερο τμήμα ενός δίψηφου, π.χ. Βεδουίνος, θεϊκό οξύ, κυτοποιία.

³⁵ Τα προτακτικά καπετάν, κυρ και πατήρ ΔΕΝ χρειάζονται ενωτικό, π.χ. καπετάν Αντρέας, πατήρ Αντρέας, κυρ Θεοφάνης Αλλά βάζουμε ενωτικό στο προτακτικό παπα.

κύριο όνομα (βαφτιστικό ή οικογενειακό), π.χ. η Αγια-Σοφιά, ο παπα-Θεοφάνης

- ανάμεσα σε ονόματα πόλεων για να δηλωθεί η αφετηρία και το τέρμα, π.χ. η εθνική οδός Κορίνθου – Πάτρας, η διαδρομή Γιάννενα – Μέτσοβο, η πτήση Αθήνα – Εδιμβούργο
- για να συνδέσει δύο επώνυμα ή δύο ιδιότητες, π.χ. Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, σκηνοθέτης-συγγραφέας
- για να συνδέσει μερικά ξενικά σύνθετα, π.χ. Νταρ-ες-Σαλάμ (πρωτεύουσα της Τανζανίας)
- ανάμεσα σε ώρες (για να δηλώσει χρονικό διάστημα) ή σε ημερομηνίες³⁶, όπως:
Δέχεται 9.00 - 13.00 και 17.30 - 21.00
20-5-1995, 24-12-1914
- για να ενώσει λέξεις που η έννοιά τους αλληλοσυμπληρώνεται χωρίς, όμως, να σχηματίζουν μία σύνθετη λέξη, π.χ. **πόλη-κράτος, κράτη-μέλη**
- στο τέλος των α' συνθετικών στα λεξικά, π.χ. **παρα-, φιλο-, μικρο-**

Το ενωτικό δεν χρησιμοποιείται ανάμεσα σε δύο όμοιες λέξεις, π.χ. Μπήκε στο δωμάτιο **σιγά σιγά** για να μη με ξυπνήσει.

Περπατούσαν **δυο δυο**.

³⁶ Συχνά, ανάμεσα στα ψηφία που αποτελούν μια ημερομηνία χρησιμοποιούνται αντί για τα ενωτικά, τελείες, π.χ. 4.5.1974.

Άσκηση 1

Βάλε απόστροφο και διαλυτικά, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Σου φερα το φυλλάδιο για την τριήμερη εκδρομή στον Ταύγετο.
2. Μένω απέναντι απ το αρτοποιείο “Αιδίни”, πλάι στο μανάβικο.
3. Απ όλες τις στολές που δε, ήθελε αυτήν του σείχη.
4. Του δωσαν καταπραυντικά για ν απαλύνουν τους πόνους.
5. Μου παν ότι πολύ σύντομα θα υπάρχουν ευνοικές προϋποθέσεις για την προώθηση του σχεδίου μας.
6. Στο πλαινό διαμέρισμα μένει ένας εμπορουπάλληλος απ την Αχαία.
7. Καθόταν πάνω σ έναν απότομο βράχο πάνω απ την ακτή κι άφηνε το μαιστράλι να της χαιδεύει τα μαλλιά.
8. Όταν έμενα στα Ιωάννινα, μ άρεσε να πηγαίνω εκδρομές στα χωριά κοντά στον Βοιδομάτη.
9. Μ αφού ξέρεις ότι οι πρωτείνες είναι απαραίτητες στον οργανισμό!
10. “Ο Μάιος μας έφτασε, εμπρός βήμα ταχύ, να τον προυπαντήσουμε, παιδιά, στην εξοχή”.
11. Εχτές τα ξημερώματα άκουσα απ το μπαλκόνι μου τ αηδόνια που κελαηδούσαν.
12. Στα προϊστορικά χρόνια, οι τέχνες ήταν ήδη παρούσες, αν και σε εμβρικό στάδιο.

13. Μου πε ο Στέλιος ότι στη Μακεδονία βρέθηκε ελληνιστικό μωσαικό ανεκτίμητης αξίας.
14. Είναι και αυτός Μωραΐτης; Ε, φέρ τον κάποια μέρα από δώ. Θά χουμε πολλά να πούμε!

Άσκηση 2

Βάλε απόστροφο, υποδιαστολή και διαλυτικά, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Σ ερώτηση δημοσιογράφου ο εκπρόσωπος των εργατουπαλλήλων είπε ότι θ απαντήσουν μ αγωνιστικές κινητοποιήσεις για ευνοικότερους όρους.
2. “Μ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΠΑΛΙ Ο ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ”: Αθηναικοί οικονομικοί κύκλοι δηλώνουν κατ αποκλειστικότητα σ εμάς ότι συμβαίνει σήμερα.
3. “ΚΟΡΟΙΔΟ ΓΑΜΠΡΕ!” είν ο τίτλος της παλιάς ελληνικής ταινίας που θα μεταδοθεί σήμερα στις 21.00. Ότι κι αν έχεις να κάνεις, μην τη χάσεις!
4. Το εκκλησάκι τ Αι-Σπυρίδωνα είχε πιάσει φωτιά κι είχαν μείνει μονάχα αποκαΐδια. Αλλά φέτος τον Μάιο θα ναι πάλι έτοιμο.
5. Θ ακούσεις πολλά, μα ότι κι αν σου πουν, μην τους αφήσεις να σε κοροιδέσουν, γιατί δεν είν αλήθεια.
6. Μπροστά του εμφανίστηκαν δυο νεράιδες με χρυσούφαντα πέπλα. Όταν, όμως, είδε τις σαιτοθήκες που χαν κρεμασμένες απ τους ώμους τους, τρομοκρατήθηκε: ήταν τ άγρια ξωτικά του δάσους!

7. Ότι είχα ταΐσει τα σκυλιά κι ετοιμάσει φαί, παιδάκια στα κάρβουνα, όταν σ είδα, απ το παράθυρο της κουζίνας να φτάνεις.
8. Θα ρχόμουν στο σπίτι σου, αν μ είχες καλέσει νωρίτερα.
9. Είχε πει ότι θα ρθει, αλλά απ ότι φαίνεται, μας κορόιδεψε... Πάντως, ο Βάιος τον προειδοποίησε ότι αν συνεχίσει έτσι, θα χει μπελάδες μ όλους μας.
10. Η Πηνελόπη, προκειμένου ν αποφύγει τους μνηστήρες, ότι ύφαινε κατά τη διάρκεια της ημέρας, το ξεύφαινε το βράδυ.
11. Την Κυριακή των Βαίων γνώρισα έναν Ιάπωνα που χει ασχοληθεί με τη δυτική χρυσοχοία και αργυροχοία και τον ενδιέφερε ότι ήταν σχετικό μ αυτά.
12. Σήμερα τ απόγευμα στο Χαιδάρι θα παίξει βόλει η ομάδα του Βάιου στον ημιτελικό των σχολείων της περιοχής.
13. Μ αρέσει να φτιάχνω σαίτες. Οι φίλοι μου και γώ μαζευόμαστε και τις χαζεύουμε να πετούν στ απαλό αεράκι.
14. Έχω μείνει δυο νύχτες άπνη και γι αυτό νιώθω κουρασμένη. Αν οι αυπνίες συνεχιστούν, νομίζω ότι θα πρέπει να πάω στον γιατρό.
15. Τα μαθες τι πάθαμε; Κατά τη χθεσινοβραδινή θύελλα σχίστηκε η μαίστρα του καικιού μας.

Άσκηση 3

Βάλε ενωτικό, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Στον δρόμο συνάντησα τον παπα Λευτέρη με τον κυρ Χρήστο, τον ψάλτη, να πηγαίνουν δίπλα δίπλα.

2. Η θεια Ελευθερίτσα είχε ξετρελαθεί με το βιβλίο «Καπετάν Μιχάλης» του Νίκου Καζαντζάκη.
3. Στην κάρτα έγραφε: Α. Λημναίος, μαιευτήρας γυναικολόγος, δέχεται καθημερινά 9.30 13.00 και 5.30 8.30.
4. Για πες μου Άννα Μαρία, πόσα είναι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Είκοσι δύο; Μα, τι λες;
5. Η κυκλοφορία στην εθνική οδό Αθήνας Κορίνθου στο 46ο χιλιόμετρο άρχισε να αποκαθίσταται σιγά σιγά από σήμερα το απόγευμα.
6. “Αγάλι αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι”, μου ‘λεγε πάντοτε η κυρα Βασιλική, κάθε που με έβλεπε να χάνω την υπομονή μου.
7. Χθες παρακολούθησα ένα αφιέρωμα στον ζωγράφο Νίκο Χατζηκυριάκο Γκίκα.
8. Ο γερο Θύμιος, παλιός ναυτικός, σκάλιζε σε ξύλο με το μαχαίρι του ζωάκια για την εγγονή του, τη Μαρία Χριστίνα.
9. Η Ελένη Γλύκατζη Αρβελέρ θα βρίσκεται στην Ελλάδα τον επόμενο μήνα για μια σειρά διαλέξεων.
10. Ο παπα Βαγγέλης είπε: “Καλώς ήρθες, πάτερ Ευτύχιε!”.

Άσκηση 4

Βάλε απόστροφο, υποδιαστολή, ενωτικό και διαλυτικά, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Πέρσι πήγα διακοπές στην Αχαΐα, στον Λόγγο, όπου μένει η θεια Λένη. Εκεί, δίπλα σ εμάς, έμενε ένας λαϊκός ζωγράφος,

ο μαστρο Θανάσης, που χε μια μαιμουδίτσα, φερμένη απ το Κάιρο. Τ άρεσε να φτιάχνει Αι Νικόλες, γαιτανόφρυδες κοπελιές, νεράιδες. Τα φαγητά του ήθελε να χουν πολύ μαιντανό κι ο καφές του καιμάκι. Πρωί πρωί πήγαινε με το γαιδούρι του και την Αγγλαία, τη μαιμού, στην ακτή. Έμπαινε στο καίκι του, ξανοιγόταν και ζωγράφιζε, ενώ ο Λούης, ο γάιδαρός του, τους περίμενε στωικά δεμένος στην ελιά, μασουλώντας λίγο λίγο το σανό του. Να, αυτή είναι μια ζωγραφιά που μου χάρισε.

2. Τα μαθες τα νέα; Τ αφεντικό είπε στον προιστάμενο ότι θέλει το νέο πρόγραμμα να μπει μπροστά πριν απ τον Μάη. Ξεχνά, όμως, ότι τον Μάιο θα ξεκινήσει η κατασκευή του διυλιστηρίου κι ο προυπολογισμός μας, που θα πρέπει να υποστεί νέα αύξηση της τάξης του 28 8 %, δεν θα τ αντέξει. Εγώ προσπάθησα να τον προιδεάσω, για να μη μας πει ότι τον κοροιδεύουμε, αλλά μάταια. Όταν τ αφεντικό επιστρέψει απ τον Θερμιακό, θέλει, ότι κι αν πιστεύουμε, να συμμετάσχουμε στη συνάντηση μαζί του. Λέω να πάμε με την προυπόθεση ότι θα αλληλουποστηριχθούμε, ώστε ν αποδεχθεί τη θέση μας.

3. Μια φορά ζούσε ένας πιγκουίνος που ταν σαίνι και τον έλεγαν Τάι: είχε μελετήσει την εβραϊκή γλώσσα, τη μυκηναϊκή ιστορία, μάθαινε ελληνορωμαϊκή πάλη, έγραφε ποιήματα στα ιαπωνικά και δήλωνε αλτρουιστής! Ήθελε να επισκεφτεί την Πομπηία,

κάτι που θα κανε, ότι κι αν συνέβαινε, δήλωνε χαιδεύοντας το χρυσό του ρολόι που χε κρεμασμένο απ τον λαιμό, αλλ ακόμα δεν ήταν έτοιμο το ατμόπλοίο του. “Δεν είν επικίνδυνο έν ατμοπλοικό ταξίδι σαν κι αυτό;” τον ρωτούσαν τα μικρά πιγκουινάκια, μα ο Τάι έπασχε από λίγη βαρηκοία και δεν τ άκουγε. Μα και να τα χε ακούσει, νομίζω ότι θα τους χαμογελούσε καθησυχαστικά.

ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΞΗΣ

Σημεία στίξης λέγονται ορισμένα σημάδια τα οποία διευκολύνουν την ανάγνωση και κατανόηση των γραπτών κειμένων.

Στον προφορικό λόγο σταματάμε άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο είτε για να πάρουμε αναπνοή είτε για να εκφράσουμε απορία, θαυμασμό κ.λπ, χρωματίζοντας κατάλληλα τη φωνή μας.

Στον γραπτό λόγο δηλώνουμε όλα τα παραπάνω χρησιμοποιώντας τα σημεία στίξης.

Τα συχνότερα σημεία στίξης είναι:

η **τελεία** (.), η **άνω τελεία** (˙), το **κόμμα** (,), το **ερωτηματικό** (;), το **θαυμαστικό** (!).

Λιγότερο συχνά είναι τα ακόλουθα σημεία στίξης:

η **διπλή τελεία** (:), η **παρένθεση** (), τα **αποσιωπητικά** (...), η **παύλα** (-), η **διπλή παύλα** (- -) και τα **εισαγωγικά** (“ ”).

1. Η τελεία (.) σημειώνεται στο τέλος μιας φράσης που έχει αυτοτελές νόημα. Με την τελεία δηλώνουμε ότι πρέπει να σταματήσει λίγο η φωνή.

Π.χ. Το καλοκαίρι θα πάμε για διακοπές στη Λήμνο.

Ο Πέτρος χαιρέτησε ευγενικά, η Μαρία όμως μας αγνόησε.

- Βάζουμε τελεία στις συντομογραφίες: μ.Χ. (μετά Χριστόν), π.χ. (παραδείγματος χάρη)
- Βάζουμε τελεία μετά από τον αριθμό της ώρας, εάν συνοδεύεται από λεπτά: 10.30 π.μ., 8.20 μ.μ.
- Δεν βάζουμε τελεία σε τίτλους βιβλίων, σε επιγραφές και σε επικεφαλίδες. Επίσης, πολλές φορές η τελεία παραλείπεται στα ακρώνυμα: ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΗΠΑ, ΕΡΤ, ΤΕΙ κ.λπ.
- Μετά από τελεία, αρχίζουμε με κεφαλαίο.

2. Η **άνω τελεία** (·) δηλώνει μικρότερο σταμάτημα της φωνής από την τελεία και μεγαλύτερο από το κόμμα.

Π.χ. Δεν ήθελε να συναντηθούν· ήξερε τις συνέπειες.

3. Το **κόμμα** (,) δηλώνει πολύ μικρό σταμάτημα της φωνής και είναι το πιο συχνό σημείο στίξης. Η σωστή χρήση του διευκολύνει την ανάγνωση και την κατανόηση του γραπτού λόγου, ενώ η παράλειψη ή η αλόγιστη χρήση του μπορεί να προκαλέσει σύγχυση.

Για παράδειγμα, αν γράψουμε “Αυτό δεν το έκανα σκόπιμα” σημαίνει ότι το έκανα αυτό χωρίς να είναι αυτός ο σκοπός μου, χωρίς να το επιδιώκω. Αν γράψουμε όμως “Αυτό δεν το έκανα, σκόπιμα”, σημαίνει ότι δεν το έκανα αυτό επειδή έτσι είχα σκοπό.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η θέση ενός κόμματος μπορεί να αλλάξει τελείως το νόημα μιας φράσης.

Πού βάζουμε κόμμα;

α. Όταν έχουμε *ασύνδετους όμοιους όρους* μέσα στην ίδια πρόταση, όπως ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα ή όταν έχουμε ασύνδετες προτάσεις.

Π.χ. Ο πατέρας αγόρασε μήλα, πορτοκάλια, σταφύλια και αχλάδια.

Τα μάτια του ήταν αεικίνητα, λαμπερά, διαπεραστικά.

β. Όταν έχουμε *παράθεση* ή *επεξήγηση*.

Π.χ. Η Αφροδίτη, η θεά της ομορφιάς, βγήκε από τον αφρό της θάλασσας.

Ένα όμορφο νησί του Αιγαίου, τα Ψαρά, καταστράφηκε.

Μόνον ο άνθρωπος έχει γλώσσα, δηλαδή συμβολικό σύστημα επικοινωνίας.

γ. Όταν έχουμε επιρρήματα ή επιρρηματικές εκφράσεις που προσδιορίζουν όλη την πρόταση και βρίσκονται στην αρχή της ή παρενθετικά μέσα στην πρόταση.

Π.χ. Βέβαια, θα το φροντίσω.

Με την ανατολή του ήλιου, η βάρκα βρισκόταν μεσοπέλαγα.

Ας μείνει, τουλάχιστον, μια μέρα ακόμη κοντά μας.

Ο Ολυμπιακός, αντίθετα, κέρδισε τον αντίπαλό του.

Ο καλός προπονητής, για παράδειγμα, επηρεάζει την απόδοση της ομάδας.

δ. Όταν έχουμε κλητική ή παρενθετική προσφώνηση.

Π.χ. Νίκο, τελείωσες την εργασία σου;

Σου είπα, φίλε μου, πως αυτό δεν γίνεται.

Όσο για την ομάδα μου, πίστεψέ με, δεν θέλω να την δικαιολογήσω.

Πείτε μου, σας παρακαλώ, πότε θα έχω απάντηση.

Καλά, παιδί μου, έλα το απόγευμα.

ε. Χωρίζουμε με κόμμα τα λόγια αυτού που γράφει, από τα λόγια αυτού που ομιλεί.

Π.χ. Η Κέρκυρα, λέει ο Σπύρος, είναι ωραιότερη από τη Λευκάδα.

στ. Όταν δύο προτάσεις συνδέονται αντιθετικά.

Π.χ. Ήσαν λίγοι, αλλά είχαν ψυχή (προτάσεις → **με** κόμμα).

ΑΛΛΑ Ήσαν λίγοι αλλά γενναίοι (απλοί όροι → χωρίς κόμμα).

Θέλω, μα δεν μπορώ (προτάσεις → **με** κόμμα).

ΑΛΛΑ Είναι μικρός μα θαυματουργός (απλοί όροι → χωρίς κόμμα).

ζ. Χωρίζουμε με κόμμα τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις από τις κύριες είτε βρίσκονται πριν είτε μετά από αυτές.

- **Υποθετικές προτάσεις** (εισάγονται με *αν, εάν* κ.λπ.)

Π.χ. Αν δεν στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δεν στεριώνει.

Δεν γίνεται πόλεμος, αν δεν υπάρχουν όπλα.

Εάν συμφωνείτε, μπορούμε να προχωρήσουμε.

- **Χρονικές προτάσεις** (εισάγονται με *όταν, άμα, αφού, καθώς* κ.λπ.)
Π.χ. Άμα δεν μπορείτε να ταιριάσετε, καλύτερα να χωρίσετε.
Ήμουν μικρό παιδί, όταν άκουσα αυτήν την ιστορία.
- **Αιτιολογικές προτάσεις** (εισάγονται με *γιατί, επειδή, αφού* κ.λπ.)
Π.χ. Επειδή δεν μπορούσε να ξεκλειδώσει, έσπασε την πόρτα.
Αφού δεν είχε αυτοκίνητο, πήγε με τα πόδια.
- **Τελικές προτάσεις**³⁷ (εισάγονται με *για να*)
Π.χ. Περιπατούσε βιαστικά, για να φτάσει στην ώρα του.
Για να μην κρυώνει, φορούσε ένα χοντρό πανωφόρι.
- **Εναντιωματικές προτάσεις** (εισάγονται με *αν και, μολοντί* κ.λπ.)
Π.χ. Αν και ιδιαίτερα ενοχλημένος, αποφάσισε να μην απαντήσει.
Τον θεωρούσε εχθρό, μολοντί ήταν συγγενής του.
- **Αναφορικές προτάσεις** (εισάγονται με *που, ο οποίος, -α, -ο, όπου, όποτε, όπως, όσος, -η, -ο, ό,τι, καθώς* κ.λπ.)³⁸
Π.χ. Αύριο, που ξημερώνει Κυριακή, θα πάμε στον Αϊ-Λια.
Όποιος καεί με τον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι.
Όσο αργούσε, τόσο ανησυχούσα.
- **Συμπερασματικές προτάσεις** (εισάγονται με το *ώστε, ώστε* να κ.λπ.)
Π.χ. Επικρατούσε τέτοια κατάσταση, ώστε να φοβούνται να βγουν έξω.
Μιλούσε τόσο σιγά, ώστε μόλις τον άκουγα.

³⁷ Όταν οι τελικές προτάσεις αρχίζουν μόνο με το **να**, δεν βάζουμε κόμμα.

³⁸ Τα **καθώς, όπως, σαν, ως**, όταν συνοδεύουν ουσιαστικά και δεν εισάγουν προτάσεις, δεν χωρίζονται με κόμμα.

Π.χ. Όπως τα λιοντάρια πολέμησαν.

Παρουσιάστηκε ως νοικοκύρης του σπιτιού.

Δεν χωρίζουμε με κόμμα

α. Τις **ειδικές προτάσεις** (εισάγονται με *ότι, πως, που*), παρά μόνο σε περίπτωση που χρησιμοποιούνται ως *επεξήγηση*.

Π.χ. Φαίνεται ότι θα βρεθεί μια λύση. Νομίζω πως έχεις δίκιο.

Είναι κρίμα που θα μας φύγεις.

ΑΛΛΑ

Ακούσαμε μια δυσάρεστη είδηση, ότι το πλοίο του καπετάν Γιώργη βυθίστηκε (*επεξήγηση*).

Κανείς δεν το ήξερε αυτό, ότι ο γιος της είναι στη φυλακή (*επεξήγηση*).

β. Τις **διστακτικές/ενδοιαστικές προτάσεις** (εισάγονται με *(να) μην, μήπως*), παρά μόνο στην περίπτωση που χρησιμοποιούνται ως *επεξήγηση*.

Π.χ. Πρόσεξε μην αργήσεις. Φοβάμαι μήπως αρρωστήσεις.

ΑΛΛΑ

Ένα μόνο φοβόταν, μην πιαστεί αιχμάλωτος (*επεξήγηση*).

Μέρες τώρα ζούσε με την ίδια αγωνία, μήπως δεν τα καταφέρει στις εξετάσεις (*επεξήγηση*).

γ. Τις **πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις** (εισάγονται με *ποιος, πόσος, τι, πού, πότε, πώς, αν, γιατί, μήπως* κ.λπ.), εκτός αν χρησιμοποιούνται ως *επεξήγηση*.

Π.χ. Μας ρώτησε ποιο είμαστε. Απορώ γιατί δεν πήγε και αυτός.

ΑΛΛΑ

Στην απορία μας, πότε θα πάμε στο νησί, δεν απάντησε (*επεξήγηση*).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Οι κανόνες για το πού βάζουμε και πού δεν βάζουμε κόμμα δεν εξαντλούνται με όσα αναφέραμε ως τώρα. Δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία ως προς την ορθή χρήση του κόμματος.

4. Το ερωτηματικό (;) σημειώνεται στο τέλος των ερωτηματικών προτάσεων.

Π.χ. Τι κάνεις; Πόσο θα μείνεις; Γιατί έφυγες;

Θα φέρεις αυτά που μας έταξες;

Ύστερα από το ερωτηματικό αρχίζουμε με κεφαλαίο γράμμα, εκτός αν συνεχίζεται η φράση, π.χ. Πώς έγραψες στις εξετάσεις; ρώτησε η μητέρα του.

5. Το θαυμαστικό (!) σημειώνεται ύστερα από τα επιφωνήματα, αλλά και ύστερα από κάθε λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται επιφωνηματικά, για να εκφράσει θαυμασμό, χαρά, ελπίδα, πόνο, φόβο, λύπη και κάθε είδους συναισθηματική κατάσταση. Γενικότερα, το θαυμαστικό³⁹ χρησιμοποιείται για να σχολιάσουμε κάτι θετικά ή αρνητικά.

Π.χ. Μπράβο! Ζήτω! Κάτω! Αίσχος! Ντροπή σου!

Άσκηση 1

Βάλε κόμμα, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Οι κάτοικοι εργατικοί και νοικοκύρηδες είχαν κάνει θαύματα.
2. Ο Πέτρος και ο Βασίλης είπε η Μαρίνα θα πάνε διακοπές στην Αίγινα.
3. Έφτασε κι ο Μάης ο μορφονιός του χρόνου όλο χαρές και γέλια.
4. Δείξε μου Κώστα την τέχνη σου.
5. Πρόσεχε άνθρωπέ μου θα μας σκοτώσεις!

³⁹ Αν μετά το επιφώνημα ακολουθεί φράση, το θαυμαστικό σημειώνεται στο τέλος της, ενώ μετά το επιφώνημα μπαίνει κόμμα, π.χ. Αλίμονο, ποιος το περίμενε κάτι τέτοιο! Χρησιμοποιούμε θαυμαστικό μέσα σε παρένθεση (!), όταν θέλουμε να δείξουμε δυσπιστία, π.χ. Λέει πως διάβασε σε δύο ώρες όλο το βιβλίο(!) Ύστερα από το θαυμαστικό αρχίζουμε με κεφαλαίο γράμμα, εκτός αν συνεχίζεται η φράση, π.χ. Μπράβο! του είπε η δασκάλα.

6. Έχει μια παράλογη απαίτηση να τον υπηρετούν οι άλλοι.
7. Το βράδυ λέει ο Κώστας η τηλεόραση θα μεταδώσει τον ποδοσφαιρικό αγώνα.
8. Σε κάποια στιγμή οι πολλές διαφημίσεις τον κούρασαν και αναγκάστηκε να κλείσει την τηλεόραση.
9. Μαθηματικά έχουμε τη Δευτέρα την Τρίτη την Τετάρτη και την Παρασκευή.
10. Ό,τι κι αν είχε το 'χασε παιδιά και περιουσία.
11. Θα σας περιμένουμε είπε χαμογελώντας η μητέρα.
12. Ο παππούς μιλούσε αργά προσεκτικά με λόγια μετρημένα και σοφά.
13. Σταμάτησε στην πόρτα κοίταξε αριστερά κοίταξε δεξιά δεν είδε κανέναν και χτύπησε.
14. Ο Πέτρος η Μαρία ο Γιώργος και η Νίκη είχαν πάει στη γιορτή της Σοφίας.
15. Μάλιστα δάσκαλε είπε ευγενικά το παιδί.
16. Αυτό μόνο δεν ξέρω να λέω ψέματα.
17. Η ώρα πέρασε τρώγοντας πίνοντας συζητώντας και τραγουδώντας.
18. Κύριε Πρόεδρε τα πρακτικά είναι έτοιμα για υπογραφή.
19. Την άλλη μέρα ο ήλιος έλαμπε στον ουρανό κι εμείς απολαμβάναμε την εξοχή.
20. Πολύ του άρεσε αυτό να κάθεται στη βεράντα και να διαβάζει.

21. Σαστίζει κάπως σταματά προσπαθεί να ξεκαθαρίσει τις σκέψεις του.
22. Μας μίλησε για την πατρίδα του την όμορφη Σκιάθο.
23. Μην τον μαλώνεις μου λέει η γιαγιά είναι μικρός ακόμη.
24. Η Κέρκυρα το νησί των Φαιάκων είναι το βορειότερο από τα Επτάνησα.
25. Εντελώς ξαφνικά ακούστηκε ένας θόρυβος πλάι μας.

Άσκηση 2

Βάλε κόμμα, τελεία ή θαυμαστικό, όπου χρειάζεται, στις παρακάτω προτάσεις.

1. Δεν θα έρθω γιατί έχω δουλειά
2. Θα σας πω ένα παραμύθι για να ξεκουραστείτε
3. Αν και σε ειδοποίησα δεν ήρθες
4. Μόλις τελειώσεις τη δουλειά σου έλα στο σπίτι
5. Ποιος να το 'λεγε Καταστράφηκε όλο το χωριό
6. Του μίλησαν τόσο αυστηρά ώστε δεν ήξερε πώς να δικαιολογηθεί
7. Το κέρδος θα είναι σημαντικό αν κάνουμε σωστή πρόβλεψη
8. Τι ωραία Από τη βεράντα βλέπαμε όλο το λιμάνι

ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ DVD-ROM ΝΕΑ ΛΟΓΟΜΑΘΕΙΑ

Ενότητα: ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Αρχαία Ελληνική	11
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Ελληνιστική Κοινή	19
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Βυζαντινή	25
Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: η Νέα Ελληνική	29
Σύγκριση της Αρχαίας με τη Νέα Ελληνική	37
Ανθρώπινη φωνή	41
Γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες	54
Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες	62
Προφορικός και γραπτός λόγος	68
Ποικιλία κειμένων και γλωσσικές αποχρώσεις	71
Περιγραφή	74
Αφήγηση	78

Ενότητα: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σημεία και κώδικες	82
Φθόγγοι και γράμματα	87
Συλλαβές και συλλαβισμός	96
Το άρθρο	103
Αλφαβητική κατάταξη λέξεων	107
Τονισμός των λέξεων	113
Ορθογραφικά σημεία	116
Σημεία στίξης	125

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Holton D., Mackridge P., Φιλιππάκη – Warburton E., *Γραμματική της Ελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1999.

Mackridge P., *Η Νεοελληνική Γλώσσα*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2000.

Αδαλόγλου Κ., Αυδή Α., Λόππα Ε., Τάνης Δ., Τσολάκης Χ., *Έκφραση Έκθεση*, Τεύχος Α΄, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1996.

Ανδριώτης Ν., *Παράλληλοι σημασιολογικοί εξελίξεις εις την ελληνικήν και τας άλλας γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1960.

Αντωνίου-Κρητικού Ι., Ποικιλία της γλωσσικής έκφρασης - Πρόταση διδασκαλίας με χρήση του λογισμικού «Γλώσσα η Ελληνική - Οι περιπέτειες των λέξεων», *Περιοδικό Φιλολογική*, αριθμ. 84, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 55-58.

Αντωνίου-Κρητικού Ι., Γλωσσικές κοινωνικές αποκλίσεις: Ειδικές γλώσσες και ιδιογλωσσίες, *Περιοδικό Φιλολόγος*, Αριθμ.107, Εκδόσεις Σαββάλας, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 85-94.

Γιαννακόπουλου Π., *Συντακτικό της Νεοελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1991.

Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνης Χ., Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Α΄ Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1992.

Δημαράς Α., Ο Γιάννης Ψυχάρης και ο δημοτικισμός, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Δημητρίου Σ., *Λεξικό όρων γλωσσολογίας* Α΄, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1983.

Κλαίρης Χρ., Μπαμπινιώτης Γ., *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.

Κοντοσόπουλος Ν., Κατωιταλική και Τσακωνική, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοντοσόπουλος Ν., Κρητική, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοντοσόπουλος Ν., Κυπριακή, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοντοσόπουλος Ν., Οι Νεοελληνικές διάλεκτοι, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοντοσόπουλος Ν., Ποντιακή και Καππαδοκική, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοπιδάκης Μ., *Delirium graecum*, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοπιδάκης Μ., Εισαγωγή – Αρχαιότητα, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Κοτρωνάκη Σ., *Μεθοδική Ορθογραφία*, Εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, Αθήνα 1992.

Κριαράς Εμμ., *Νέο Ελληνικό Λεξικό*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1998.

Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ., Αρκαδοκυπριακή διάλεκτος, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ., Βορειοδυτικές διάλεκτοι, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Μαργαρίτη-Ρόγκα Μ., Μακεδονική διάλεκτος, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Μαρκαντωνάτος Γ., Μήτσης Ν., Μπούρας Ν., Παπανδρέου Ι., Σακελλαρίου Α., Χρυσάφης Γ., *Η ελληνική γλώσσα – Κείμενα Αρχαία, Βυζαντινά και Λόγια*, Α΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1993.

Μικρός Γ., *Συγκριτική Φωνητική και Φωνολογία της Ισπανικής και της Νέας Ελληνικής*, Libris Tech, Αθήνα 2005.

Μπαλάσκας Κ., Δάλκος Κ., Δάλκος Χ., Μανουσόπουλος Γ., Μπονόβας Ν., Παργινός Σ., *Ρητορικά Κείμενα*, Β΄ τάξη Ενιαίου Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1999.

Μπαλάσκας Κ., Διαλησμά Κ., Δρουκόπουλος Α., Κουτρομπέλη Ε., Χρυσάφης Γ., *Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι*, Α΄ τάξη Ενιαίου Λυκείου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1999.

Μπαμπινιώτης Γ., *Θεωρητική Γλωσσολογία*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1980.

Μπαμπινιώτης Γ., *Γλωσσική αμφισβήτηση, Ελληνική γλώσσα - Παρελθόν, παρόν, μέλλον*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1994.

Μπαμπινιώτης Γ., *Η διαχρονική διάσταση της Ελληνικής, Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα 1999.

Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.

Νεοελληνική Γραμματική, Αναπροσαρμογή της μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1991.

Παπαζαφείρη, Ι., *Η αρχαία ελληνική σκέψη στο νεοελληνικό λόγο*, Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα 1999.

Παρλαμάς Μ., *Από τη ζωή των λέξεων*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986.

Ραγκούσης Ν., Ζαμάρου Ε., Μαρκαντωνάτος Γ., Μήτσης Ν., Μπούρας Ν., Παπανδρέου Ι., Σακελλαρίου Α., Χρυσάφης Γ., Μωραΐτου Δ., *Η ελληνική*

γλώσσα – Κείμενα Αρχαία, Βυζαντινά και Λόγια, Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1995.

Ραιημόν Κ., *Ασκήσεις ύφους*, μετάφραση Α. Κυριακίδης, ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1984.

Σακελλαρίου Α., Χρυσάφης Γ., Ζαμάρου Ε., Θωμαδάκη Ε., Κατσιμαλή Γ., *Η ελληνική γλώσσα – Κείμενα Αρχαία, Βυζαντινά και Λόγια*, Β΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1994.

Σμυρνωτάκη Γ., *Μεθοδικός οδηγός ορθογραφίας και στίξης*, Εκδόσεις Σμυρνωτάκη, Αθήνα 1998.

Συντακτικό της Νέας Ελληνικής, Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1991.

Τζαρτζάνου Α., *Νεοελληνική Σύνταξις* (τόμος Α΄ και Β΄), Εκδόσεις αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996.

Τομπαΐδη Δ., *Η επιτομή της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*, Γ΄ Γυμνασίου, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1992.

Τομπαΐδης Δ., Αδαλόγλου Κ., Αυδή Α., Γρηγοριάδης Ν., Δανιήλ Α., Ζερβού Ι., Λόππα Ε., Τάνης Δ., Τσολάκης Χ., *Έκφραση Έκθεση*, Τεύχος Γ΄, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1993.

Τομπαΐδης Δ., Τσολάκης Χ., Αδαλόγλου Κ., Αυδή Α., Λόππα Ε., Τάνης Δ., *Έκφραση Έκθεση*, Τεύχος Β΄, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1991.

Τριανταφυλλίδης Μ., *Λεξιλογικές ασκήσεις*, Εκδόσεις Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1967.

Τριανταφυλλίδης Μ., *Νεοελληνική Γραμματική*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1991.

Τριανταφυλλίδης Μ., *Παροιμιακές φράσεις*, Εκδόσεις Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1965.

Τσολάκης Χ., *Νεοελληνική Γραμματική*, 4η έκδοση, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1988.

Τσολάκης Χ., *Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική*, Εκδόσεις Νησίδες και 9.58 της ΕΡΤ-3, 1999.

Χαραλαμπάκης Χ., *Νεοελληνικός λόγος*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1992.

Χαραλαμπάκης Χ., *Το μέλλον της ελληνικής γλώσσας, Επιστημονική επετηρίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*, τεύχος 1, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1996.

Εκπαιδευτικό λογισμικό

Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων, εκπαιδευτικό λογισμικό διαχρονικής και συγχρονικής θεώρησης της ελληνικής γλώσσας, Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, Έκδοση 1, Αθήνα 2000.

Ηρόδοτος+, εκπαιδευτικό λογισμικό για τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, της Ιστορίας και του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού με βάση επιλεγμένα κείμενα του Ηροδότου, Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, Έκδοση 1, Αθήνα 2002.

λογομάθεια+, εκπαιδευτικό λογισμικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως μητρικής γλώσσας, Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, Έκδοση 2, Αθήνα 1998.

Το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ-Αθηνά) είναι ερευνητικός και αναπτυξιακός οργανισμός εποπτευόμενος από την Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Ανάπτυξης. Δραστηριοποιείται στην ανάπτυξη της Γλωσσικής Τεχνολογίας και την υποστήριξη της ελληνικής γλώσσας στον χώρο της επικοινωνίας ανθρώπου-μηχανής.

Το ΙΕΛ κινείται στους τομείς της επεξεργασίας φυσικής γλώσσας, επεξεργασίας, σύνθεσης και αναγνώρισης φωνής, καθώς και γλωσσικής διδασκαλίας με την βοήθεια Η/Υ, σε συνδυασμό με θέματα του ελληνικού πολιτισμού. Παράλληλα, εκδίδει σειρές βιβλίων/λευκωμάτων, συλλογών επιστημονικών άρθρων που συμπληρώνουν και τεκμηριώνουν τα τεχνολογικά προϊόντα.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα θέματα της Γλωσσικής Εκπαίδευσης, το ΙΕΛ δραστηριοποιείται στους εξής άξονες:

- διδασκαλία της Ελληνικής ως μητρικής γλώσσας (λογομάθεια+, νέα λογομάθεια, Γλώσσα η Ελληνική οι περιπέτειες των λέξεων, λογότοπος)
- διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας (Λογονόσπη, Ένας Ιππότης στο Κάστρο των Γραμμάτων, Ένας Ιππότης στο Κάστρο των Λέξεων)
- διδασκαλία της Ελληνικής ως ξένης γλώσσας (φιλογλωσσία+)
- διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (σειρά Θύμισις: Η ρόδοτος+, Ομηρικά Έπη, Ανθολόγιο)
- διδασκαλία της ελληνικής νοηματικής γλώσσας (σειρά ΝΟΗΜΑ: Λεξικό της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, Παιδικό Λεξικό της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας)
- παράλληλη διδασκαλία μητρικής και δεύτερης γλώσσας (ΜΥΤΗ)

Για τα ανωτέρω θέματα έχει δημιουργήσει ειδικές πλατφόρμες λογισμικού.

ISBN 960-8191-37-8

9 789608 191372